

Bahriye Ressamı
HÜSNÜ TENGÜZ'ün
Hatıraları

Sanat
Hayatım

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	VII
SUNUŞ	IX
BÖLÜM I	3
BÖLÜM II	9
BÖLÜM III	19
BÖLÜM IV	27
BÖLÜM V	35
BÖLÜM VI	43
BÖLÜM VII	55
BÖLÜM VIII	65
BÖLÜM IX	73
BÖLÜM X	79
HÜSNÜ TENGÜZ'ÜN KÜNYE BİLGİLERİ	87
RESİM LİSTESİ	90
DİPNOTLAR	92
KAYNAKÇA	133

ÖN SÖZ

Hüsnü Tengüz (1876-1950) hem bir bahriyeli hem de Türk sanat tarihinin gelişmesiyle önemli yadsınmayacak olan "asker ressamılar" döneminin bir temsilcisidir.

Yaşamının son dönemlerinde kaleme almış olduğu ve "Sanat Hayatım" adını verdiği hatıra, Osmanlı Devleti'nin çöküşünden Kurtuluş Savaşı günlerine ve Cumhuriyet'in kuruluşundan modern Türkiye'ye dek uzanan bir tanıklığı barındırmaktadır. Hüsnü Tengüz nezdinde tüm yaşamı boyunca bahriyeye hizmet etmekle beraber bir çok farklı alanda çalışarak kültür tarihimize önemli katkılarla bulunmuştur. Bu sebeptendir ki onun anılarını okurken kimi zaman Türkiye'deki resim sanatı eğitimi hakkında, kimi zaman matematik, kimi zaman da müzecilik gibi farklı konularda ve bu dönemi aydınlatan ipuçları bulmaktayız.

Bu eserin bahriye ve kültür tarihimize eksik kalmasın bir zinciri tamamladığı inancıyla, gün ışığına çıkarılması ve günümüz Türkçesine çevrilmesi esnasında hizmeti geçentlere, kitap haline getirilip hazırlanmasında katkısı bulunan tüm personele teşekkür ederim.

Özden Örnek

Ozden ÖRNEK

Granital

Deniz Kuvvetleri Komutanı

SUNUŞ

Hüsnü Tengüz, 30 Ocak 1876'da İstanbul'un Cihai semtinde doğmuş, Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarından Cumhuriyetin kuruluş ve gelişme yıllarına dek geçen döneme tanıklık etmiş bir hahçıve ressamdır.

Bir ressam ve onun eserlerini anlayabilmek için öncelikle onun yaşadığı döneme ve içinde bulunduğu sanat ortamına bakılmalıdır. Çünkü hiçbir sanat yapısı yaratıldığı tarihsel, sosyal ve ekonomik ortamdan bağımsız değildir ve onu yaratan sanatçı tüm bu etkenlerle bütünlük ilişkisi içindedir.

Hüsnü Tengüz II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından kısa bir süre önce dünyaya gelmiştir. Gençlik ve çalışma hayatının ilk yılları ise yaklaşık yirmi sekiz yıl sürmüş olan İstibdat Dönemi'nin baskıcı rejimi altında geçmiştir. 1908 yılındaki kısıp ortamı II. Abdülhamit'in Mesrutiyet'i ilan etmesini gerektirmiş ancak bu dahi padişahan 1909 yılında tahttan indirilmesini engellemiştir. Devletin eski gücünü kaybettiği bununla beraber askeri alanda, eğitim sisteminde ve devlet teşkilatında yapılan yenilikler ile düzelme çabalarının yaşandığı "Batılılaşma" olarak adlandırdığımız bu dönemde Türk resim sanatında da batı etkileri artar. Bu değişim aslında daha 18. yüzyılda askeri okullarda teknik resim ve arazi çizimleri için resim dersi eğitimi verilmesi ile başlar ve 1885 yılında Sarayı'ı Nefise Mektebi'nin (Güzel Sanatlar Akademisi) kurulması ile devam eder. Bununla birlikte Türk resim sanatında 19. yüzyılın ilk çeyreğinden 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar "asker ressamlar" etkin olmuşlardır. Askeri okullarda ve yurt dışında resim eğitimi alan asker ressamlar daha sonra gerek hocalık yaparak gerek eserler vererek Türk resim sanatına katkıda bulunmuşlardır. Onların sayesinde Türk resim sanatı eğitiminde usta-çırak ilişkisi sona ermiş ve okul eğitimi başlamıştır.

İşte bu dönem ressamlarından olan Hüsnü Tengüz'ün resim sanatına ilgisi çok küçük yaşlarda başlar, bir halk ressamı olan Bîrîm Baba'nın Unkapanı'nda bulu-

man ailesiyle onu çok etkiler. Okul yılları arasında Bahriye Rüşdiye Mektebi'nde (ortaokul) İken resim öğretmeni Fahir Kaptan'ın desteği ile sulu boyya resimleri başlar. Heybeleride Bahriye Mektebi'nde ise Yarbay Sökrü Bey'in dikkatini çekerek övgüsünü kazanır. Bu sırada hastalanıp uzun müddet okula devam edemediğinden askeri kâmp okuluna ayrılmıştır. Ogun "kâmp" okulu da buradan gelir. Mezun olduktan sonra 12 Temmuz 1892 tarihinde teğmen rütbesi ile Fethiye Kalyonu'nda görevlendirilmiştir. 10 Şubat 1894 tarihinde ise Erkân-ı Harp (Kurmay) Dairesi'ne tayin edilir. Burada yazılan çok fazla ve resim işleriyle ilgilenir. Bu sırada Kurmay Dairesi Reis-i Fakî Paşanın müdafisi ile Sanayi-i Nefise Mektebi'ne kaydını yaptırır. Akademideki resim hocaları Salimîye Valeri ile Wacûd Zartecki'dir. Sınıf arkadaşları arasında İbrahim Çallı, Ali Cemal Benim ve Nisami Ziya Güleran gibi döneme damgasını vurmuş isimler bulunmaktadır. 1902 senesinde Mahmut Şevket Paşanın "Dümanlı Teşkilât ve Akkari Kuvvetleri" adlı eserini resimlendirmiştir. Bu çalışması sırasında Ali Rıza Bey ile tanışan Hüsnü Tengüz bu olayı sanat hayatının dönüm noktası olarak tanımlamaktadır. 8 Eylül 1902 tarihinde II. Abdülhamit'in emri üzerine Yıldız Fendiye Köşkü'nde kurulacak olan Tarihî Silâhlar Müzesi Komisyonu üyeliğine tayin edilmiştir. Komisyon üyeliği sırasında II. Abdülhamit'in emri üzerine o zamanki donanmamız meydanı getiren gemilerin resimlerinden oluşan bir albüm hazırlanmıştır. Bu albüm II. Abdülhamit tarafından çok beğenilmiş ve Hüsnü Tengüz, Meridi nisanı ile ödüllendirilmiştir. 1908 yılında Kavak Liman Keshifi'ne, bir sene sonra da Bahriye Matbaası'na atanmıştır. 1910-1911 yıllarında ise Bahriye Müzesi'nde görevlendirilmiştir. 1914'te tekrar Bahriye Matbaası'na atanan Hüsnü Tengüz 25 Şubat 1917 tarihinde kırk emlî yüzbaşı rütbesi ile emekli olmuştur. Ancak yeni doldurulamayınca tekrar göreve çağrılmış ve 1948 yılına kadar burada sivil olarak çalışmıştır.

Hüsnü Tengüz, hayatının her döneminde denizcilik ve deniz tarihine ilgi duymuş, sadece resimlemekle kalmamış, resme bakarakları bilişlendirmeyi de amaçlamıştır. Ressam olmasının yanı sıra bir "araştırmacı" ve "belgeleyici" de olan Hüsnü Tengüz, çalışmalarında, uzun ve parlak bir geçmişe sahip olan deniz tarihimizin anlatılmasını istemiştir. Bu amaç için kimi zaman çok zor şartlarda çalışmaktan kaçınmamış ve bizlere estetik olmasının yanı sıra bir kaynak olarak da kullanılan ve belge niteliği taşıyan eserlerini bırakmıştır. Çağdaşlarının

çoğundan farklı olarak resimlerinin konusunu bahriye rahninden seçmiştir. Ayrıca onun resimlerinde sadece önemli savaşları ve karakterleri değil, bahriye kıyafetleri ve eskiden kullandığı gemi tipleri gibi farklı konular da görünür.

Teknik olarak yüzyıl zaman akubova-guzı kanonunu tercih eden Hüsnü Tengüz'un resimlerinde derin bir perspektif duygusu ve titiz bir doğa gözlemi- nin izleri vardır. Onun doğa gözlemi ilköğ, denizi resmettiği tablolarında, bulut- lannmış gökyüzünde ve şeyin yansımalarında kendini gösterir.

Hüsnü Tengüz'un "Sanat Hayatım" adını verdiği hatıratı, İstanbul Deniz Müzesi Deniz İhtisas Kütüphanesi El yazması Eserler Bölümü'nde 2394 denizbaş numarası ile kayıtlıdır. 23,5X17 cm ölçülerinde olan bu defter 40 sayfadan oluşmaktadır. İçerisinde karnakalem ve çini mürekkebi ile yapılmış 9 adet resim bulunmaktadır. Sanatçı, hatıratını çocukluk yıllarından 1948 yılına gelene dek 10 bölüme ayırmış, bu bölümlerde sanat hayatını etkileyen olaylardan, şahıslardan ve çalışmalarından bahsetmiştir. Metinde geçen olaylarla şahıslar, dipnotlar ve resimlerle zenginleştirilmiştir.

Anlatım husus devriminden önceki zaman sonra kaleme almış olmasına rağmen, kendisini daha rahat hissetmesinden olsa gerek Osmanlıca yazmayı ter- cih eden sanatçı, gayet sade ve samimi bir dil kullanmıştır. Bu sebeple, yazmış olduğu anıları günümüz Türkçesine çevrilirken olabildiğince müdahale edilmesine çalışılmış ve onun cümlelerini sadık kalmıştır.

Soyadı kavramı açısından deniz anılarına gelen "Tengüz" soyadını alacak kadar kalbinele bahriye sevgisi taşıyan bir sanatçı olan Hüsnü Tengüz'un hatıratının yanı sıra 1919 yılında Bahriye Matbaası'nda basılmış "Bayram Hediyesi" adlı bu kitabı, yine İstanbul Deniz Müzesi Deniz İhtisas Kütüphanesi'nde bulunan "Kammpaşa Tarihi" ve "Bahriye Matbaasının Tarihçesi" adlı basılmamış iki çalışması vardır. "Osmanlı Bahriyesinin Matası" adlı resim albümü ise 1995 yılında İstanbul Deniz Müzesi tarafından basılmıştır. Eserleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, İstanbul Deniz Müzesi'nde, yerli ve yabancı özel koleksiyonlarda ve aile fertlerinde bulunmaktadır.

İstanbul Deniz Müzesi Kurumtarlığı

BÖLÜM I

رسام قندیلک اسیر بابا

Resim -1

Hüsnü TENGİZ,

Ressam Kandilyeli Emin Baba

Ressam Emin Baba ve Bende Resim Sevgisi

1884 yıllarında Üsküdar'ın Yeşiltulumba semtinde Azaplar Hamamı'ndan¹ Atlarozayı'na² çıkan sokağın kenarında bir küçük dükkan vardı. O zamanlar da pek çok olan kurekçi dükkanlarına benzeyen bu mütevazı dükkanın Emin Baba'nın³ atövesi idi.

Hamam tahtası yüksekliğinde dört köşe masanın üstündeki minderin üstünde bağdaş kurarak oturur bu ihtiyar sanatakar masanın üstüne yatmış resim veya hatıra işlenmekle meşgul olurdu.

Ben o zamanlarda yedi-sekiz yaşlarında idim. Emin Baba'nın resim yapısını büyük bir merakla izler ve penceresinin önünden ayrılmak istemezdim. Bereket versin kendisi pek munis bir babacandı. Penceresinin önüne toplanan çocuklara şefkatle bakar ve hiç dandmazdı. Babı Ali Haricive⁴ ricalinden⁵ kendisini ve sanatını talatir eden bazı kimseler iş apanış ederler, dükkanında otururlar ve sohbet ederek çabımasını seyredelerdi.

Emin Baba'nın daimi halatında taşıyan sevindi çehresi, hayalimden çıktığım resimde görüldüğü gibi büyük bir sakalla çevrili idi.

Eserlerinden bazılarıyla dükkanının duvarlarını süslerdi bunlar üç ambarlı Mahmudiye'nin⁶ takım pare yelkenle bir tarafa yaslayarak seyr halinde resmi, Arkad⁷ ile İzzeddin'in muharebesi, Hüdvendigar⁸, Selimiye⁹ ve emsali yelkeler İl, Mesudiyce¹⁰, Mahmudiye¹¹ zaferanları gibi o zaman ki donanmamıza meydana getiren gemilerin resimleri idi.

Zırhlı Mesudiye

Resim-2

Hüsnü TENGÜZ,

Zırhlı Mesudiye

Emin Baba çinici²² idi. Resimlerini, ezdiği çini mürekkebi ile yapar ve sonra sulu boya ile renklendirir. Çini ile büyük bir ustalık ve suretle gayet temiz yalana²³ haritalar da yapardı.

On beş sene evvel Kasımpaşa'da bir demirci dükkanında gördüğüm Mekke-i Mukerreme'nin²⁴ çini mürekkebiyle yapılmış büyük bir resminin altında "Kandiyeli Emin" imzası gözüme ilişince resmi dikkatle seyrettim. Çok temiz ve ince işlenmişti. Büyük bir hayranlıkla hayli zaman baktım. Bu Emin Baba'nın işi idi.

Yazık ki resmin ortasından yırtık ve arkasından çizikle²⁵ yapıştırıldığından kâğıdının rengi sararmış ve kirlenmişti. Birkaç gün sonra resmi bir çaba görmek ve mümkün olursa satın almak için demirciye tekrar uğradım. Resmi bir Amerikalı altmış para, elli liraya satın almış. Demirci:

"Her nasılsa ağzından elli çiku, Amerikalı hemen parayı verdi. Yüz elli deseydim yine vererekti." diyor, uzulüyordu.

Pek çok zaman oldu. Emin Baba'nın dükkanının bulunduğu semite yağlı bir berberle ıray oluyordun akhına geldi:

"Emin Baba'yı tanır mısınız, diye sordum.

"Tanımaz mıym, dedi ve şöyle anlattı:

"Onu büyük devlet adamları uyar, takdir ederler ve resim, harita yaptırarlardı. Çok para alırdı fakat tutmazdı. Bekardı. Dükkanında yatar kalkardı.

Akşamdan Unkapanı meyhanelerinde biraz demlenir ve dönüşte Unkapanı Caddesi'ne iki keçeli süslen yemişçilerden kızı, ürüm, ceviz gibi mevsimine göre yağ ve kuru yemişlerle mendilini doldurur, dükkanın önünde iskenlesine oturarak nargilesini fıkurdanır, sokaktan geçen, bahanın adını bildiklerinden dükkanın önünde toplanan çocuklara aldığı yemişleri avuç avuç dağıtır. Emin Baba'nın başlıca zevki bu idi."

BÖLÜM II

Rosini 3
Fahri Kaptan,
Sultanîye Vazı

İlk Devrelerimde

Pek küçük yaşından beri resme büyük bir sevgi ile sever ve resim yapmaya heves ederdim. Bir güzel resme çalışsam takmaya doyanırdım, bu resim bir kitap elime geçse sayfalarını çevirerek görsen geçirmeye bayılırdım.

Rüydiye¹³ Mektebi'nde okuyan resim muallimimiz Fahri Kaplan¹⁴ adında halim selim bir zat iddi.

O zaman talebe Avrupa izafesi kara kalem basılmış modellerden 1'den 4 numuraya kadar Faber kalem kalenleriyle resimler yapar imtihanlık levhalar hazırlardı. Derste muallim bu resimleri düzetirdi. Bu işe ben ile çabuk alışıy ve talebenin resimlerini düzelterek başlatırdım.

Bir gün muallimin odasında sulu boya ile yelkenli bir gemi resmi yapırdım gördüm. Tabii ki benim faba'nın tarzında çalıyordı, deniz ve havayı büyük bir hız ve ustalıklı ıslıyordu. Ben de sulu boya resim yapmak hevesi vardı fakat fırça ve boyaların yoktu.

Mektepte her dersten ziyade resme ehemmiyet veriri, resim dersinden başka derste de bile fırsat buldukça kaçamak resim çizerdim. İngilizce muallimimiz tahminetti Kaymakam Ata Bey¹⁵ bir gün sınıfta ders anlatıyordu. Ben hem derse dinliyordum hem de sıranın üstüne koyduğum bir kâğıda muallimin, ellerini masasına dayanmış olarak dersinun resmini çiziyordum. Muallim farkına varırdı ne oldu, işaret ederek beni derse kaldırdı.

Sınıfta İngilizce'ye de iyi çalışanlardan olduğum için derse kusursuz okudum. Fakat muallim bana verince otur diyeneceği yerde yanına çağırıldı ve sırada

yakınında olan arkadaşlarımdan sıranın üstünde çizdiğim kağıdı istedi. Ben o kağıdı sıranın altına attım. Çocuklar buldular muallime verdiler. Muallim bir müddet resme baktı ve kağıdı elinde tutarak dersim anlatmaya devam etti.

Nerice ne olacak diye endişe ile ayakta bekliyordum. Nihayet paydos düdüğü çaldı. Muallim beni baştan aşağı süzdü ve resmi elime uzatarak:

"Hikmet! Dersin düğün okudun, resmi bana benzetmişmiş olaydın sana ceza verecektim." diyerek derşaneden çıktı. Bahanı görmüy.

"Sizin çocuğunuzda resim yapmaya fazla kabiliyet görüyorum, kendisine resim çalışması için yardım ediniz, deriz. Bunun üzerine bahamda bana bir tula boya takımı almıştı.

Talen gemisi "Nüvâ-i Fütûh'un" dalgılı bir havada seyrini gösteren bir resimle renkli işlere başladım. Fahir Kaptan'ın yardımıyla resmi bitirdim.

Mesudiye'nin Ertuğrul Firkateyni'nin⁷ resimlerini daha bir çok gemi resimleri yaptım. muallime beğendiğim ise de onlar gibi sulû boya resmi, deniz ve havasını kâfiyen baslayarak üst üste işlemekle resim geç ve güç meydana geliyordu.

Kahmeti tutsu Ali Rıza Bey'le⁸ buluştuğumuz günlere kadar bu çabı ve tarzında resim yapmaya devam ettim.

Kahmeti dayım Haddelane Çarkçı Mektebi'nin⁹ son sınıfında idi. Büyük mukavvaları bezli yağ çekerek üzerine o zaman ilâre-i Mahrusa ya¹⁰ vero alınan yapıtların resimlerini yapar o çalistikçe bende gözümü işinden ayırmazdım.

Dayım çarkçı zabtı oldu. Deniz resmi yapmak hevesini bende uyandırdıktan sonra, bir tabak alay sancıklarıyla donanmış ve bandosu "Hey Gazder!" havasını çalarak küprülere çıkan Ertuğrul Firkateyni de Japonya'ya yollanmıştı.

Resim 1
Hüsnü Tengüz.
Nusret-i Fâtih

Resim 5
Hüsnü Tengüz.
Ertuğrul Fırkateyni'nin
Japonya Sularında Batışı

Hayatı dönüğünde mezzinin emmesi için Ertuğrul'un solu boya büyük bir resmini yaptırmıştı. Fakat beşinci Ertuğrul Japonya seferinde bahriye dairesi de gibi olarak bu daha yarıda kalmamıştı.

Kuşçiyi tahsilini bitirdikten sonra beş ay kadar Bahriye Mektebi'nde²³ bulundum. O zamanlarda Bahriye Mektebi'nde resim dersi vardı.

Resim muallimi gayet yaşlı "Beyhulu" diye anılan Kaymakam Şükrü Bey'di²⁴. Resimhanede talebe dersi çekilirdi. İncelikleri öğrenilmiş olan sıralarla oturur, önüne konulan üç boyutlu modelleri bakarak resim defterlerine geçirirdi.

Yüksek sınıfta da resim kabiliyeti olanlar için ayrıca bir resimhane daha vardı. Orada yaşlı boyu tablolar yapılıyorlardı. Bu resimhanenin talimhane tarafındaki bir penceresinden içeriye girilirdiğinden orada Beyhulu'nun kontrolünde çalışmakta olan talebeye en güzel tabloları gözetir ile bakardım.

Coğrafya derslerine kumlar ve o zamanlı idareci kumları oturma kalemle ve solu boya yazma olarak yazılmış dersler üzerine muallimin ilhamını çektiği ders notlarına kadar bütün muallimler girmişler ve tura bilet vermişlerdi.

O sırada çıkan "Deng"²⁵ hastalığına yakalandım. Hastalık kıranıği andırıyorlardı. Mektebin hastahanesinde uzun müddet yatmam çok zayıf düşmüştüm bir hafta zaman da eride yatmam tahsil zamanımı çok geçirmiştum.

Nihayet askerî mürşid-i kütüphane nakli dairesine mecbur kaldım. İki seneden ibaret olan tahsil müddetimi tamamladıktan sonra kâğıt birinci müallim (teğmen) nâibesiyle Bahriye Kumandanı Dairesi ne rayın olurdum. (12 Temmuz 1892)²⁶ dairesinin yazma müddet resim ve hârika işlerini yapıyordum.

Bahriye Erkanı: Harbiye Reis Fâik Paşa²⁷ Sanayi-i Nefise Akademisi'ne²⁸ deram emrine müsaade etti. O sene akademiyi tamamlayan ressam Şerker Dağ²⁹ (müfhum Şerker müfhumu) kumandanı oldu.

"Rüstempaşa Camii'nde" çalışmamı sabahleyin gel orada beni bul, seni akademîye götürüp yazdırırım." dedi.

Sabahleyin Rüstem Paşa Camii'ne gittiğim zaman Şekket Bey camideki çinileri yağlı boya ile koruplaklar üzerine yapışakla meşguldü. Caminin başka bir tarafında da bir İngiliz, kandi merdivenlerine çıkmış çinileri üzerlerine yapıştırdığı ince kağıtlara kopyalama alıyordu. Şekket Bey;

"Sen İngilizce ve çalıyorsun gel şu İngiliz ile konuş." diye uyarı etti. O ana kadar bir yabancı ile İngilizce konuşmuş degildim.

Şekket Bey'in beni zorlamasından şaşındım. İngiliz'e dandım düşer gibi.

"Afedersiniz efendim! Çinileri öyle ince kağıtları niçin çiziyorsunuz?" diye bir şeyler söyleyecek oldum. İngiliz derhal merdivenden indi, bir çok şeyler söyledi, yarı anladım yarı anlamadım.

"Bilahare bu ince kağıtları ne için böyle yaptığımı size göstereceğim." dedi.

Şekket Bey "Akademide konkurluk yapılan resimlerin sergisi olduğunu ve arzu ederler de gelip görürdse memnun olacağınızı söyle." dedi.

Zeki İngiliz benim yarım yamalak ifadelerden anladı. Kabul etti. Üçümüz birlikte o zamanlar Sarayburnu'nda umumî müzenin²⁸ olduğu yerde bulunan akademîye gittik. Resmî sergisini gezdikten ve İngiliz den ayrıldıktan sonra mektebe kaydedildim.

Arthur Henderson isminde olan bu İngiliz mimarın, Bzans eserleri üzerinde incelemede bulunmak üzere İstanbul'a gelmiş.

Ayasofya'nın içerisinden görüşünürün resmini yapmakta olduğunu haber alan Şekket Bey'le Ayasofya'ya giderek, kendisini çalırken gördük. Sulu boya ile riddet güzel serbest işlemekteydi. Hele büyük yazıları zevklerini bozmadan yapması takdire değerli.

Resim 6
Mıgırdiç Çivanyan,
Koyda Tekneler

Şevket Bey sonraları Ayasofya'nın böyle iç kısmın görünüşünün büyük yağlı boya resimlerini büyük bir teşân ile yapmış. İzadet eden vezirlerimizin enteriyör³³ tablolarını yapmakta benzersiz olmuştur.

Henderson adresini kartına yazarak bize verdi. Kulekapısı'ndaki ikamet-gâhına çaya davet etti. Şevket Bey'le girdik. Odasının duvarlarını Rüstem Paşa Camii'nden aldığı ve boyayarak çinilere benzettiği ince kağıtlarla süslemiş, o zamanlarda İstanbul tulumacılarının giydiği sarma barchi cepken ve potur³⁴ giyerek, güya eski Türk kıyafetine girmiş olarak bizi kabul etmişti.

Henderson iki defa Anadolu Karvânı'na bana misafir geldi. Birlikte tepede-ki Cenovahlardan kalma Yortas Kalesi'ni gezdik bir kere de Tophane'deki İngiliz kilisesine beni davet etmişti. Kilisedeki odasında İngiliz baskısı eski bir kitapçı IV. Murat'ın güzel bir resmi ve Türkiye'ye şu daha bazı kıymetli kitaplar görmüştüm. Kiliseyi gezdirdi ve Abeyle³⁵ görüştü. Henderson'un hali ruhban sınıfına mensup bulunduğu ve İstanbul'daki retüklerini de Anglikan kilisesi hesabına yapmakta olduğu zannını veriyordu.

Bu adamdan bu kadar bahsetmem resim öğrenmek için kendilerinden az çok faydalandığımı kimseleri, sanatı anılanlarla alakadar hadiseleri kavir etmek istediğim içindir.

Bu senelerde Civanyan³⁶ adında bir ressam Beyoğlu'nda Rus Konsoloshanesi önünde sokağın kenarına iskenle koyarak oturur, kenara dizdiği yağlı boya resimleri satardı. Ayagında dız kapaklarına kadar bir çizme olan iriyan bir adamdı.

Tuyale, saç veya çinko üstüne İstanbul ve Bogaziçi'nin gorup, meluzap gece şenlikleri ve yangın resimleri falan yapardı.

Bu adamın basit renklerle kolay ve sade görünen ancak taklidi çok zor olan bir tarzda yaptığı resimlerin pek beğenir fırsat buldukça gider seyredirdim. (...)»³⁷

Memleket dışlarında dolaşarak resim yapıp satarak geçinen bir de ressam Saim vardı. Bunun da vitrinlerde gördüğüm resimleri çok hoşuma gidenli.

BÖLÜM III

Resim 7

İsmail Hakkı Bey,

Türk Filosu Savaş Halinde (1914-1918)

Sanayi-i Nefise'de Deniz Mesleğine Mensup Ressamlar

Anadolu Kavağı'nda oturuyordum. Her gün ilk vapurla İstanbul'a iniyor, ders günü ise mektebe gidiyor, sonra daireye geliyor ve akşam son vapurla donalıyordum.

Haftada bir gün de defterhamıye²⁶ uğrıyor ücret karşılığında döndürmek üzere bapı serisetten alıyordum. Her gün vapura, evi geçirdirmeye ve resim işlerine toğmeni maası kâh gelmediğinden açığını kapamak için böyle çarelere başvuruyordum.

Modernin ilk serisinde duvara asılan alçı dekor kalıpların krepö²⁷, suz ve esnamp²⁸ resimlerini yapık. İkinci seride büst, üçüncüde tam heykellerden, dördüncüde canlı modellerden kara kalem çalışık. Beşincide yağlı boya çalışılıyordu.

Sınıf arkadaşlarımdan bu zamanı tanıyan ressamı Çallı²⁹ Ali Cemal (o da benim gibi bahriye subayı idi)³⁰, Ziya Bey³¹ ve Said Bey vardı.

Resim öğretmenleri Valeri³² ile Werni³³ nöbetleşe derse getirirdi. Haftada bir de anatomi ile sanat tarihi ve felsefesi dersleri görüyorduk.

Bu dersin Aristoteli isminde İhtiyar muallimi sanat tarihi ve sanatın felsefesi meseleklerini güzel bir ifade ve heyecanla anlatır ve tarzının adını anarken tırır ağlar. Mesela bir gün dershanenin penceresinden görünen, yaprakları sararmış olu çınar ağacını göstererek şöyle söylemişti:

"Efendiler şu çınarın binlerce yaprakları tetkik edilirse birbirine benzer iki yaprak bulunamaz, benzer gibi görünmelerin dikkat edilirse her noktasının birbirinden bütününe başka şekilde olduğu görülür. Deği ağaç yaprakları her şey böyledir. Elif otuzarak: Şu elimizdeki parmak kemikleri öde bütün insanın ve aynı elin parmak kemikleriyle bütününe benzer değildir. İnsanların yapıları gibi kalıptan çıkmışa benzemezler. İşte Cenab-ı Hak bütün varlıkları ile birliğini sonsuz ve aykır bir ifade ile ilan etmektedir..."

Tatil günlerinde, Kavak'ta deniz kenarlarında dolaşıyor, balıkçı kırımları ve Boğaziçi vapurlarının resimlerini yapıyordum.

Akademide tabiatın en güzel renkleri gözde olduğu kamıyla özellikle figure çalışılıyordu. Akademiden çıkan ressamların etkisi portre oluyor, peyza yapıları az, hele maren işlere beves eden hiç olmuyordu.

Güneşin hareketiyle gölgeleri, tonları ve renkleri daima değişen tabiatın karşısına geçen amatör, hareketsiz, ducan canlı cansız modellerden fazla zorluklarla karşılaşılıyor, durmadan şekline değiştiren bulutlar, danseden yüzleriyle deniz, fırçayı daha çok şaşırtıyordu.

Yarım asrı aşan ve bahriyede ressamlıkla geçen sanat hayatında deniz mesleğine mensup ressamların çoğunu yakından ve birkaçını da gayet yakın tanıdım.

İsimleri sanat tarihimize geçmeye layık olan bu değerli ressamlarımızın adlarını anmak kadrişinaslık vazifesi olacağı için hatıraima yazıyorum.

1- Kaymakam Şikri Bey: "Beyhalsı" diye anılır. Bahriye Mektebi'nde resim muallimi idi.

2- Fahri Kaptan: Meşhur matematikçi Ezel Bey'in oğlu ve Bahriye Rüştiye Mektebi'nin resim muallimi idi.

Resim 8
Hüsnü Tengüz
Sanayi-i Nefise Salonunda

5- Hasan Rıza BeyTM- Bahriye Mektebi'nde tahsil etmiş ise de deniz mesleğinden çekilmeye mecbur kalmıştı. Deniz Müzesindeki tarihi tasarımlar resimleri eşli yapılamayarak enfes eserlerdendir. Eserlerinin işgalinde Bulgar tarafından elleri kesilerek çöktürülmüştür.

4- Miralay (Albay) Hâşim BeyTM- Nakkaşhane-i müderris İken Beybaba'dan sonra Deniz Mektebine resim muallimi olmuştur.

5- İsmail Hakkı BeyTM- İnşaat mühendisi olarak Bahriye Mektebi'nden çıkmıştır. Her çeşit resim yapmakta ustata, memleketimizle ilgili en yüksek deniz ressamıdır. Uzun müddet Almanya'da kalmış, sanatı sayesinde geçimmiş ve tanınmış. Meşrutiyet'ten sonra vatana dönerek tersanede inşaat resimci olmuştur. "Illustrirte Zeitung"da renkli olarak basılan "Çanakkale Müharabası" tabloları son yaptığı ve en güzel eseridir. Büyük usta Ali Rıza Bey, İsmail Hakkı Bey'in eniştesi idi.

6- İnşaatçı YakupTM- Bu da Bahriye Mektebi'nden çıkan ressamlarındandır. Güzel deniz resimleri yapardı. Bir çok seneler beraber çalışmış. Genç iken vefat etmişti.

7- Baha BeyTM- Bahriye Mektebi'nden makine subayı olarak çıkmıştır. Figürde mütehasşısı. İnsan hayatını tasvirde tahriri ve temsili kuvveti çok açık bir zanaatkarlı. Kendisine özgü bir tarzda tarafsız kalemle sade fakat iddialı ve olan resimlerini hızlı ve tatlı işlerdi. Karagöz Gazetesi'nin başlı başına ressamı idi. Uzun seneler deniz muhbirinde vazife arkadaşlığı ettiler.

8- Halit NaciTM- Bahriye Sanayi Alayı'ndan çıkmış resim tahsili için İtalya ya da gitmiştir.

9- Mustafa ve MuazzezTM- Bahriye Sanayi Alayı Mırakas'ından Sanayi-i Nefise Mektebi'nden yetişen müteahhir ressamlardır.

10- Ali Cemal- Çarıkçı Mektebi'nden çıkmıştır. Sanayi-i Nefise Akademisi ve Deniz Müzesi'nde arkadaşlığımız vardır. Çok değerli ressamlarımızdandır.

11-Ruhi³³, Hikmet³⁴ ve Ali Sami³⁵ beyler de Bahriye Mektebi'nin yetiştirdiği, tahsillerini Paris'te tamamlamış olan yüksek değerli ressamlardır.

Bu saydığımız ressamların arasında maten resimlerde ihtisas sahibi en büyük ressam yukarıda ismi geçen İsmail Hakkı merhumdur.

Memleketimiz resamları arasında deniz resimleri yapmakta en çok başarılı olan bir ressamımız da rahmetli Tahsin dir³⁶.

Stüdyo zabiti olarak mektepten çıkmış hayli zaman Avrupa'da kalarak ressamlıkla geçirmiş ve geçen I. Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'a dönerek Deniz Yolları idaresi'nde ressam olarak çalışmış pek kıymetli eserler bırakmıştır.

BÖLÜM IV

Resim 9

Üstat Ali Rıza Bey merhumun not defterime o zamanlarda eliyle yaptığı benim resnim. 16 bakışta yapmıştır.

Büyük Üstat Ali Rıza Bey

1902-senesinde idi. Bir gün dairede arkadaşlaştım. "Tophane'de Tecrübe Dairesi Resmî Mâhinat Şevket Paşa"²⁷ elinden resim işleri gelen birini arıyormuş bir senî tavsiye ettik, paşanın adamlarından bir subay seni alıp gösterecek" dediler.

Bir ramazan akşamı gelen subay ile paşanın Eskişehir'de konağına gittik.

İftardan sonra paşa;

"Eski Osmanlı kıyafetlerine dair hazırlamakta olduğum bir eser için resimler yaptıracam. Birkaç yere yaptırdım, fakat olmadı, siz yapabilir misiniz?" diye sordu.

Cevat²⁸ ve Adil²⁹ Paşa'nın yenileri kıyafetleri albümlerini ve bir takım Fransızca eski kitaplar gösterdi. Paşa ya;

"Bir hafta müsaade buyurun, rahmine göre bir levha yapar getiririm, yapıp yapamayacağımı işim size söyleyim" dedim.

Rağrı ve boya masraflı olarak biraz para verdi. Ertesi hafta resim yaparak kendilerine gösterdim. Çok beğendi.

"Konakta size bir oda tahsis etmek isterseniz orada kalır, isterseniz odanızda çalışsınız." dediler.

Resimler lito³⁰ baskısına gelecek tarzda tarama kalemle ve renkli olarak yapılacaktır. Kaynağı bulunamayan bazı eski kıyafetler için o zaman Sanayi

Mektebi'nde olan yenileri kıyafethanesinde ve bazı kütüphanelerde hatta yenileri kavuk ve serpuşları bulmak umidiyle Karacaahmet¹¹ ve Topkapı mezarlıklarında araştırmalar yapıyordum.

O zamanlarda ustahgiri işitiğim ve eserlerini hayranlıkla gördüğüm daha usta Ali Rıza Bey merhumun, paşanın konağını bulduğu Üsküdar semtinde oturduğunu öğrenmişim.

Bir gün paşaya, "Harbiye Mektebi'nin resim müallimi Ali Rıza Bey'in bu gibi resim işlerinde pek yüksek bir üstad olduğunu, yapmakta olduğumuz levhaları ona göstererek düşüncelerini anlasak, hatta mümkün olsa da orta yaptırarak yüce eseriniz daha mükemmel ve çabuk olursa, Bendeniz de bu sayede Ali Rıza Bey'den faydalanmış olurum." dedim.

Birkaç gün sonra konağa gelip odama girdiğim zaman Rıza Bey'in paşanın odasında olduğunu söylediler. Biraz sonra paşa odama geldi.

"Sizin Rıza Bey'le bir tanışıklığınız var mı?" diye sordu.

"Hayır, efendim.

"Acayip! O size tanıyor ve sizin kadar resim yapmayıacağını kasıytle iddia ediyor."

"Anladım efendim, pek cömert olduklarından fazla tevazu göstermişler." dedim.

Paşa gitti Rıza Bey'i alarak tekrar geldi. Rıza Bey'le ilk görüşmemiz böyle oldu. Rıza Bey'le buluşmamız saray hayatının dönüm noktasıdır.

Haftada bir iki gün konakta buluşuyor, bütün gün resim yapıyorduk. Sanata olduğu gibi ahlaken de çok yüksek bir tabacandı. Büyük bir sevgi ile kendisine bağlanmışım.

Kara kalem, tıraş, akvarel resimlerde o güne kadar takip ettiğim yorucu tarzdaki çalışmaları düzeltmeye başlamışım. Hem çalışıyor hem tatlı tatlı

Resim 10
Hüsnü Tengüz.
Karakalem Çalışması

anlatıktarmışlar diyalansayordum.

Beysaba'yı, Seyit Bey (7), Yakup (ister Emin Baki'yi bile tanıyordu, İsmail Hakkı Bey kayınlıktaymış) Rıza Bey o zamanlarda Almanya'da bulunan kayınları deniz resimleri yaparken pek hımerli olduğunu ve kendisinin maren resimler yapmadığını söylüyordu.

Gerçekten de arkadaşlığımızı devam ettirdi uzun senelerde görüşümü eserleri arasında hiç deniz ve gemi resmi görme fırsatı

Pas'a bir anlık müfettiş olarak Hicaz vilayetine gitti. Kendisi yine her zamanki gibi resim yapmaya koyuldu. Rıza Bey'den çok zevcele tanıştı. Daha ziyade bir zevce ve zevce ile çalışıyordu. Kendisiyle bütün buluşuyordum.

Birkaç defa Üsküdar'da evine gittim. Resimlerini gördüm. O büyük sanatkarın elinden çıkan çizim hakikate ikayülmeyen eserlere tam bir hayran bakarken

"Hidnüm! Resimlerle doktorların arsa deneyimiyim." diyordu.

-Evet beğenildiğin bir resme hakmak hami sevdiğin her şeyden yemek yemekten de hoş geliriz. Yemek beni doyurur fakat bu ilkeyormuyuz.

Adler olduğu üzere maren resimleri tescillen çalışmakta Boğaz'da eksik olmayan her çeşli teknelerin resimlerini durmadan not etmekte idim.

Mahmut Şevket Paşa'nın eseri için tashih kitapları araştırırken, deniz tarihinde ilgili vesikalen de ayrıca kayıt ediyordum.

Mesela Topye'de Mehmet Ali Paşa'ya ait bir tashih Fransızca bir eserde, Osmanlı kalyonuklarındaki bir tashih resminin, karışma ututarak yapılmış mükemmel penkli bir resmin görünüşü derhal dikkatime alındı.

Pas'a o zamanlarda pek zengin olan Şakir Paşa'nın kütüphanesinden

دائرة بحرية وترسانة أميرة نك نك قديم

Resim 11

Hüsnü Tengüz,

Bahriye Dairesi ve Tersane-i Amire'nin Eski Hali

tarhimize ait lito ve baskı gradosi resimleri içeren pek kıymetli kitaplar getirmişti. Bunları hep arıyordum.

Amacım vardı ne buldumsa not ederek sakladım. Şahiller Çarşısında ve Yücesekkidarım'da korulan kitap sergilerinde daima resim ve resimli kitaplar arıyordum.

O zamanlarda yani kırk-elli sene evveleri Aşk Garp, Kerem gibi şahiller'da basılan kitaplardaki resimlerle Jean Bordes'in¹⁰ intusarlı litoda güzel güzel yapılmış ve temiz basılmış resimlerdi. Jean Bordes'in ve Piquier'in¹¹ İstanbul manzaralarını ve yerliğin köylerini gösteren renkli basımları, levhaları şimdiki baskı aletleriyle basılması mümkün olmayan derecede nefis basılmış olduklarından, bu gün bile çok kıymet verilerek aranılan eserlerdir.

"Half-tone printing" şeklinde bir Amerikan resim baskısı tarzında, lito işlerinin yarım asır öncesiye gelseye kadar başarıyla tatbik edildiğini ve o zamanki lito ustalarının tecrübeleriyle elde etmekte başarıya usulleri, geride kalanlara öğretilen, çinkografin ortaya çıkmasıyla resim baskısı işleri kolaylaşmış ve eski lito ustalığının kalmağını yazıyor ki, bu pek ilginçtir.

Baskı tıj yağlı boya tabii ki güzel tabii ki hep eski lito ustalarının işleridir. Hâli Almanya'da ve İngiltere'de azami derecede kıymetli mülk olarak edülerek basılması istenilen resimlerin litoda basılması tercih edilmektedir.

O zamanlar Harbiye Mektehi'nde resim müallimi olan Rıza Bey askerî ve sivil rüşyeye mektepleri için kara kalem resim modelleri hazırlamakta idi.

Resimleri ezeli krepörinâ ezeli kağıtlara işliyor, Harbiye Mektehi Mahbasi'nde lito ustası Ömer, bizzatdan basıma başlatıyordu.

Bu modellerden tahmedü bir plâmi hama hediye etmişti. Litografya renkli resimler basmak tecrübelerine Rıza Bey'in yol göstermesiyle o zamanlar başlamışım.

BÖLÜM V

Resim 12

Hasan Rıza.

(İstanbul)'un Muhaselesi

Esliha Müzesinde⁶⁸

Mahmud Şevket Paşa'nın askeri kıyafet kitabına yapılacak resimleri bitirmişti. Bir sene kadar süren hastalıktan sonra nekahet dinzâmında Kevak'ta iken aldığı 8 Eylül 1902 tarihli emirde Mahmud Şevket Paşa'nın başkanlığında mahbeyinde kurulacak İski Silahlar Müzesi Komisyonu'na üye tayin edildiğini bildiriliyordu.

Askeri kıyafet kitabını padişah beğenmiş ve paşadan bir eski silahlar müzesi kurulması hakkında düşüncesi sorulmuş paşanın küçük silahların asılları ve ağırların modelleri konulmak suretiyle hazırladığı proje uygun görülmüştü.

Paşanın reisliğinde Zorani⁶⁹, Zeki Paşa⁷⁰, Ali Rıza Bey, Topçu Sami, Ahmet Ziya ve usûbî idaresinden Necmi Beylerle birimde bulunduğu bir heyetle Yıldız'da çini fabrikası⁷¹ civarında Fendiye Köşkü'nde örnek bir silah müzesi kurulmasına ilişkin emir çıkmıştı.

Heyet Topkapı Sarayı'na ve hazineyi, eski silah ambarını, Tophane, Maçka, tersane silah ambarlarını dolaşmış, bulduğu tarihi, kayıtlı silahlar köşke nakil olurmuydu.

Viyana ve Berlin silah müzelerinin kataloglarına göre silahlar tasnif edilmiş, ayrı ayrı odalarda arma gibi muntazam şekiller verilerak müze meydana getirilmeyişi.

Pek değerli olan silahların akyareli⁷² resimleri yapılıyor ve mevcut silahların resimli katalogları hazırlanıyor, büyük bir faaliyette çalışılıyor.

Zonaro'nun müzenin kurulduğunda bir hizmeti olmuyordu. Haftada iki gün gelipse bazen boya takımlarını önüne koyarak resim yaptığımız oluyordu.

Renk harmonilerinde ve fırça çekişlerindeki becerisini Zekai Paşa ve Rıza Bey takdir ediyorlardı. Rıza Bey'in ve benim kürsün kalemle resimlerimizi yapıyordu. Benim resimci çizime başlarken sırtta haktağımı görünce;

Zonaro "Kırk beş dakika" demisi, Gerçekten de resmi tam üç çeyrek saatte tamamılamıştı. Bir gün Rıza ve Ahmet Ziya beylerle birlikte Zonaro'nun Beşiktaş'ta Akaretler'de oturduğu dareye gittik.

Afilyesi pek mükemmeldi. Cephesi ve üstü camkân ve perdelerle donanmış, yak ne taraftan isteniyorsa ona göre perdeler açılıp kapanıyordu. Bir köşede normal büyüklükte salvar ve cepken giydirilmiş bir manken, davul zurna ve her çeşit doğu kıyafetleri kasacası pek zengin bir afilye.

Biz içeriye girdiğimiz zaman, Fatih'in Dolmabahçe'den gemileri karaya çekişini tablosunu yapıyordu. Bu tablinin orijinali rahmetli Hasım Rıza Bey'indi. Deniz Müzesi'nin açılışında tarama kalemle müzeye yapılmış. Halâ Deniz Müzesi'nde dir.

Zonaro yağlı boya ile yapmaktaki olduğu tabloda Fatih'in bindiği ayni resimle meşguldü. Yanında yüz kadar kartpostal, 50 kâğıtlı resmi vardı. Bu tablo halâ saraydadır²⁸ ve tree colour (üç renk) basılarak son tarih kitabına da konmuştur.

Hasan Rıza'nın yaptığı ve Deniz Müzesi'nde olan aslından alınarak yapılan kâğısı da ()²⁹ numaralı Sanayi-i Nefise Mecmuası'nda basılmıştır. Bu tablo günâsıl Askerî Müze'de bulunan "Fatih'in Büyük Topları Edine'den İstanbul'a Nakli" tablosu da Hasan Rıza'nındır ve Zonaro tarafından kopya edilmiştir.

Silah komisyonunda ekserisi ressam olan arkadaşlarımda tam bir resim mektebi hayatı geçiyordum. Pakat deniz resimleri yapmaktaki ben yine yalnız

Resim 13
Hasan Rıza
Fatih'in Edirne'den İstanbul'a Yürüyüşü

Tablodan Bir Ayrıntı

kalyındım. Bilmem ki neden bizim mensleklerimizin ressamları arasında maren resimlere heves eden hemen hiç olmuyordu?

Tophane ve Tersanede bulunan eski toprak küçük ölçüde modelen yapılmak üzere üzerindeki yazı ve denatın ile resimlerini yapmaya henüz görevlendirmişlerdi. Makine ve sarayı resimleri yapmak usulünü İngilizce kitaplarda görmüş isem de o zamana kadar tabii sahasında iş yapmış değildim.

Tophane fabrikası resimhanesinde gösterilen bir yerde çalıştım. Yirmi otuz parça ağır top modeli yapılan resimlerden fabrika modelhanesinde mükemmel bir şekilde meydana gelmişti.

Aza heyetinden sonradan müntaz (Albay), Tophane fabrikasında müdür olan Necmi Razi Bey emekli ke-Akeri Sarraf Mektebi'ne müdür olduğu zaman lara mektebe resim müallimi olmaya rekili emişti.

"Benim ismî perspektif resimleri yapılmakta, bu iş ayrı mübim bir iştir benim için değildir." diye kabul etmek istemediğini hakele.

Serim yapmış resimlerden fabrika modelhanesinde nasıl bir kızıyıklı top modelleri yapıldığını görmüş gördüm. Biz şimdi mekineye bu kadarını bile tatebere öğretilmiyoruz." diyerek muallimliği kabulünde ısrar etmey ve Anlara ya da yazmaya da Ankara yaşamın ilerlerini olmasından kabul etmemişti.

Q senlerle Rus şehri Sultan Hamit'i¹⁴ Rus denizmasının resimleri olan mevdana gelen bir album takdim etmiş.

Ruslarda deniz resimleri yapan çok yüksek sanatkar vardı. Bu albumu solu beya yapılmış ve itişahta yapıldığı gibi temiz basımı bir diardi. Padışahı albumu Bahriye Nezaretine vermiş, bilmem zaman ki beylik görevlerinden de bu album gibi yapıp yapılmayacağını sormuş.

İsmail Hakkı merhum Deniz Matbaası'nda Zülfü Osmanlıye em¹⁵ bir resim ni basarak işe başlamış fakat sonra Avrupa'ya gittiğinden öylece kalmıştı. Ben

album
استانبولده مشروطیةءه اعدول گونلر تظاہرات (کوبری اوشندہ)

Resim 14

Hüsnü Tengüz

İstanbul'da Meşrutiyet'in İlk Günü Tazahurat (Köprü Üstünde)

gördüm, bir sene çabıktan sonra o zamanki donanmamızın teşkil eden gemi-
lerin resimlerini Ruslarınki gibi bir albüm halinde yaptım.

Şimdi bunu padişahı takdim ederek basılması için emir çıkarmak lazımdı.
Pazaya almasını gösterdim. Heğendi. Takdim için bir fırsat kollarken Kırım
valiliğine tayin edildi ve azile yeni memuriyetine gitti.

Bizim komisyon yine devam ediyor ve Zekai Paşa ziyaset ediyordu. İtalya
kralına hediye edilmek üzere kıymetli silahların her çeşidinden birer tane
ayrılmasına emir çıktı.

Elazarı Yavuz Sultan Selim'in Maas'dan getirdiği, Çerkes hükümdarları⁹
altı olan bu silahlardan bir kısmının bu suretle elden çıkarılmasına çok
üzülmüştük.

Bir cins silahtan dört taneyle fazla olanları ayırmak suretiyle bir takım
sandıklarla gönderilirdi.

Çok geçmeden Yıldız'da bomba hadisesi¹⁰ oluyor (15 Temmuz 1905)
hadisenin meydana gelşi ilk olarak komisyonun başvekilimiz bizim saraydan
çıkarılmamıza sebep oluyordu.

BÖLÜM VI

Resim 15

Başı Jengiz,

Osmanlıların Canakkale'den İstanbul'a Dönüşü

Deniz ve Askeri Müzelerinde

Saraydaki Eshika Müzesi'nden ayrıldıktan sonra, bir müddet Kavak Limanı'nda vazo ve vaziler. Pek az olan münasip geçiminde güçlük çektiğim için, kitapçılara resim yaptırarak, raporlar da bile çalıştırarak derim etmek istedim.

Yüz akşamdan, lahya dönerken bindiğimiz vapur sahile süratlenmesine yakın geçerken kenarlarla gezinen ve yaygılar üzerinde oturup, aksam selamı yapan renkli renk hamamların manzaraları eski Lale devirlerinin sanı görünümleri olmasaydı, çok geçmeden büyük inkılaplara hızla yabancılara eşkalını almıştı.

Anadan birkaç yıl geçti. Sarayda iken hazırladığım yukarıda bahsi geçen defterime albümü elinde kalmıştı. Kırkuz maroken dilt ve atılarınla terbiyesiyle hayli para idi sarf etmiştim. Bahriye Nazım Selanikli Hasan Paşaya⁷ gösterdim.

Takdim ve iftiharla karıştı. Albümü padişahı takdim etmek üzere aldı. Birkaç gün sonra paşa cavuşlarıyla beni evimden çağırdı. Padişah albümü görmüş her resmi yapıları geminin altına topla, silâhı, etrafı ve silahları hakkında bilgi yazılmasını istedi. Erkan-ı Harbiye Dairesi o da istenilen bilgi acilen ilave edildi ve albüm tekrar saraya gönderildi, gıda o gıda albümden bir daha hiç ses çıkmadı.

Tam onuz beş sene sonra sanat eserleri aramaktan büyük zevk duyan teyzemin oğlu General Kazım Karabekir⁸, Babı Ali Atikara Caddesi'nden geçerken, beklenilmeden aradığı bir kitapçı dükkanında bu albümü ve Askeri Müze müdürü rahmetli Muhar Paşamın⁹ "Seri Gözet Müdassarı"¹⁰ adlı el yazması kitabını da görerek içindeki resimlerle benim özümü gördükten için satın almış.

merkezini kurmak vazifesıyla gelmiş)

Ain-ı-yı kadar sonra Edirne'de tümen kurmay başkanı olarak İstanbul'dan ayrılmıştı. Meşrutiyetin ilan edilip asker-sivil bütün halkın kırmızı beyazlı kurdeleler takınarak ve vitan yarkdan söyleyerek sokakları dökülmesiyle İstanbul'un uzun seneler süren ölüye benzer ayıplıklığı anımsı vefateli bir galeyana dönmüştü.

Kosova'ya vali giden Mahmut Şevket Paşadan üç mektup bir defa da harçlık almıştım. Sonra uzun müddet haber ve ses kesilmişti. Bir gece askerleriyle yaylını ateş gümbürleriyle İstanbul'a heyecan saçan 31 Mart hadisesi olmuş ve çok geçmeden Hareket Ordusu başında olduğu halde Mahmut Şevket Paşa İstanbul'a gelmişti.

İki tümeniden ibaret olan Hareket Ordusu'nun, Selanik'ten gelen tümenini Kurmay Başkanı Mustafa Kemal Atatürk, Edirne'den gelen Kurmay Başkanı da Karabekir idi.

İşler bittikten sonra Kâzım ordusuna döndü. Etnikleri hizmetler milletin kalbinde, bu hizmetlere ait benim de respt ettiğim bazı tabloların müzesindedir.

Maksadımı inkılap tarihi yazmak olmadığundan, bu vakaları açıklayarak değiliim. Artıcam sanat hayatımla alakalı olan hadiseleri sırasıyla yazmakur.

Bir gün Harbiye Dairesi meydanına, Bezazır tarafındaki kapısından girerken Maliye Nezareti tarafındaki köşkün kapısında Hareket Ordusu kumandanının forsunu gördüm.

Paşayı ziyaret için yaverine münacatı ettim. Zaten pek nazık olan paşa beni gönül alıcı bir şekilde ve dikkatleri karşılıklı. Çocuklarını her halini ve neticede şimdi ne yapmak istediğini sordu.

"Sani Yâkub'dan çıkan gırtlakları şekillendiren memur idarelerini araştırma kararı" da idi.

"Bu beşinci beşerleşmeyle ilgili iş değişikliği yazıyor! Ben ikinci razımda bir inceleme için ve teslimat yapmakta olanlar arasında yerim. Bunun için de emekli olmamam" dedim.

Edisla Münevver kızları için araştırmalar yaptıkları Sarıhanlıca'ın olduğu yerdeki malikanelerde gayet kıymetli bir zengin bulmuşuk, fakat emir çıkarılması için müstahkem kağıtlara malikani olarak kalmış.

Pasaport bitti. Hattımda. Bir mektup yazarak elime verildi ve Tercüme yukarıda geçen Muhtar Paşa gövdesi.

Pasaport mektubunda bu işleri müvekkil olarak ve beşinci bir o. müstahkem alınması yazmış.

Muhtar Paşa'nın bağışlandığı bir küçük bir harem olan Tıbbi Saray ve haremdeki gençlik. Simlika ikinci müstahkem bulundukları ve o zamanda eski silah emiri olan esir, Bıyık Saray Kraliçe Muhtarak'ın (Ara 1840) her tarafını gördü den geçmiştir.

Muhtar Paşa haremdeki ikinci müstahkem olan Tıbbi Saray'ın birisi olduğu kararı verildi. Neceim Beyle bir harita ile diğer gözetimci olarak alınmış.

Bu arada muhtarak Muhtarak Şerh Paşa da yanında ve malikani olduğu halde Muhtar Paşa sonra Malikani Şerh Paşa her malikani ile ederek bu malikani müstahkem olarak kabul ettirilmiş.

Sarıhanlıca malikanelerinde çıkarılma malikani kaideleri kabul verildiği at zengin bir çok zorluklarla meydana çıkarılmış her bir malikani için bir kıymetli takdir edilmiş bu malikani için talim kadim bir malikani çıkarılması çıkarılması olması uğradıkları gayretleri takdir eden Muhtar Paşa.

"Bu hizmetiniz çok büyüktür emin olunuz ki tıyaza bu boyunca milletini size yedireceği etmek helaktır," demişti.

Sadrazam, yaver olan Mareşal Mahmut Şeker Paşanın otomobiliyle İstanbul caddelerinden hızla geçtiğini sık sık gördüm. Bir gün arkasında yaverleriyle köprü üstünde karşılaştım, ne halde olduğumu sordu, biraz konuştuk.

Genelkurmay Dairesi vararken, hasından yaralandığını duydum. Kendisini yokladım. Bir defa da Üsküdar'da konağında ziyaret ettim. Son olarak Bahriye Nezaret'i'nden Beyan Meydanı'na doğru sarma işlemeli al altın sarı cezasesini giymekte olan alayla karşılaştım. Derin bir elemle cezasesi takip ettim...

Ö senelerde, Bahriye Müzesi'ne reيسان tayin olmuşum. Açıldığı 1897 yılından beri sık sık yokladığım bu müzenin yabancısı değildim. Bozcaada'da Hasan Hüsnü Beyin** hamme ve Hikmet Paşa** ile Nuh Kaptan'ın** hizmet ve gavretleriyle meydana getirilen bu müzenin olgunlaşmasına çabılarıyla dünyanın en yüksek kıymete bir derin müzesi olurdü.

Başlıca merak ettiğim ve itina üzerinde yürüdüğüm deniz tarihinin resimlerine çalışmak için bu müze havi bir fırsat salası olmuştü.

Müze'de Hasan Rıza merhumun tarama resimlerinden başka derin tarihî resimler at resim pek az, onlar da kıymetli uydurma şeylerdi.

Müze kütüphanesinde bulunan "Tuhtetül Kibar Fi Esfâr-il-Bihar" adlı bahriyemizin tarihini dikkatle okudum. Bu kitap her milletin önce yazılmış deniz tarihi ve itirafı Müteferrika'nın "Vankulu" ligatından sonra basıldığı ilk kitap. Piyasada mevcud kalmalı için unutulmuştu. Bahriye-Erkânı Harbiye Dairesi'ne mücazatla, resimler yapıp ekleyerek kiraba tekrar basırmayı başardım.

Bu kiraba resimler yaparken, Bulgarlara varıncaya kadar her milletin deniz tarihlerini at basırmış renkli tablolar, itina ile hazırlanmış resim albümleri

olduğunu görmüştüm

Her mülketin dengi ve şahi tarhu olan bahriyemiz için değü alalım, bir
tehr rumi hale yapılmamış olması çok naif edilerek bir imkeli

Tarihî belgelere dayanarak resimler meydana getirmek için yapmaktâ
olduğum işlevlere, daha ziyade bir his vererek tasvirinisi gücümün
üstünde olan büyük işe çıkmaya soyulmuş

Bir gün müze müdür Barbaros'un kütüphanesi ziyaret ettim. Buandaki cilt
kayıda⁷⁶, esil beyağdan zamanına ait gemi inşaetinin resimlerini yapımı
Türbede resmi yapılacak başka bir iş yoktu

Bir başka gün de, Saraykütüphanesinde husule kayıtların şekli bölümünde
kaykhanesi ve orada imaliye kaidatı gösterdiğim sahîhi kaidatı⁷⁷ gördüm⁷⁸

Şahîhi deniz tarhimizini bu en kıymetli yadigârımızla gösteriş geçirmiş tek
nenin 40 metre boyu 2 ve 5 metre eni, iç kısmında serkef hükmü ve dilor kaly
nalarla süsli kısımlı idi

Bu kısımlı şakileli, Sultan Gazi Mevlâdî Hân'ın "musammar-ı berinde yan
hizri-i hâlihi Allah'ın" musammar-ı hâlihi, Avcı Sultan Mehmed'in⁷⁹ anı uluğu
kaidatı edilmiş bir de, aynı çekimden içinde Avcı Sultan Osman'ın⁸⁰ anı uluğu
hâlihi yapılmış bir minyatürün "Tıpkı" Saray kütüphanesinde mevsimiyet Avcı
Sultan Mehmed'in hâlihi yâk esvaki zamanlara tâ "hâlihi kaidatı" vermektedir

Atatürk Kuvâirinde anı yarı (Uzun Ömer'in İleri) adında bir "hâlihi"⁸¹
endi. Bahsi ve hâlihi "hâlihi" aynı kaidatı, bu kaidatıda tamdır⁸² mıy

Bu gemiye Tarih'in gemisi denir. Tarih'in anı uluğu için zaman zaman kaç
emirler eski şekli bizzatından tahr edilmiş ve şakileli kaidatı şakileli asil
şekliyle kaybetmeden müdafiz edilmiş olduğunu kaidatından ve deşesinden

زینبی عزیزه فرقیته همیونی و سینه عزیزه مازنه بحر فیافندی

Resim 16

Hüsnü Tengüz,

Zirbli Azıziye Firkateyni ve

Sultan Aziz Zamanında Bahriye Kıyafetleri

Reston 17
Hüma Tergüç,
Uzunada Kastergüçü Yoldanla Seyredirken

Resim 18

Hüsnü Tengüz,

"Hastanede İken Hasta Düşenleri

Not Defterime Çizdiğim Resimlerdir"

naklen söyler ve bunun böyle olduğunu sanay rakımanın ve hamelecilerin hepsinin bildiğini iddia ediyordu.

Bu kadirde 1912'de tersaneye nakli edilmiştir. Bu kayıkhanenin listünde ufak bir mescidi vardı. Bu mescitte yedi-sekiz tane çerçeveleri vardı. süslü hiye-i sadet³⁸ levhası görmüştük. Eski zamanlarda tertibatları korumak için böyle mukaddes levhalar bulundurulmuş.

Bunlar çerçevelerinde başları o devirde ait gemi harp alet ve silahlarının kabarmalarıyla süslü olduğu için kıymetleri pek yüksek.

Maalesef kayıkhanenin feshinden sonra bunların Hazine-i Hassa'dan mı nereden kaldığı anlaşılmamış ve bir daha ne oldukları belli olmamıştır.

Osmanlı askerî kıyafet resimlerini yaparken denizci kıyafetlerimize de epeyce resimler yapmışım. Mahmut Şeyket Paşa merhum bunları fazla gözetek kitabına koymamış.

"Sana lazım olur." diye bana hızmıştı. Bunlardan Deniz Müzesi'nde bir deniz askerî kıyafetler koleksiyonu yaptım.

Barbaros'a ait resimlerle Preveze Muharebesi'nin³⁹ sulu boyra daha bazı resimleri müze için yapmışım.

1911-12 senelerinde ailemle skıntıya düşmüş olarak Anadolu Kavağı'ndan Rümeli Kavağı'na taşındım.

O zamanlarda tabiatın resimleri yaparak kendimi teselli için oyardım. Sonra Deniz Hastahanesi'nde yatmağa mecbur kalmış, hasta düştüğüm de bile resim yapmaktan geri kalmamışım.

BÖLÜM VII

Resim 19

Hüsnü Tengüz.

Navarin'de Çengelöğlu Tabir Paşa'nın Bindüğü Üç Ambarlı "Kâh-i
Revân" ile Mütefih Devletlerin Gemisi "Asla"nın Vuruşması

Preveze Muharebesi, Tarihî Albüm, Donanma Cemiyeti'nde⁹¹

Avrupa milletleri çıkardıkları genel deniz tarihlerinde Türk deniz tarihini ilki kisma ayırırlar: Lepanto⁹², Navarin⁹³. Sanki deniz tarihinde Türklerin yuzdenini ağartacak, kaybetmekleri bu ilki deniz harbinin başka kayda ve resmî yapılmaya değer hiçbir hadise ve başarısı olmamıştır.

Lepanto ve Navarin'de denizcilerimiz kahramanca çarpışmışlar ve şerefleriyle ölmüşlerdir. Lepanto boğusunun sebebi sarayın donanmanın başına Müezzinoğlu gibi denizcilikle alakası olmayan bir adamı getirmesi ve Müezzinoğlunun da kafasını doğrusuna gitmesidir. Büyük deniz amiralleri Kılıç Ali⁹⁴ bu badiyeden karşısındaki düşman gemilerini çiğneyerek ve zabt ederek ayrılmışlardır.

Navarin'de ise İngiltere, Rus ve Fransa gibi üç büyük devletin usum kuvvetlerinin harp ilan etmeden gemilerini limanda bastırması ve o zamanda Mori valisi olan Muir adalı Mehmet Ali Paşanın oğlu İbrahim Paşanın donanma idaresine katılması ve Çengeloğlu'nun⁹⁵ teyrate kendi başına bırakılması ve husul harbe manevraların zııade siyasi manevraların ise katılması facayı doğurmuştur.

Tarihçilerimize dikkatle okunursa Türk denizcileri Navarin'de pek mükerremel karşı koymuşlar. Ölenler tam askerce can vermişler, kalanlar limandan çekilen düşman donanmasını tekrar mükerremel olan hücumlarını karşılamak için vopların başından ayrılmamıştır.

Bizi daima aciz vaziyetinde göstermek üzere işleyen yabarcı sanatkârların

ناوایرین

Restm 20
Hüsnü Teygüz,
Navarin

fişçaların karşılık hakikaten aydınlayarak bu harplerin sahnalarından bir iftihar sahnesi çıkarıp göstermek bizim sanatkârlarımızın bir ça borçları olmalıdır. Son albümlerinde bu iki harbin bu maksada yapılmış resimleri vardır.

Geçen senelerde Yunan hükümeti Navarin'deki İngiliz, Fransız ve Rus donanma komutanlarının resimleriyle, İspanya'da Franko hükümeti Lepanto'nun resmiyle posta pulları çıkarmıştır.

Avrupa müzelerinde, salonlarında ve kitaplarında Lepanto'nun ve Navarin'in hayatta tabloları görülür. Bizim sanatkarlarımızdan şimdiye kadar deniz tarihimize ait resimler yapmış olmamış. Barbaros'un kazandığı en büyük deniz zaferi Preveze Muharebesi'nin bile doğru ve güzel bir resmi hiç yapılmamıştır. Sanatın bu şubesindeki bu kusurda daha ziyade devletlilerin kayıtsızlığının tesiri vardır.

Abdülâzî zamanında Preveze Muharebesi diye iki resim yapılmıştır. Bir ressam Nuri Paşa'nın¹⁰⁰ Deniz Müzesi'nde, diğeri de sarayda muharebenin nasıl cereyan ettiği, tarihlerde okunmadan o zamanın gemi tipleri, bayrakları araştırılmadan uydurma yapıldığı göze çarpan bu resimler hayret ki saraylarımızın, müzelerimizin ve tarihçelerimizin sayfalarında kendine yer bulmuştur.

Barbaros'un¹⁰¹ yirmi beş çitreden fazla kürekli olan gemisinde beş kürek gösterilmiş, bu beş çifte küreğin iki yüzden fazla kürekçi bir o kadar sayısını nasıl taşıyacağı hesap edilmemiştir.

Yüz yirmi iki gemiye komanda eden Barbaros'un bulunduğu gemi, üç yüz geminin başında olan Andrea Doria'nın gemisi ile rüpa halinde ve iki amiral de gemilerinin kaç kazarası üstünde gösterilmiş ve bunların böyle bir vaziyete geldikten sonra birbirlerinin elinden kurtulamayacağı düşünülmüştür.

Sarayda olan ve resmi tarihimize konulan Preveze Muharebesi resmi de hemen aynı şekilde, fazla olarak bu muharebede Türk donanmasında kalyon¹⁰²

Resim 21

Hüsnü Tengür.

Kalyon Deyrinde Haliç Tersanesi

Tablodan Bir Ayrıntı

bulunmadığı halde Türk bayrağı taşıyan kalyonlar da görülmektedir. Bu bayraklar da o devrede kullanılmayan bayraklardır.

Yapılacak Preveze muharebesi tablosu bu muharebenin nasıl cereyan ettiğini tarihten okuyan, o devrin gemilerini tanıyan bilgili bir kişinin eleştirmeden kabul edeceği bir şekilde olması lâzımdır.

Pek ünlü olan deniz tarihimize göz önünde canlandırılacak yazıdan ziyade resimdir. Fakat tarife tamamen uygun olabilmesi için resimler tarihi beğelere dayanmalıdır.

Bu maksatla uzun zamanlar büyük bir merakla deniz tarih ve hayatımıza ait araştırmalar yaptım. Çektiri ve kalyon plânının ünlü muharebe ve gemilerini not ettim.

Son yüzyılda Sınır Kırım muharebelerine¹⁰⁰ katılan pedemni gibi hayatı kendilerine yettiğini eski yaşlı kapitanlardan sorup öğrenerek büyük emeklerle deniz tarihimize ait epeyce bilgi topladım.

Bu malûmat üzerine Fatih Devrinden başlayarak zamanımıza kadar deniz askerî kıyaletleri ve muharebe ve gemilerin resimlerini yapmaya başladım.

Bu resimleri meydana çıkarmak için karşılaştığım çetin engeller ve ısrak ettiği acı netice, beni bu yazıların yazmaya ve bu uğurdaki yarım asırlık çalışmaların hesabını ortaya koymaya mecbur bırakmıştır.

Açıklamadan kaçındığım için, yazıların şuradan buradan kopuk sinema filmi halini almıştır. Bu uğurda maruz kaldığım başlıca zorluklardan biri de yaptığım deniz resimlerinin jüri heyetince sanat harici ad edilerek sergilere kabul edilmemesiydi.

Bunun için tek başına denerek bir sanat aleminde çalışmışlığım pek az olan memnuniyet mazmunla tedarik edemediğim malzeme masraflarını, piyasada

Rexin 22

Hüsni Tenziz.

Sultan Abdülmecit'in Donanmayı Teftişi

Resim 23

Hüsni Tengüz,

II. Selim ve Edirne'deki Selimiye Camii

şuraya hürriyet resim yapmak suretiyle karpalanmaya mecbur kalmıştım.

Garibi yarasıdır ki, iün heveninde deniz resmini sanat harici ad etmek kararı yüzünden, güzel sanatlar mensuplarından kimisi nâren işe yaklaşmıyır ve deniz tarihimize ait tek bir resim yapan olmıyordı ve hâlâ da olmuyor.

Ben bu yola bir fedai gibi anılmışım, çok zahmetlere kaddımdım ve bu yur- den ihrarlık günlerimi de mahrumiyet tehlikesine mahkûm bıraktım.

1915 den beri Deniz Matbaası ressamı idim. Matbaa işlerinin çokluğu beni geceleri de çalışmaya mecbur ediyordu. Bununla beraber matbaa ressamlığı renkli tabloları çoğaltmak için hama litograf işlerini de öğrenmek fırsatı kazandırmıştı.

Akvarel resimlerden meydana gelen ilk deniz tarihi resimlerinin albümünü hazırladığım zaman, Donanma Cemiyeti mensuplarından bir zat albumu heyete göstermeyi teklif etti. Kabul ettim.

Eski deniz albümlerinden Çerkes Tahir, Arap İsmail, Ziya Bey ve Sarıden meydana gelen Donanma Cemiyeti heyeti, beni çağırdı.

Muazzam deniz tarihimizin şimdiki kadar yapılmamış olan resimlerini meydana getirmeye muvaffak olduğundan dolayı tebrik ve elimi okarak iftihar ettiler ve "Albümleri Donanma Cemiyeti bastırarak ve haslatından size ve hatta siz olmasanız ailenize bir hediye verecek işte kararımızı ruhumuza böylece yazıyoruz." dediler.

Ben de, "Başlıca emelimi resimlerimin basılacağını ve bu suretle şanlı deniz tarihinizin clama yayması için nâca bir hizmette bulunduğumu görmek. Bu büyük emelimi gerçekleştirdikler için, kadircaas mühterem heyetlerine şükran- larımı arz eylerim." dedim.

BÖLÜM VIII

سُلْطَانِ سَلِيمِ جَامِعِ شَرِیفِ

یاوُز سُلْطَانِ سَلیمِ عَمَانِ

Rosim 24

Hüsnü Tengiz,

Yavuz Sultan Selim ve Sultan Selim Camii Şerifi

**İşgal Senelerinde,
Bayram Hediyesi,
Albüm Müzede,
Son Albüm,
Kıymetli Yardımlar**

Donanma Cemiyeti tarihî resimler yapmakta sahib ve devanı ememi caviye ederek ve nakul yardımında bulunarak beni teşvik etmişti.

Çalışmaya devam ediyordum. Ne yazık ki İstanbul düşman işgali felaketine uğramış ve Donanma Cemiyeti de lağv edilmişti.

Pek acı bir hayal kırıklığına uğramış ve ümitsizliğe düşmüştüm. Kalbime kasvenni hafifletmek için kendimi bir işle oyalamak istiyordum.

İstanbul, Edirne ve Bursa'daki haberlerimizin resim, kroki ve yazıları ile çokluğuna göstermek bu memleketlerin öz Türk yurdu olduğunu cihana tanıtmak gayesiyle bir kitap çıkarmaya kalkışım.

Bende bu suretle vatana bir hizmette bulunmuş olacağımı tahmin ediyordum. Matbaa müdürümüz rahmetli Rifat Bey'ın teşvik ve yardımıyla "Bayram Hediyesi" adıyla o bütün senenin bayramında kitabı çıardık.

Kitabın hem "exer sahibü hem "ressamı hem de "tali" edenü idim. (...) ¹⁰⁰ kadar resmini litogra edimle yapacak bastım.

General "Yespâr" (يسپار) ve Pyer Lou'len ¹⁰¹ müze müdürü rahmetli Muhtar Paşaya gelen mektuplar kitabı takdir ederek, tam zamanında ve

verroble her propagandisla oklažunu vr bu gnu nastupnas kareri odmasno (černom) satkdelmi vavrovindmlo

Bir gün Doğanın Cevabı'na bulaşmış alımlar Mahir Nezaretin maceralarıyla derlediği haber aldım. Bahriye Nezaretine alımlar keşif ve eleştirilerinden habile istifade edilmesini umduğuma inanıyorum.

Bildac gün sonra aldığı Maviye Necare'den ziyarete ve Vakıfı
Müzesi'ne kınılmıştı.

Yapacak birşey kalmamıştı. Oyle giyide emellerini emmek için kime ihtiyacı yoktu. Bu, herkece seneler geçti. Sema'nın varlığınıyla ilgili hiçbir konuşma yapılmıyordu. Günün her günü, her anı. Kaldırıldı. İhtiyaç, arası, yeni hastanaya alındı.

O yâdında: albümüne dâimî olarak katıldığı "Sesizleşip" forumundaki üyeleri¹⁰⁰ resimlerle, Sultan Aziz zamanında Gâzîler Anıtları'na gideni Molla ve Uzun kardeşlerim¹⁰¹ Barış ile Jenerallerin Traşlanma töreni ile bir arada, suya boyanmış Deniz Müzesi ve Fecâriye müzesi inşaatları Uzun Barış ile¹⁰² parlatılır.

Yu. an Doktorona Cemiyesi ixtisaslari, shu yularda qozgan Araqi hamda
Bey'in qozgan shu jureti yuzlarida

Lezmi Bey mnaade tarhi resaniki guraalimo pok beyyenladerini ve lab
 efilimci temerimesinde bulunduklari soylene. Ben de o aldimi bu meclisi
 yareni o ingurui aklam.

Ankara'da Dente Nerya Müchologane bir dilerde de bu eseri müze-
naryumlar dolaplarındaki safs kalınak için deşil, şerh denir tırnırmı kalınak
tanınmak ve yapınmak için yapınmak ya da eylemlerini ve yahut kışkırtan tahi
etkilemeğini yarılmı.

Aktümü Ankara ya aldılar. Gereklikmay okulda bir hafta 200 lira okumaya vardı (100 lira aldım) ve bu' ödemesi benim vermişti.

Resim 25

Hüsnü Tengüz,

Kırım Harbi'nde Sinop'tan Kırım'a Giden Türk Gemileri

Resim 26

Hüsnü Tengüz.

Sultan Abdülaziz'in İngiltere Ziyaretinde Yapılan Merasim

Bu paraya karşılık albüme ilave olarak resimler yapılmasını ve her resim için yazılar yazılmasını istiyordu. Altı ay kadar çalışarak bu resim ve yazılar tamamlandı.

Deniz Matbaası müdüründen tabî masraflarını ne kadar tutacağı sorulmuştu. Müdür kılıcı Kenan'la konuşarak 3000 lirayı bulan bir masraf listesi yazarak Ankara'ya gönderdi.

Usta için bu kadar para bulunmadığından, ıı bir sonraki seneye ertelendi. Ben renkli resimlerin kişi ile basılmasını pahalıya mal olacağını, orijinallerinden farkız belki daha güzel olmak üzere burada basılabileceğini iddia ediyordum. Ve örnek olarak bir levha da bastırı, başarılı olursa da iki üç sene daha geçmiş, Ankara'dan bir ses bir cevap çıkmamıştı.

Tabî etmek için yapışmış deniz tarihimizin resimlerini, bu kadar uğraşlarımıza rağmen hükümet eline basılmaması (mkanı) basılamamıştı. Bununla beraber ümitsizlikle uykuşup kalmaya da gönlüm erzi oluyordu.

O resimleri yapalı otuz seneyi bulmuştu. O zamanlar ben bütün açıklanmalı tarih kitaplarımızdan, deniz olaylarını anlatarak adeta ayrıca bir deniz tarihî halinde topluca yazmışım.

Gece ve gündüzlerimin belli kısımlarında bu iş için montajım bir program çerçevesinde, yeni baştan çalışmaya karar verdim. Bu defa resimleri daha büyük ve yağlı boya yapacaktım. Yüksek Mühendis Mektibi'nden Yavuz isimle deniz tarihî resimlerine meraklı sanat sever bir genç bu işte bana pek kıymetli yardımlarda bulunmuştur.

Fransa, Almanya, İngiltere ve hatta Danimarka'dan getirttiği deniz tarihine ait bir çok değerli eserleri önüme dökmüş ve son albümün daha güzel ve zengin olmasında başlıca şebep olmuştur.

Deniz Lisesi tarih öğretmeni Fevzi Kurtoglu'nun¹⁰⁰ da pek faydalanmışım. Topkapı Sarayı Müzesi ve kütüphanesiyle maksadına varıyan kıymetli eserleri bana o göstermiş.

BÖLÜM IX

Resim 27
Hüsnü Tengüz,
Barbaros Gazi Hayrettin Paşa

Son Büyük Tarihi Albüm

Deniz müsteşarınız, bir gün mathamızı teflise gelmişlerdi. Bizim odaya gelince benden şu sonada bulundu:

"Resimlerini terkik için albümümü bana verdiler. İstadi'mi'un kuşatmasında gemilerin karadan Haliç'e indirilginin resmini yapmışım. Resimde gösterdiğin Bozdoğan Kemerleri¹²⁸ o zaman da var mı idi?"

Bizans İmparatoru Valens¹²⁹ yaptırdığından "Akvardak Valans" diye anıldığı ve Bizans tarihinde II. Jusutyanus tarafından imir edildiği yazılı olduğu için göstermiştim. İstanbul'un kuşatmasından evvel yapılmış resimlerimizde de gösterilmişti," dedim.

Barbaros'un resmi hakkında da bazı mütalâada bulundular. Resimler hakkında gıyaben yapıldığını duyduğum eleştiriler, hep böyle yüzüne karşı yapılmış olsa idi, hiç üzülmez bilakis memnun olurdum.

Resimleri değerini takdir için, jüri heyetine ve Mada'ısa Müliye Velaletü ressamına göstermişler. Onlarda verdikleri resmi mühürdö ve imzalı cevapta, tarihî ve sanat kıymeti olıtayan uylurma resimler olduğunu bildirmişler. Ve bunu bana bizzat deniz müsteşarı muavini icbâğ etiler.

Ben, yurdumun ekmeği ile beslenerek almış yedinci hayat yılımı böldüm.¹³⁰

1308/1893 senesinden beri durmadan çalıştığım delilleri, şahitleri ve belgeleryle meydana koydum.

Memleketime; sanama ve rahmetli pederimle¹³¹ mensup olduğumuz deniz ocağına, bir armağan yapmış olduğuma inanıyorum.

O resimleri o vakte kadar gören verli ve şahırcı sanat mensupları takdir etmemiş olsalardı, benim yetki mevkide bulunan ressamlarımızın makus cevaplarına kıymet verirdim. Kendilerine, deniz tarihimize ait bir tablo mevlana koymadın, bu hususta söz söyleme hakkının verilmiş olması doğru olmaz.

Yapıyı işler hükümetin elindedir. Alışkalar otantar gerebilir. Bende fotoğraf olanları bu yazının sonuna ekleyeceğim¹¹⁸.

Alman Rus ve İngilizlerin kendi deniz tarihlerine ait çıkardıkları bu kalifi eserlerle görülsün.

Acaba, benim yapıyı ve emekli işi diye sanat harici ad verilen tarza yapılmamışlar mıdır?

Temenni oluruz ki, deniz muharebelerimizin resimlerini kendileri yaparak bize hakiki sanat tarzını gösterirler ve muazzam deniz tarihimizi, zafer tablolarının yapılması arzusuyla, açıkça bayuran büyüklerimizden emir ve arzuları da yerine getirmiş olsunlar.

Alman Rus ve İngilizlerin kendi deniz tarihleriyle ilgili, deniz ve deniz muharebeleri resimleri yapmakta tanınmış ressamları:

İngiltere'de; Charles Delacy¹¹⁹, Charles Dickson, Norman Wilkinson.

Almanya'da; Wils Ştaver, Pronson Hans Bort, Alex Girscher

1877'de Ruslar, şark vilayetlerimizin bazılarına işgal ettikleri sırada bir Rus albayı Van Gölü'nün kenarında bir Ermeni gençni, orada denize karşı ye sarı renklerle, pek parlak olan gurup manzurasının resmini yaparken görmüş ve himayesine alarak Rusya'ya götürmüştü. harpten sonra deniz resimlerinin en yüksek ustası olmaktaki şöhret bulan bu genç Ayvazovski¹²⁰ Rusya'da Kulikof, Vartan gibi ünlü deniz ressamlarını yetiştirmiştir.

Kırk eli sene evvel, Beyoğlu'nda uzun müddet resim yapıp satmakla geçirmiş ve tam bundan önce geçen Civanyan da, Ayvazovski'nin çırağındandır.

Resim 28
Ayrazonski,
Karadeniz'de Tahliyeciler

Son büyük deniz tarih resimlerini meydana getirdiği günlerde ziyaretine gelen bir tanıdığına hita şöyle bir teklifte bulundu, "Bu resimlerden, satılacağına en çok emin olacağımız bir tanesini, mesela Yavuz Zırhdan'ın resmini bastıralsın. Bu ilk resmin satışından elde edilecek meblağla bir ikincisini ya bu suretle tekrar tekrar sırasıyla hepsini bastırmas olursun." dedi

"Peki ama ilk resmi hangi para ile bastıralsın." deyince kendisi bu parayı vereceğini söyledi.

"Ben talihli düzgün bir adam değilim, hem satış işini beceremem. Korkarım parayı ödeyemem." dedim.

Satış işine de bakağına söyleyerek beni ikna etti. Yavuz'un resmini Maarif Matbaası'nda dört yüz kuruş lıraya bastırdık.

O sırada çıkan harbi akıdennmiş, piyasada her şeyin fiyatı yükselmeye, kağıtta ormandan kalkmaya başlamıştı.

Resimlerin satışından ancak iki yüz lira para elimize geçti. İkincisini bastırmaaya imkân bulamamıştık.

Borcu ödemek ilazında. Çaresiz yine hükümet kapısına başvururdum. Resimleri talimıyla Müdafaa-i Milliye Vekâletine gönderdim. Şahsıma mükâfat olarak 300 lira verdiler ve zamanın şartları ve pahalılık dolayısıyla bastırılmayacağını bildirerek resimleri iade ettiler.

1942 Devlet Resim Sergisi'ne, hırlığe dahil olmayışlarını resimleri de kabul edileceği ilan edilmişti. Pahalılık artıyor, gün geçtikçe geçinmek güçleşiyordu. On parça resim sergiye konmak üzere akademiye bırakırdım. Akademi müdürüne tarihî resimleri göstererek tab' edilmesi için Maarif Vekâleti nezdinde kılavuzluk etmesini rica ettim.

Sergi açılmış on resimden dördü seçilerek sergiye konmuş diğer altısı konmamıştı. Dört resmin ikisi satılmıştı.

BÖLÜM X

حزرت غازي حسن پاشا

Resim 29
Hüsnü Tengüz,
Cezayirli Gazi Hasan Paşa

Toprakada Muharebesi, Azap İçinde Geçen Saatler

1768-74 Rus-Türk Harbinde Baltık'tan kalkarak Akdeniz'e gelen Rus donanmasıyla bu donanmaya karşı çıkarılan Türk donanması Akdeniz'de bütünlükünü takip hareketi yapıyorlardı.

Çeşme ağzına yakın sahilde Türk donanması demir üzerinde iken iki uçlarına Sakız Boğazı'ndan geçen Rus filosu ikiye ayrılarak hücum etmiş ve bu hücumda Rus amiralinin bulunduğu kalyon sakatlanarak kaptanı hümayun Cezayirli Hasan Beyin¹¹⁶ birmuş olduğu Bîrâ-ı Zafer Kalyonu'nun üstüne düşmüş, iki kalyon arasında meydana gelen savaşta, furtuşmuş Rus amirali ve Hasan Bey güç hal ile bu badiyeden canlarını kurtarabilmişlerdi.

Harbin olduğu yerde bulunan sığ adacığının adına nispetle Genelkurmay bu muharebeye Toprakada muharebesi adını vermiştir.

Yanan kalyonların ateşinin sırayetinden korunmak için Çeşme'ye çekilen Türk gemileri, iki gece sonra düşman ateş gemilerinin hücumuna uğrayarak tamamen yantmıştır.¹¹⁸

Cezayirli Hasan Beyin, Rus Amirali Orloff'a olan muharebesinin resmini ben iki albümde de yapmışım.

Deniz Matbaası'nda geçen sene, bu sefere altı iki de kitap basılmıştır. Deniz neşriyat müdürü matbaaya gelerek, Genelkurmay başkanının, Güzel Sanatlar Akademisi tarafından Toprakada muharebesinin gayet büyük bir tablosunun yapılmasını ve basılarak okullara asılmasını emir buyurdıklarını ve bu iş için

Resim 30
Hüsnü Tongöz,
Çeşme Vactası

akademiye benim de yardımında bulunmanı, buyurduklarını tebliğ ettiler:

Müdür,

"Haydi resimlerini al şimdi senle akademiye gideceğiz." deyince ben duraklamışım. Akademi gibi yüksek ve temkinli ressamların olduğu söylenen bir yerden tablo istemişler. Benim gibi boğaz tokluğuna matbaa ressamlığı eden bir adamlardan ne istiyorlardı?

"Bu muhareberin Rus baskısı birkaç tane resmü var, hele üç tanesi Rus Kraliyet Sarayı'ndaki kıymetli tablolardan alınmıştır. Size vereyim onlardan istifade edersin," dedim.

"Onları da al bir de bu muhareberin kurşun kalemle bir taslağını çiz de akademiye gideyim," dedi. Matbaamızın en büyük amiri olan neşriyat müdürüne muhalefet edemezdim.

İstedığı skeci çizdim, akademiye gittik. Akademi müdürü ressamların mektepte bulunacağı başka bir günde gelmemizi söyledi. Dediki günde tekrar gittik.

O güne kadar görmediğim Fransız ressam Levi¹⁸ ile daha dört genç ressam müdürün odasında toplandılar. Müdür Mösyo Levi'ye Fransızca olarak nasıl bir tablo istediklerini anlattı. Bunun için alınacak tertibat konuşuldu.

Çeşme bavalısının dağılmanın şekli ve ahvalı hakkında malûmat edinmek için oraları bilen bir amiralinize müracaat edilmesi söylendi. Ben ayakta dikiliyordum.

Getirdiğim Rus resimlerini ehemmiyetsiz görerek bana tade ettiler. Tanhî resimlerini orada alıkoydular ve müzakereye sun verdiler, akademi müdürüne yaklaşıp,

"Efendim resimlerimin çoğunun, kafamın ve büyük bir emeğin mahsulü olduğuna nazara dikkate almanızı rica ederim," dedim. Müdür,

"Bu hususta emin olunuz." cevabını verdi.

Düşünce içinde eve dönmüştüm. Resimlerimi akademide nice alıkoymuşlardı? İstisnai tabloyu onlara hakarak mı yapacaktırlar?

Marifet kaynağı olması lazım gelen koca müesseseye, sanat hukukuna bu kadar aylan bir harekete tenecizil eder mi? Eise bile bunda muvaffak olmaları ihtimali var mıdır? Aranan bir can sıkıntısıya halatın geçişlikten sonra akademiyeye gittim.

Müdürün kapısında odacı haberi vermek için içeriye girili-çıkı

"Müdürün ça var, bekleyeceksiniz." dedi. Yarım saat bekledim. Odacıya tekrar müracaat ettim. Odacı önüne dikildi.

"Bey istirahatta bekleyeceksiniz." dedi.

Bir saat oldu oturmaktan usandım, salonu birkaç defa dolastım, beşinci sigarayı içtim. Müdürün odasına giren çıkan oluyordu. Aralık oldukça içeriye kalıyordum. Müdür yoktu. Daha içerde istirahat odası vardı, orada ingi.

Kalbimi tazyik eden kahusu dağıtmak için salona tekrar dolastım. Salonun denize bakan pencerelerinin üzerinde, renkli canlı mozaik, tepe camlarına uzun müddet bakım ve pencereden denizi ve duvardaki kal ailesini gösteren tabloları seyrettim.

Bekleyişim üç saat bulaştı. İçin daha acısı, akademiyeye eşimle birlikte gelmişim. O, hahçide bekliyordu. Ama sıra, rına da uğruyordum. Bıçane, üzgün- lük gösteriyor.

"Sabret bekleyelim." diye hana gayret veriyordu.

Bu kadar fazla beklenildiğinden, odacının da akıdığı heli idi. Sandalyesinde oturduğu kadar, hep yere bakıyor veya arkasını çeviriyordu.

Beklemenin bu çeydi hakikaten insanın ruhunu yakan bir merhametsizlik idi. Müdürün kapısına saat 10'a bir buçukta gelmişim. Üç buçuk saat bekledikten sonra saat üçte kabul olundum.

Müdür, elinin ucunu sakarak karşıdaki kanepesi gösterdi. Oturdum. Müyetinden iki kişi de, sağnaksız koltuğa oturmuşlardı. Müdür gelişimin sebebi-
bini anlatmak (istediğini ifade eden bir hileli yüzüne baktı).

"Müsade buyursanız, albümümü alacağım." dedim.

"Peki, getirin albümü..."

Kapağında kabartma Yavuz Zehra'sını resmî bulunan, mavi renkli sandığıyla albümü getirdiler.

Müdür,

"Mareşal, bir tablo yapılmasını emir verdikleri ve bu iş için köca bir kurmay yazbay gönderdikleri halde, siz resimlerinizi burada bırakmak istemiyorsunuz. Anlıyorun bu tabloyu siz kendiniz yapmak istiyorsunuz ve bunun için resimlerinizi almak istiyorsunuz. Fakat bu tabloyu ben sana yaptırmayacağım." dedi.

Demek, bu uzun bekleşmeler sırasında, maruz kaldığım bu hücumun hazırlıkları yapılmıymış, hayretten donakalmıştım.

Sözlerime devamla,

"Bak, seninle açık konuşalım, senin albümüne 100 yüzük yüz liradan fazla veren olmamış, ben sana iki mislini, altı yüz lira vereceğim."

"Ben onları tabi'ettimick için hazırlamıştım."

"Tek masraflı bir iş. Bu zamanda mümkün değil. Nasıl razı oluyor musun?"

Yanıdakilere ne kadar paraları bildiğini sandı. Haydi verdi yüz lira vereyim...

"Resimlerinin sanatsal kıymeti olmadığı söylenirken, niçin satın almak istiyasınız?"

"Bence kıymetleri vardır. Fakat Etila para veremeyorum. razı olmasanız bir daha bu kapıdan içeri giremezsiniz. Ne maâri ve ne maddatâ yakillerine alırsanız satın alırmam?"

Şaşkın şaşkın dinliyor, şakaklarını atıyordu. Ter içinde kalmıştı. Hayatta hiç böyle bir fınağa uğramamıştı. Ah! Suraları nasıl etsen de yakarı kurtarıp gödebilse...

Müdürün yüzüne bakıyordu. Böyle güzel bir çehrenin sahibi, karşındaki ihtiyarı hırpalamayı nasıl reva görüyordu?

Acaba, ben yanlış mı anlıyordum?

Makûs düşüncelerin tesiri altında, şunları mırıldandı,

"On bir yaşında kötürüm kızım için çalıştım, aynı zamanda yavaş yavaş bir kızına da apandisi ameliyatı yaptırmak zorundayım. Bana müsaade ediyormuz."

"Ben onu bunu bilmem. Hemen cevap isterim. Kızının apandisi ameliyatını ben Deniz Hastanesi'nde yaptırırım."

Söyleyecek bir şey kalmamıştı. Hayır, deyip almasını almaya kalısam, daha ağır sözlerle gonderilecektim. Matraadaki çimdici olmak ihtimali de vardı. Tam manasıyla fena bir boğuntaya düşmüştüm.

Bir den bir e ellerini kaldırarak, teslimiyet gösterdim.

Müdür,

"Hal söyle." dedi

Kayıp, sacız teslim olmuştum.

Asahin, avkum bozuldu, adefde hasma resimler gibi, resimlerin her biri, ön ikiser lira etmişti. On liranın, o günkü değeri ise, iki sene öncesine orantılı iki lira bile değildi.

Bir zaman parayı almanayı düşündüm, bu resimlerin tahi' edilmesini arzu etmiş ve bunun için emir de vermiş olan Gençkurmay Başkumara keyfiyet mektupla bildirilmiş.

Resimlerin iade edilmesini rica ettim. Çok geçmeden neşriyat müdür unvanını yazdığı mektup eliyle marbaya geldi.

"Mareşale mektup yazmakla pek fena bir iş yapmış. Mektubu baştan aşağıya okuduk, bir mana çıkaramadık. Senin resimlerinin tahrir ve sinai koymeyi olmayan sacız şeyler olduğu söylenmiştiği halden, sana bu parayı merhameten verdiler. İş uzatmayıp paranızı alırsanız, hakkınızda hayırlı olur." dedi.

Cevap vermek için ağzımı açmak fırsatını bulamadım, bu söz sözleri dinledim.

Yine o günlerde neşriyat müdürü de marbaya geldi. O da benim mareşale gönderdiğim mektubu yanlışlıkla kabul ederek,

"Sen mareşali biliyor musun, kindir?"

"Ben, kendilerini pek eskiden Kavak'ta iken tanırım. Harfiye Mektehi'nde talibe idiler. Şimdi başkanınızdır kendilerine mektup yazmakla humalarını ilhal etmiş olmaları kanaatindeyim."

Anık yapacak yey kalmamıştı.

Dört ay geçti. Yüksek Sanat Mektepleri muhasebeliğinden (patanı alman için haber geldi, Kurban Bayramı arifesinde idi, gitim. Muamelesi yapılan evrakı alarak vezneye gittiğin zaman, veznedar gelmemişti. Paşaköy'de otanıyor-muş, hava sis olduğundan çok geç geldi. Veznenin önünde beklerken, can sıkıntısıyla elimdeki evrakı gözden geçirdim.

Akademideki ressanların yazdıkları satır alma kararnameğinde ve komisyon kararında Hüsnü Tengüz isminde birinin elinde bulunan resimlerde, deriz taribetinin sahaları derin bir resim tekniği ile belirtilmiş olduğundan zararları korunması için akademi kütüphanesine konmak üzere satın alınması... cümlelerini büyük bir hayretle okudum.

Benim atıma, ressam tefesi bile layık görülmemiş ve resimleri sanki heri yapmamışım da tabadan kalmış veya bir yerden elime geçmişti, satılığa çıkarılmış, gibi bir dil kullanılmıştı.

Netice, şimdiye kadar yapılmayan Türkiye deniz sarhının resimlerini, bir albüm halinde iki defa hazırladığım halde tab'ı etimemi başaramadım.

Bu amacma ulaşmam için, meslekte sebatla çalışmam yeterli olmadı. Bende, sarımsından başka satıda, manevra yapmak kabiliyeti olmadığı için, resimlerim bu duruma düştü.

Gerçi bu durum, Toprakada Muharebesi'ni takip eden geceler, dayanmamışın uğradığı elin alobeti andırıyorsa da, bir gün gelip Türk dayanması gibi, yeniden hayata kavuşacağı görülecektir, fakat belki heri gönmeyeceğin.

İhrat /

Bahı aileletin tecellisiyle Güzel Sanatlar Akademisi, Çeşme'deki dayanmamın akibetine uğrayarak, kül olmuştur.

04/04/1948

HÜSNÜ TENGÜZ'ÜN KÜNYE BİLGİLERİ

Umut, Farabi Arşivi 22 no.lu künye defteri s. 55

Cibalî Hüsni b. Ahmed Efendi

Emeklilik 25 Şubat 1917

Giriş ve Teyin:

Mektebi-i Rüşdiyesi Bahriye

Menşei kütah

Sırfan çıkarak yem olarak görüp baskınası

Katibi Muavini Sam (Birci) yarımcı katibi – 12 Temmuz 1892

Röfesi vüskühingur

Katibi Muavini-i evvelî (Birci) yarımcı katibi – 28 Ağustos 1902

Katib (yuzbaş) – 23 Temmuz 1908

Kıdemli Katib – 26 Temmuz 1916

Hizmet Müddeti ve Vazifeleri

Tayın tarihi **Görev yeri ve görevi süresince ek görev, hizmetleri ve kademece etki eden haller:**

- 12 Temmuz 1892 *Fahriye'ye*
- 10 Şubat 1894 *Erkan-ı Harp Dairesine; nakli tir-i gayrimide olarak*
- 29 Mart 1908 *Kavak Limanı Dairesine*
- 11 Ekim 1909 *Bahriye Matbaasında; nakli merkez seftnesinde olarak.* >
- 3 Mayıs 1910 *Bahriye Müzesine; kadro gereğince,*
- 28 Mayıs 1914 *Bahriye Matbaası ressamlığına.* >
- 25 Nisan 1916 *Bahriye matbaası ressamlığına, adı geçmekte olanın işleri rütbesi maaşıyla emekli olarak Bahriye matbaasında istihdamı (1 Mart 1917).* >
- 1 Ekim 1920 *Adı geçmekte olanın emekliye ayrılaraq terhis,*
- 1 Ekim 1920 *Bahriye Matbaası ressamlığı, adı geçen Bahriye Matbaası'na istihdamı.* >
- 1 Eylül 1921 *Emekliye ayrılmıştır.*
- 9 Ekim 1921 *24 Eylül 1921 tarihli teziire ile adı geçen Bahriye matbaasında emekli olarak istihdamı özel kabine toplantısından kabul edilmiştir.* >
- 1 Ocak 1923 *Emekliye ayrılmıştır.*

Doğum Tarihi:

30 Ocak 1876

Okuduğu okullar:

Rüşdiye Mektebi, Menze-i Küttab-ı bahriyeden ve Sanayi-i Nefise Mektebindendir

İhtisası:

İngilizce'yi Türkçe'ye tercüme etmekte ve biraz da konuşabilmeye vakıftır.

Açıklamalar:

Sırfı muticeliğe mensup bahriye zabitanından padişah emriyle kıyafatına bağlı defterde yazılmıy 17 kışın askerlik hizmeti müddetine göre bundan ibaren maaşın hesap ve tahsis olmak üzere emekliliklerinin uygun bulunduğu.

(25 Nisan 1916)

Mehmet Reşat

Bahriye Nazım Vekili

Sadrızam

Enver

Mehmet Sait

RESİM LİSTESİ

- 1) Hüsnü Tengüz, "Resim Kandıyeli Emiri Baba" (Sanat Hayatım)
- 2) Hüsnü Tengüz, "Zahid Mesudiye" (Deniz Tahnımın Resimleri Albümü)
- 3) Fahri Kaptan, "Saffariye Yalı", 1892, 80x100, ıval üzerine yağlıboya
- 4) Hüsnü Tengüz, "Nüvki-i Fittüh Okul Gemisi, 1946-18850, kâğıt üzerine suluboya
- 5) Hüsnü Tengüz, "Ertuğrul Fikriye'nin Japon Sularında Batışı", (Osmanlı Bahriyesinin Mazi Albümü)
- 6) Mıgırdik Çayanı, "Kocada Tekneler", 13859, ıval üzerine yağlıboya
- 7) İsmail Hakkı Bey, "Türk Filosu Savaş Halinde", 16804, ıval üzerine yağlıboya
- 8) Hüsnü Tengüz, "Samyâ-i Nefis Salonunda" (Sanat Hayatım)
- 9) Hacı Ali Rıza, "Hüsnü Tengüz" (Sanat Hayatım)
- 10) Hüsnü Tengüz, "Karakalem Çarşısı", (Sanat Hayatım)
- 11) Hüsnü Tengüz, "Bahriye Dairesi ve Tersane-i Amire'nin Eski Halli" (Osmanlı Bahriyesinin Mazi Albümü)
- 12) Hacı Rıza, "İstanbul'un Muhafazası", 1898, 44,5x63, kâğıt üzerine çini mürekkebi
- 13) Hacı Rıza, "Paşa'nın Edirne'den İstanbul'a Yürüyüşü", 53x183, ıval üzerine yağlıboya
- 14) Hüsnü Tengüz, "İstanbul'da Mesrutiyetin İlk Günü Köprü Üstünde Tezahürat", (Sanat Hayatım)
- 15) Hüsnü Tengüz, "Donanmanın Çanakkale'den İstanbul'a Dönüşü", 21x37, kâğıt üzerine suluboya
- 16) Hüsnü Tengüz, "Tanzimat Öncesi ve Sonrası Bahriye Kıyafetleri, 1911, 20x30, kâğıt üzerine suluboya
- 17) Hüsnü Tengüz, "Osmanlı Kadırgası Yelkenle Seyrederken" (Osmanlı Bahriyesinin Mazi Albümü)

- 18) Hüsnü Tengüz, "Hasra Döşenler" (Sanat Hayatım)
- 19) Hüsnü Tengüz, "Navarin'de Gengizoglu Tahir Paşa'nın Bindiği Uç Ambarlı 'Köhnü Revan' ile Müstefik Devletlerin Gemisi 'Asa'nın Varuğu", (Osmanlı Bahriyesinin Mazisi Albümü)
- 20) Hüsnü Tengüz, "Navarin" (Osmanlı Bahriyesinin Mazisi Albümü)
- 21) Hüsnü Tengüz, "Kahraman Devrinde Halaç Tersanesi", 24x70, kağıt üzerine guaş
- 22) Hüsnü Tengüz, "Sultan Abdülmecid'in Donanmaya Teltisi", 19x27, kağıt üzerine suluboya
- 23) Hüsnü Tengüz, "İ. Selim ve Edirne'deki Selmiye Camii (Bayram Hediyesi)
- 24) Hüsnü Tengüz, "Yavuz Sultan Selim ve Sullao Selim Camii Şerifi (Bayram Hediyesi)
- 25) Hüsnü Tengüz, "Kırım Harb'inde Sinop'tan Kırım'a Giden Türk Gemileri", 35x55, tuval üzerine yağlıboya
- 26) Hüsnü Tengüz, "Sultan Abdülaziz'in İngiltere Ziyaretinde Yapılan Merasım", 48x78, kağıt üzerine suluboya
- 27) Hüsnü Tengüz, "Barbaros Gazi Hayrettin Paşa" (Osmanlı Bahriyesinin Mazisi Albümü)
- 28) Arıazovski, "Karadeniz'de Tahliyeciler", 1674, 115x140, tuval üzerine yağlıboya
- 29) Hüsnü Tengüz, "Gösterişli Gazi Hasan Paşa" (Osmanlı Bahriyesinin Mazisi Albümü)
- 30) Hüsnü Tengüz, "Çeyme Pacası", (Osmanlı Bahriyesinin Mazisi Albümü)

DİPNOTLAR

1 Azaplar Hamamı; Üsküdarı'nda Azaplar Camii'nin karşısında bulunan en eski hamamlardan biri olan bu hamam Atanürk Bolayır açılırken yıkılmış, çirke bir hamamdır. Bülhâ Çelebi İstanbul hanedanlarından bahsederken "İstanbul'da Osmanlı eli ile yapılan, Fatih zamanında kurulmuş ve saray hizmetlilerinin kullandığı İrgat Hamamı'ndan sonra ikinci hamamı Azaplar Hamamı'dır ve önceden İskani üşuplara sahip olmayan numarası değiştirilerek İskani üşupta yapılmıştır" demektedir. (Reşat Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**, III. Cilt, İstanbul 1960, s. 1685,1686).

2 Atlamaşa, Küçükpazar ile Üsküdarı arasındaki semtin adıdır ve Vela'nın bulunduğu bayır ile derâz arasında biruz, genişçe niçak her safayı teşkil eder. (Reşat Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**, III. Cilt, İstanbul 1960, s. 1301).

3 İsmail Kulu (1835-1905): Abdülaziz, Murat ve II. Abdülhamit devrelerinde yaşamış olan ressam, memleketimizle deniz ressamlığı mevdesini ilk müesseselerindenidir. Üsküdarı'ndaki belâir kahvelerinin duvarlarını, Türk yelkenleri, kalyon ve kadırgaları ile süslemiştir. Türk denizcilerinin kahramanlıklarını tasvir eden levhaları, balık tutma hutup tırnış ve benzeri sevdattığı bir halk ressamıdır. (S. Ferit Boyar, **Türk Ressamları**, Ankara 1948, s.180-187).

4 Dışgiler mensupları (Çevremi Notu).

5 Mahmudiye Kalyonu, 1849 yılında İstanbul Tersanesi'nde inşa edilmiştir. Uç ambarlı kalyon sınıfından bir harp gemisidir. Sivasopol deniz muharebesinde yaralanarak Tersane-i Amire'ye çekilen Mahmudiye bir müddet sonra ukul gemisi olmuş, kuşla gıda kullandığı kâhneleşikten sonra Taif gemisi ile beraber bomblanmış enkaz aylıklara katılmak suretiyle deniz subaylarına verilmiştir. Mühendis Mehmed Efendi ile Mimar Mehmet Kalfa tarafından İstanbul Tersanesi'nde inşa edilmiştir. Uzunluğu 201,5 genişliği 56, ambar yüksekliği 28, çekliği su 25,5 kadern olan kalyon 128 topa ve 1280 mürettebatı sahipti. Kırım Muharebesi'nde Kaptan Ateş Ahmet Paşa komutasında Sivasopol'u bomhardıran olmuş, gösterdiği yararlıklar halk arasında efsaneleşerek halk destanlarına ve halk resimlerine konu

olmuştur. (Haluk Şehsovaroglu, **Deniz Tarihimize Ait Makaleler**, Deniz Basınevi, İstanbul 1965, s. 201-204) (Şakir Ülkütaşır, **Sivastopol Muharebesi**, Varoğlu Yayınevi, İstanbul 1947, S. 57)

6 Arkadi ile İzzeddin'in Muharebesi (20 Ağustos 1867) Yunanistan ile birleşmek isteyen Girtili Rumları başlatmış ittifakla, Yunan abluka varsa Arkadiyon İstanbul'dan özellikle bu görev için gönderilen İzzeddin tarafından karaya oturtulmuştur; Arkadiya daha sonra Osmanlılar tarafından yeniden yüzdürülerek Arkadi adıyla Osmanlı hakimiyetinde görev yapmış ve İzzeddin'in komutanı Hobart Paşa tarafından Anadolu Ekosu'nun İkinci Grubu'nun başına geçirilmiştir.

Arkadi 1867 yılında hizmete girmiştir ve avizo (muharebe ve iradat hizmetlerinde kullanılan süatli hafif gemi) tipindedir. İngiltere'de yapılan gemi 78.0m boyunda, 8.0m eninde, 2.0m derinliğinde ve 767 tondur. 1896 yılında hizmet dışı bırakılmış 1905 yılında da sökülerek üzere satılmıştır. (Bernard Lagensiepen-Ahmet Güleriyüz, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000, s.204)

İzzeddin, 1865 yılında hizmete girmiştir ve avizo tipindedir. İngiltere'de yapılan gemi 76.2m boyunda, 9.4m eninde, 3.6m derinliğinde ve 1050 tondur. 1918 yılında hizmetten çıkarılmış, 1929 yılında ise sökülüştür. (Bernard Lagensiepen-Ahmet Güleriyüz, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000, s. 202)

7 Hüdevendigar, 1864 yılında hizmete girmiştir ve askarlı fırkateyni tipindedir. İzmir Tersanesi'nde inşa edilen gemi, 74.2m boyunda, 15.2m eninde, 7.1m derinliğinde 66 toplu ve 2897 tondur. 1865 yılında İngiltere'de makine ve kazan takılmış, 1890 yılında hizmet dışı bırakılmıştır. (Bernard Lagensiepen-Ahmet Güleriyüz, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000, s.131)

8 Selinnye, 1870 yılında hizmete girmiştir ve askarlı fırkateyni tipindedir. İstanbul Tersanesi'nde yapılan gemi, 85.3m boyunda, 15.2m eninde, 7.1m derinliğinde ve 6442 tondur. 1879 yılında istasyonier bapçı eğitim gemisi olmuş ve 1909 yılında hizmet dışı bırakılarak 1911 yılında sökülerek üzere satılmıştır. (Bernard Lagensiepen-Ahmet Güleriyüz, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000, s.131)

9 Mesudiye, 1875 yılında hizmete girmiştir ve merkez bataryalı zırhlı tiptedir. İngiltere'de yapılan gemi 120.4m boyunda, 17.9m eninde, 7.9m derinliğinde ve 9190 tondur. 1914 yılında aktif donanmadan çıkartılmış 13 Aralık 1914 tarihinde Ereğli Körfezi'nde İngiliz denizaltısı E 11 tarafından topallanarak batırılmıştır.

(Bernard Jagensteyn-Almer Göleryüz, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000, s.99)

10 Mahmudiye: 1866 yılında hizmete giren ve zırhlı fırkateyni tipindedir. İngiltere’de yapılan gemi 94 m boyuyla, 16.9m envide, 7.5m derinliğinde ve 6400 tondur. 1909 yılında hizmet dışı bırakılarak 1913 yılında sökülmeğe üzere satılmıştır. (Bernard Jagensteyn - Almer Göleryüz, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000, s.93)

11 Çini işi, çini mürekkebi ve buçun rakatı-sabit (yaş mürekkeple yapılan bir tekniktir. Çini mürekkebi, toz kâğıt ve jelân ya da Borteri kahverengi ve irak karıştırarak, yapıdan dört köşe çukuk pekhinde bir çeşit kâğıt mürekkep okluğundan istenildiği takdirde bu ile küçük bir tıfakta karıştırılarak elde edilmektiydi. Çok ince ve sabit okluğundan resimde, yalana ve tasarıma nispetle ile yapılan resimlerde, mimari resimlerde kullanılan bir tekniktir. (Cefal Esad Arseven, **Sanat Ansiklopedisi**, C.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1952, s.410)

12 Yalana tekniği. Bir resmin çeşitli kısımlarını çini mürekkebi serpiye veya diğer herhangi bir renkle tek renkli olarak gölge ve ışıklarını açıkta koyula boyamak suretiyle yapılan resimlerdir. Kuşunkatemi veya mürekkep kalemyle yapılan resimlerin gölgelerini tek renkli bir sulu boya ile gölgelendirerek yapılan resimlere denir. Yalana usulü, topografya haritalarında arazinin yüksekliklerini çeşitli koyulukta tek bir renkle göstermekte kullanılmakta olup bu teknikle yapılan haritalara "yalana harita" denir. Bu tür haritalar tasarıma usulü ile yapılan haritalardan daha kolay yapılan bir çeşitti onun yerini tutar. (Cefal Esad Arseven, **Sanat Ansiklopedisi**, C.5, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1952, s.2207)

13 Mekke-i Mükemme: Mekke şehri. (Feri Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s.605)

14 Çizgi: Çizginin kökü öğütülerek elde edilen ve ayakkabıların çizgiler tarafından kullanılan yapıtıdır. (Anonim, "Çizgi", **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi**, C.3, Meydan Yayıncılık, İstanbul 1970, s.273)

15 Bahriye Rüşdiye Mektebi: 1875’te Askeri ükâdilere öğrenici yetiştirmek için askeri rüşyeleri açıldığı zaman, Karapınar’da hastane arkasındaki bir binala "Mektebi Rüşdiye-i Bahri" adlı mektep açılmış ve Bahriye Mektebi’nin idadi sınıflarına bu rüşyelerden öğrenici alınması başlanmıştır. Bu okula eğitimini bitiren öğrenciler ükâdileri takdirde Bahriye Mektebi’nin idadi ikinci sınıflarına alınmakla birlikte, Bahriye Mektebi’nde "icrâmi sınıf" adıyla yeni bir sınıf ile idadi

İkinci sınıf için, eğitim süresi belli olmayan, yeni bir bölüm açılmıştır. Buna göre Muhendishane-i Bahrîye'den (yani Bahriye Mektebi'nden) yetmiş bahriye kadroları hay-iücağa kadar kâtip, muhtaseler memurları ve seyir subayı olduktan sonra kap-ıanlığı geçecek okuyanların teşkilatı değişip de Bahriye Mektebi güverci, makine ve inşaat subayları yetiştirmeye başladığında, kâtip sınıfı memur işi kalmış ve bu noksanın telâhi edilmesi için Kasımpaşa'da havuzlar arasında üç sınıflı bir kâtip mektebi açılmıştır. Birkaç yıl içinde bu mektep Kasımpaşa Bahriye Rüştiyesi'ne mabdedilmiştir. Rüştiye eğitimi tamamlandıktan sonra kâtipliğe geçmek isteyenler iki sene kâtip sınıflarında okuduktan sonra bir kâtip rütbesiyle memur olup sırasıyla kuşver, fukâreyin, kâyyın – kâtipliği rütbelerinden geçerek sonunda birbağlık ve güverci memleğine geçmekte. Daha sonra mesruviyeye birike bahriye rüştiyesi kâtip sınıfları ve Bahriye Mektebi'ndeki azami sınıf ilga edilmiş olduğu sınıflarına da öğrenci kabul – edilmeyerek yeni bir eğitim sistemi kurulmuştur. (Fevzi Karıncıoğlu).

Deniz Mektepleri Tarihçesi. Deniz Matbaası, İstanbul 1933, s. 10-11; Engin Özdeniz, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizisi, 1, İstanbul 2000, s. 23).

16- Fahir Kapitan (1857-?) İstanbul'un Karmakçı semtinde doğmuştur. Bahriye Mektebi bahriye sınıfına geçerek (1872) güverci sınıfından mezun (teğmen) rütbesiyle subay çıkmıştır (1876). Mektebi-i Rüşdiye-i Bahriye'de bir avul – rüşadveriler ve Darüşşalâh'ta Resim Öğretmenliği yapmıştır. Bahriyede bir yıldızca rütbesi sınıf kadar terfi etmiş ve üç yıl sonra 1910 emekli olmuştur. Fahir Kapitan'ın eserleri Resim ve Heykel Müzesi'nde, Topkapı Sarayı Müzesi'nde, Deniz Müzesi'nde yerli ve yabancı özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. (Engin Özdeniz, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizisi No:1, İstanbul 2000, s. 199).

17- Atı Bey, Uzun yıllar Bahriye Rüşdiye Mektebi'nde İngilizce öğretmeni olarak çalışmıştır. 1322 (1906) Bahriye Salnamesi'ne göre dulhude 1274 (1858) nashı ise 1902 olan Kaymakam Atı Bey Mektebi Bahriye mezunu olup Gümüş Yunan mülharebe müdahalesi almıştır. (**1322 Bahriye Salnamesi**, s. 78).

18- Nuvâdî Efrûb (Feridüddin Müderrisi), Tersane-i Âmire'de inşa edilerek 10 Haziran 1842 tarihinde denize indirilmiştir. 1893'te Bahriye Mektebi'ne talim gemisi olmuştur. Ekim ayı sonlarında İzmir'e gidip Kaç ocağı geçtikten sonra, baharda yine mektep önüne gelen denizleyen gemide 3. ve 4. sınıf öğrencileri teğmen rütbesiyle talim ve saadlarını tamamlamaktaydı. Nuvâdî Futuh 1869 yılında

hizmetten çıkana kadar armalı eğitim gemisi olarak kullanılmıştır. (Haluk Şeşo-
varoğlu, **Deniz Tarihimize Ait Makaleler**, Deniz Basımevi, İstanbul 1965, s.7)

19 Ertuğrul Firkateyni: 1889 yılında, Sultan II. Abdülhamit Osmanlı donan-
masından bir talim gemisinin Japonya'ya gönderilerek, hem Japonya İmparatoru'na
hediye ve nişan verilmesini hem de Heybeliada Bahriye Mektebi'nden mezun olan
teğmenlerin deneyim kazınmalarını düşünmüş ve bu iş için de Ertuğrul
Firkateyni'nin gönderilmesi kararı verilmiştir. İstanbul'da inşa edilerek 1885 yılında
hizmete giren ve 1888'de yenilenmiş olan Ertuğrul Firkateyni 250 kadem boyunda,
49.10 kadem eninde, 25 kadem derinliğinde ve 2344 tondur. 14 Temmuz 1889 tar-
hinde İstanbul'dan 599 kişilik mürettebatıyla hareket eden firkateyni 11 ay süren
uzun bir seferden sonra Japonya'ya varmış ise de dönüş yolu üzerinde 18 Eylül
1890'da *Oşima Adası'nın* kayalıkta ve banklara çevrilmiş olan *Kaginozaki Burnu*'nda
çkan ünvanın da etkisiyle buraya doğru sürüklenerek dağılmış ve bu faciadaki
sadece 69 kişi sağ kurtulabılmıştır. (Komatsu Kaori, **100. Yıldönümü
Münasebetiyle Ertuğrul Firkateyni Faciası**, Komatsu Kaori, s. 114,117), (Fahri
Çoker, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Dz. Kav. K. Karagah
Basımevi, Ankara 1994, s.83, 84, 193, 195)

20 (Hoca) Ali Rıza Bey (1864-1935): İstanbul Üsküdar doğumludur. İlk resim
derslerini Osman Nuri Paşa, Süleyman Seydi Bey ve M. Kez adlı yabancı bir ressam-
dan almıştır. 1884 yılında teğmen olarak Harbiye Mektebi'nin bitirmiş ve burada
resim öğrenimi almıştır. Öğrenimi için İtalya'ya gönderilmesi kararlaştırıldığı
arada Napoli'de bulaş gösteren kolera yüzünden gidip iptal edilmiştir. 1910 yılında
Kaymakam rütbesiyle emekliye ayrılan Hoca Ali Rıza Bey Harbiye, Darüşşafaka, Kız
Sarıyı Neşise, Camiye, Üsküdar ve Anadolü Hayat kız okullarında 47 yıl süre ile resim
hocalığı yapmıştır. Pek çok eseri veren Ali Rıza Üsküdar'ın Vesa Boğaziçi'nin zengin
güzelliklerini ve başka ikliminde rastlanmayan özelliklerini renk ve ışık
değerleriyle değerlendiren, onlara sağlam ruh yapısını da aktarmayı bilmiştir.
Batı anlayışı ile başlayan ve pek kısa bir geçmişi bulunan resim Hoca Ali Rıza Bey'le
birlikte millî bir ruh ve kimlik kazanmıştır. 1935 yılında Üsküdar'da vefat eden Hoca
Ali Rıza Bey Karacaahmet Mezarlığı'nda yatmaktadır. (Nüzhet İslimiye, **Asker
Ressamlar ve Ekoller**, Doğuş İad. Şii Mathrao, Ankara 1965, s. 36-39)

21 Haddehane Çarkçı Mektebi, madenleri ince sayfa ve (el halinde getirmek için
kullanılan) makinelere "haddle", Çarkçı Ameliyat Mektebi'ne ise "haddehane"
denilmektedir. I. Abdülhamit zamanında Cezayirli Hasan Paşanın vâsıtasıyla getir-

İleri Fransız mühendislerin tavsiyesiyle Türk harp gemileri birer birer bakır kaplanmaya başlanmış, II. Mahmut devrinde bakır levha yapmak için hadde makinesi getirilmiştir. Bu süreçte haddehane fabrikası kurulmuştur. Abdülaziz devrinde fabrikalar çoğalınca buralara işçi ve usta yetiştirilmek üzere "haddehane" yani Çarıkçı Anadoluyar Mektebi açılmıştır. Bu mektebe girenler gündüz fabrikada çalışıp gece teorik dersleri alarak eğitim görmüşlerdir. Meşrutiyetin ilanımdan sonra deniz kadrosunun azaltılması sebebiyle mektebe öğrenci alınmamış her sene bir sınıf mezun edilerek sonunda okul lağv edilmiştir. (Metin Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 1, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1993, s. 698-699)

22 İdare-i Mahsusı: Devlet Vapur İşletme İdaresi. İlk adı "İdare-i Aziziye" son dönemdeki adı ise "Sevri-i Sefaini'dir. 1878 yılında kurulmuş ve Sultan Abdülhamit'in tahttan indirildiği 1909 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. (Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayımları, Ankara 1998, s.409)

23 Bahriye Mektebi, Karada ve denizde harbini takip eden başarımlar nedeniyle eğitimi subay idariyesi daha kuvvetli hâsse edilmiş ve hükümet 18.yy'da subay yetiştirecek bir kurum tesisi düşünmeye başlamıştır. I. Mahmut zamanında Üsküdar'da kurulmuş olan Komutane ve Mühendishane (1734) bu öğrencilerin ilk ürimüdür. Bu mektepler yenicilerle başlatıyla kısa zaman sonra kapanmıştır. III. Mustafa zamanında Sadrazam Koca Ragıp Paşa, kapanan mekteplerin öğrencilerinden sağ olanları ölenlerin çocuklarını Kamağaç'ta bir bahçeye toplamış ve burada güzel bir şekilde eğitim yapılmıştır. (1765) Gün geçtikçe ihmal edilmesine rağmen III.Selim döneminde katar açık kalmış olan bu okuldan mualelef isteyen ve beklenen yarar elde edilmemiştir. I. Abdülhamit devrinde Üzayyılı Gazi Hasan Paşanın gayretleriyle Kasımpaşa'da ilk deniz okulu tesis edilmiştir. III. Selim'in tahta çıkışından sonra "Mühendishane-i Sultani" açılmıştır. 1807'deki Kahkçı Mustafa Ayaklanması ve 1821'de Kasımpaşa'da meydana gelen yangın sonucunda Bahriye Mektebi bir çok yer değiştirmiş ve nifayatinde okul 1828'de II. Mahmut tarafından yaptırılan Kalyoncu Kışlası'na taşınmıştır. Tamer edilen ve hocalarıyla memurları mahsus beş ev yapılan Heybeliada'daki bu yeni okul "Mekteb-i Ulumu Bahriye" adını almıştır. Bir süre, bu gün Deniz Hastahanesi'nin bulunduğu yerde olan eski Kaptan Paşa Konağı'na naklolmuştur. Ancak zamanla eğitim bakımından yetersizleşen okulun tekrar Heybeliada'ya taşınıp idali edilmesine karar verilmiş ve

1851 yılından itibaren Mekteb-i Bahriye Heybeliada'da devrin en modern eğitim kurumlarından biri olarak tekrar Emlak-ı Bahriye'ye başlanmıştır. Sultan Abdülaziz döneminde oldukça güzel bir oku olan Bahriye Mektebi, Sultan II. Abdülhamid zamanında tamir ve yeni ilavelerle genişletilmiştir. Daha sonraki yıllarda arkasına kütüphane, spor alanları ve diğer binalara yapıldığı okulların Denize Düşen olarak hizmet vermektedir. (Hüsnü Tengiz, (Havrayan İskender Paşa), **Osmanlı Bahriyesinin Mazisi**, Deniz Kavayeden Komutanlığı Kültür Yayınları Serisi Ders-3, İstanbul 1995, s.56-57; Feri Kurtoglu, **Deniz Mektepleri Tarihçesi**, Deniz Mithazası, İstanbul 1991, S. 3-11)

24 Kaynakamı Şukrî Bey (1852-1912), Eyüp'te doğmuştur. 1852 yılında mühendishaneye bitirmiş, 1854 yılında İngiltere'ye öğrenime gönderilmiştir. Hayaatını sonuna kadar Bahriye Meclisinde resmî öğrenenliği yapmıştır. Albaylığa kadar yükselen Şukrî Bey 1912 yılında İstanbul'da 60 yaşında vefat etmiştir. (Nuzhet İslimseli, **Asker Ressamlar ve Ekoller**, Doğu Ltd. Sti. Matbaası, Ankara 1965, s. 35)

25 Dang hastalığı, B grubu adrenerenallerden birinin yaptığı aktivite. Önemli etkileri bacaklarda insanları ve hayvanlara bolus (mıd) bir kısır familyasının yaptığı (özelli enfeksiyonlarıdır). İnsanlar "dang" cinsi sivrisineklerle geçen hastalık, 5-8 günlük bir kuluçka döngüsünden sonra grip belirtileri de bulur, 39-40 derece ateşe, şiddetli baş, kas ve eklem ağrıları eşlik eder. Hastalığın gelişmesi 5-7 gün sürer ve kızıl anemiye purpura ve lekeli-kahverengi döküntüler görülür. (Anonim, "Dang", **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi** C.6, İstanbul 1960, s. 2866)

26 Mence-i Kütahya Askeri, Askeri kâtip yetiştirmek üzere kurulan mektebtir. Yemciye Dağı'nın kaldırılıp yeni askerlik teşkilatı yapıldığı sırada gerek seraskerlik dairelerinde, gerek vilayetlerdeki ordu hizmetlerinde çalışacak memurlar için milyonlarca insanla vastasız "şakir" adı verilen adaylar okutulmaya başlanmış ve bu müddet sonra seraskerlik binası içindeki dershaneler bir mektep haline konulmuştur. Mence-i Kütahya Askeri 1908 Temmuz inkılabına kadar devam etmiş ve o tarihleri sonra kaldırılmıştır. (Melmet Zeki Paşanın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.31, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1995, S. 476-477)

27 Hüsnü Tengiz'in Kurmay Bahriye Dairesi ne tayin tarihi, kurme kayıtlarında 10 Suban 1894 olarak geçmektedir. (Çeyizinin notu)

28 Süleyman Paik Paşa (1845-1909), İstanbul'da doğmuş ve burada okumuştur.

Sultanah'te resim öğrenimliği yapmış daha sonra İstanbul Öğretmen Okulu'na girmiştir. V. ve VII. dönemlerde Konya ve Şirî milliyetkollü olmuştur. Avrupa etkilerinden uzak kalınıp, İstanbul'un büyük camilerinin hey, sessiz atmosferlerini ve sıvı havasını resimemiş, resim sanatı tarihimize iç içe olan resimci olarak ün yapmıştır. Türk çinileri de sualı duvarların yaratığı yerel havaya yoğun sıkıştırılmışlığın zıtlığını içlemeyi bilen sanatçının yapıları bina içlerini konu edindiklerinden, sağlam bir perspektif bilgisi ile çizilmiştir. İlk Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurucularındandır. *Atina Uluslararası Resim ve Müzik Sergisi'nde* (1907) madalya almıştır. (Nurullah Berk, **Türkiye'de Resim**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1993, s.34; Ahmet Kamil Gören, **Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi ve Viyana Sergisi**, Şişli Belediyesi-Resim ve Heykel Müzeleri Derneği, İstanbul 1997, s.157; Adnan Turani, **Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları:183, Ankara 1977, s.XXV)

31 Rüstem Paşa Camii: İstanbul'da Tahtakale'de Hacılar Çarşısı'ndadır. 1560 yılında Kanuni Süleyman'ın damadı Osmanlı Sadrazamı Rüstem Paşa (1500-1560) adına eski bir mescidi üzerine, öldüğü yıl yaptırmıştır. 1964 yılında tamir görmüştür. Türkiye'nin en zengin çini koleksiyonu bu caminin duvarlarında yer almaktadır. İçerisi kübeler ile duvarları renkli iznik çinileriyle kaplıdır. Çiniler üzerinde çiğnili meyve ve çiçek şekilleri ve bu çinilerin yanında renkli somakırmamekler yer almaktadır. (M. Orhan Bayrak, **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, Remiz Kitabevi, İstanbul 1979, s.333)

32 Umumi Müze, Askeri Atika Müzesi Hümâyun. Bk. "Askeri Müze"

33 Enteryör (Fr. Interieur): İçerde olan. İç. (Nüzhet İslimiyeli) **Asker Ressamlar ve Ekoller**, Doğan İslî Şû. Matbaası, Ankara 1965, s.146)

34 Petur, Adını lama ve buruşuk arka plandaki pot bsmünden almıştır. On tırnak pantolon gibi olmakla beraber bacak uzatı ayağından bir en çok iki üç kuma yapılarak toplanmaktaydı. Arka taraftı yalvar ağı gibi kirmali potlu, koruklu olarak arkaya ve en çok dizkapakların ard hizasına kadar inmekteydi. (Reşat Ekrem Koç, **Türk Giyim Kuşanı ve Süslenme Sözlüğü**, Simenbank Kültür Yayınları 1969, Ankara 1967, s.193-194)

35 Ate: Tay rahip. (Anonim, "Ateyi", **Meydan Larousse Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, C.), Meydan Yayınevi, İstanbul 1969, s. 40)

36 Mıgırdiç Cıvanyan (1848-Şubat 1906) 1848'de Beşiktaş'ta doğup, 14 Şubat 1906'da İstanbul'da ölmüştür. Şultan Abdülmecid'in kızıdır. Oğannes Cıvan'ın

çalışmıştır. 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla arkadaşlarıyla beraber meslekete geri dönmüş ve Sanayi Nefes Mektehi'nde Vallaur'yın varlığını almıştır. Atölye öğrenimi olduktan sonra, 1947'de emekli oluncaya kadar bu görevte kalmıştır. Ekspresyonist kadelerin akademisizliği kamulüne dayanan sanatı renal olan grubun başında gelir. Eldeki ressur teknik vasmalar herkesten fazla cesaretle kullanmış, peyzajla, portrele, natüramta büyük köh pozisyonlarla kendini denemiştir. İlk yapılarını İstanbul'da Çobanlaray yurdunda sergilemiştir (1914). Başarılı portre sanatçılarının olan Çalı Ataturk, İsmail Yafsa Kentay gibi ünlü kişilerin portrelerini yapmıştır. Manşayalar, resimlerler, saha kompozisyonları ile manzaraları onun başlıca çalışmalarını vasmamaktadır. (Nurullah Berk, **Türkiye'de Resim**, Gözel Sanatlar Akademisi, İstanbul 1964, s.31; Arhan Turan, **Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 83, Ankara 1977, s.XXV; Sezer Tanrıoğlu, **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s.373).

42. Ali Cemal Berim (1887-7 Aralık 1959): Beyrut'ta doğmuştur. Babası Tüccar Emin Resdat. İlkokula Beyrut'ta başlamış daha sonra İstanbul'a gelen ailesiyle eğitimine İstanbul'da devam etmiştir. Rusyayla sonra girdiği Bahriye Mektehi hahhahmedon mülkünü (teğmen) rütbesiyle mezun olmuştur (1901). Sanatçı Nefise Mektehi'ne girmiş buradan mezun olduktan sonra ilk görevi Bahriye Mektehi resim öğretmenliği olmuştur. Daha sonra askerî ve sivil okullarda da resim öğretmenliği yapmıştır. 1909 yılında Kolagasi (yalnız) rütbesine terfi etmiş ve meslekten ayrılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Şişli Atölyesi'nde diğer ressam arkadaşlarıyla birlikte saha ve kahramanlık tabloları yapmak üzere görevlendirilmiştir. Deniz krizleri eseriyle çok başarılı olduğu için ileride ressamı olacak da ün yapmıştır. Pezaj, natüram ve portre türüne çalışmalar yapan ressam sulu boy ve yağlı boya tekniğiyle bir çok eser meydana getirmiştir. Emekli olduktan sonra duvar resimleri ve afişler yapmış, gazetecilik ile uğraşmıştır. 1959 senesinde Mersin'de vefat eden sanatçının eserleri, İstanbul Resim Heykel Müzesi'nde, Askerî Müze'de İstanbul Deniz Müzesi'nde, Ankara Cumhuriyet Müzesi'nde, Cumhuriyet Gazetesi arşivinde, yerli ve yabancı özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. (İngin Özdeniz, **Türk Deniz Saha Resimleri**, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizi No:1, İstanbul 2000, s.110).

43. Nazım Ziya Güran (1887-11 Eylül 1957) İstanbul'da doğmuştur. 1901'de Mülkiye Mektehi'ni bitirmiş. Küçük yaşta resme ilgi duyan sanatçı Hoca Ali Rıza'dan

Deniz Subayı Ressamları. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizisi No:1, İstanbul 2000, s. 200)

47. Mersay (Albay) Hacıoğlu (1847-1914)-İstanbul'da doğmuştur. Deniz Harbiye Mektebi'nde okumuş ve müfettiş (becmen) rütbesiyle, güverte subayından mezun olmuştur. (14 Ocak 1868), Resim sanatına olan yeteneği dolayısıyla Nakkaşhane'de görevlendirilmiştir. Bahriye Mektebi'nde uzun müddet Resam Beshaba Şükrü Bey'in müavini olarak çalışmış 22 Aralık 1909 tarihinde albay rütbesinden emekli olmuştur. Beybaşı Şükrü Bey'in ölümü üzerine, onun yerine resim öğretmeni olarak yeniden Bahriye Mektebi'nde göreve başlamış, öğrencileri en iyi şekilde yetiştirmek için çaba sarf edilen sanatçı 1914 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. (Engin Özlentiz, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizisi No:4, İstanbul 2000, s.196)

48. İsmail Hakkı Bey (1863-3 Aralık 1926) Üsküdar'da doğmuştur. Bahriye Mektebi'nde okumuş, Harbiye müdiresi geçerek (1884), İnşaiye sınıfından müfettiş (teğmen) olmuştur (1886). Osmanlı donanması için inşa oluncak fahri orpidebotunun yapımına nezaret etmek üzere Hamburg'a gönderilmiştir. (1888) Almanya'da kalığı iki yıl süresince bir çok teknik yenilik tekniği etmiş ve Osmanlı donanmasında yapılabilecek teknik yenilikler için pek çok plan, proje ve rapor hazırlamıştır. Yurda döndüğünde hazırladığı raporları sunmuş 5 yıl hizmetten sonra tekrar Hamburg'a gönderilmiştir (1895). Ancak ülkesinden gönderilen maaşı kesilip, yapacağı müracaatlar dikkate alınmayınca Bahriye subaylığı mesleğinden istifa etmiştir (1897). Hamburg'ta Blohm und Voß Tersanesi'nde kışık gemi inşaat mühendisi olarak çalışmaya başlamış aynı zamanda ünlü ressamların atölyelerinde dersler alarak çalışmalarını sürdürmüştür. Mesleğinden sonra İstanbul'a çağrılmış ve 1908'de binbaşı rütbesine terfi ettirilerek tersanede görevlendirilmiştir. Ancak bir müddet sonra yarbay rütbesinde iken kendi arzusuyla tahsislerden emekli olmuştur. 1914-1926 yılları arasında Almanya'da neşredilen "Illustrirte Zeitung" mecmuasının İstanbul muhabiri ve ressamı olarak çalışmıştır. Son olarak İnşaiye Tersanesi'ne mühendis olmuş ve emekli olan sonuna kadar burada çalışmıştır (1926). Sulu boya, guaş, kara kalem, pastel ve yağlı boya teknikleriyle gemi resimleri, alaraz sayacı resimleri pek çok peyzaj, deniz resimleri yapmıştır. Eserleriyle deseni ve teknik bilgiyi, renk usulünü birbirini tamamlamaktadırlar. Denizin her türlü halını ustaca resmetmiş, alaraz denize ruh vermiştir. İstanbul Resmî ve Heykeli Müzesi, Askerî Müze, Milli Kütüphane, İstanbul Deniz Müzesi gibi

müadeler yanında Türkiye Cumhuriyeti İktisadi Kalkınması ve Üretici Kurumları
Endüstri ve Ticaret Bakanlığı Genel Kurulunda da resmi resimleri tasarlama
mükemmeliyetleri (Ergin Önderli, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, Deniz Kuvvetleri
Komutanlığı Kültür Yayınları Serisi: Eserleri Deniz No.1, İstanbul 2000, s. 201).

49 İsmayil Yalçın Erenç (1895-1975) İstanbul'un Kasımpaşa semtinde doğmuştur.
Mehmet Ağa Çarşısında Yargama işletmecisi Sadık Erenç'in oğludur. 13
Ağustos 1895'te Bahriye Mektebi'ne girer. 1 Haziran 1897'de Bahriye sınıfına
girmiştir. 51 Temmuz 1899'da Mülbüsanca görevini rütbesi ile İsmayil sınıfından
subayı (çerçifti) 25 Temmuz 1901'de müstemmiyet (kaptan) rütbesi ile
Tanzimatı Arıca İsmayil resimhanesine atanmış ve illerinde çalışmış olan 14 Nisan 1905'te
de bu göreviyle çarçiftidir. (Türk Deniz Kuvvetleri, 25 Mart 1915 Kuvvetleri, s. 201).
İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu (Deniz Kuvvetleri Müzesi) 2001
s. 66/67).

50 Mehmet Balı Bey (1880-1945) Asıl adı Mehmet Bahadır'dır. İstanbul'un
Kasımpaşa semtinde doğmuştur. Bahriye Mektebi'nden İhtifaz-ı İslah'a girmiş (14
Mart 1897) makine sınıfından öğrenen rütbesiyle memur olmuştur (20 Mart 1899).
İlk görevinde İhtifaz-ı İslah resimhanesinde çalışmış ve bir yıl Bahriye Makine
Resimhanesi'nde öğretmenlik yapmıştır (1907). Daha sonra Bahriye Makine
resimhanesine tayin edilmiştir (20 Kasım 1908). Burada Hüseyin Tiryaki Bey ile
beraber istanbul'da çalışmışlardır. 15 Mart 1915 tarihinde Kuvvetli Yüzbaşı rütbesine
terfi edilmiş ancak 14 Kasım 1915 tarihinde sağlık sebepleriyle emekliye ayrılmuştur.
Özellikle figürde çok kuvvetli olan ve tatarca konuşan ve en edebî resim yap-
masıyla tanınan Balı Bey bu türde resmi eserler meydana getirmiştir. Tatarca, kırım
kalemi, arapça, kırım, rikalet ve tekniğiyle pek çok resimler yapmıştır.
Meşrutiyet (en sonra çarlık) Karargahı Garzisi'nde ilk görevleri itibarıyla müstafi
ressamı ve karikatüristi olarak çalışmış ve görevleri bütün resmi işlerini tamamlar
hüsnü yapmıştır. İstanbul'da yetişen Mehmet Balı Bey'in müstafi Şehitlik
Kabinelerinde (Ergin Önderli, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, Deniz
Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Serisi: Eserleri Deniz No.1, İstanbul 2000,
s. 206).

51 Halil Hacı (1875-15 Ocak 1927) İstanbul'un Eski Saray semtinde
doğmuştur. Bahriye Mektebi'nde tahsisi ile devran edebîleri (çerçifti) resimleri öğre-
tirmenleri tarafından istikrarlı olarak ve daha resmi göreviyle. Okul müdirleri
tarafından istanbul Bahriye Nazım Hüseyin Hacı'nın portresini yapmaya

teşvik edilmiş, kara kalem tekniği ile yapılan portre, taktim edildiğinde paşa tarafından çok beğenilmiştir. Daha sonra II. Abdülhamid'in kara kalem portresini yapan Halit Naci, çıkarılan özel bir farte ile izahî askerî eğitimi sırasında Sırtavi (Nefise Mektebi'nde resmî eğitimine başlamıştır. Üç yıllık bir öğrenimden sonra birincilikle diplomasını almış ve padişahın Yıldız'da kurduğu çini fabrikası için yetistirmek üzere Prusya'da Paris yakınlarındaki Sèvres Çini Fabrikası'na çini mesanlığı (musas) için gönderilmiştir. İstanbul'a dönüşünde Yıldız Çini Fabrikası'na mesanlığına tayin edilmiştir. Uzun yıllar bu görevde çalışan Halit Naci hayruk vazolar, duvar çinileri, yemek odamları gibi eserler (korfezde yoğunlaşmıştır. İstanbul muazzarlarının yanında, İstanbul'un tarihi mimari eserlerini tespit edip, resimlerini yaparak bunları belgelemiştir. Askerîlik mesleğinde arasıyla müderris (teğmen) (1897), üsteğmen (vazıbaşı (1902) ve timbaşı (rüşdeme) mertebelerine (1906) yükselen rahatsızlığı dolayısıyla bu mübenden emekli olarak bahriyeden ayrılmıştır. Bir aralık tekrar askerî göreve çağırılarak Hadîye Nezaretü Marhûse'nda görevlendirilmiştir. (1914) İkinci kez emekliye ayrıldıktan sonra uzun yıllar "Karapınar" ve "Sewerâ Fıvvar" gazetelerini basan ve nazım ressamı ile karikatüristliği sürdürmüştür. Yıgün çinilerin arasında şair olarak bilinen Halit Naci, yine (yle bir dinlenme esnasında karp karp getirerek 55 yaşında İstanbul'da hayata veda etmiştir. Eserleri Topkapı Sarayı Müzesi'nde İstanbul Şehir Müzesi'nde, özel müze ve kuruma kuruluşlarda, yurt içi ve yurt dışında özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. (Ergin Özdeniz, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, Deniz Kurumları Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizi 1, İstanbul 2009), s.205-206)

52. Mehmet Muazzar Özdoğru (Kadıköy'de (1871-1956). Bahriye Sanayi Akademi'den müzik subayı olarak mezun oldu. Sanat camiasında "Kadıköylü" olarak tanınmıştır. Resimle olan ilgisi ve tergiat merakıyla Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmiş ve bir süre sonra buradan mezun olarak Bahriye'den ayrılmıştır. Bir süre Güzel Sanatlar Akademisi'nde müderris (hocası) yapmış daha sonra yine akademide idare müdürlüğü görevinde bulunmuştur (1939). Portre türünde çok başarılı bir sanatçı olmakla beraber yapıtı resimlerin korodarmı genellikle, süresi (duşunları, karagöz sahneleri gibi eski millî eğlencelerimizi tasvir eden konulardan seçmiştir. Soyadı kanunu ile "Özdoğru" soyadını alan Muazzar Bey imzasını "Muazzar" olarak atmıştır. İstanbul'da vefat eden sanatçının eserleri resmî ve özel müzelerde, yerli ve yabancı şahıs koleksiyonlarında (Ergin Özdeniz, **Türk Deniz Subayı**

göklenmiş burada ressam Eminon'un atölyesinde ve "Académie de Beaux Arts'da eğitimine devam etmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla diğer arkadaşlarıyla yurtdışına dönen Hikmet Onat 1914 yılında Enver Paşa tarafından açılmış olan Şişli Resim Atölyesi'nde altı zehim arkadaşıyla birlikte kahramanlık çizimleri yaparak özele görevlendirilmiştir. Kısa bir süre Nigârîsâ Sultanisi'nde daha sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'nde çalışmıştır (1915). 1919 yılında emekli olana kadar kendi emri- ni taşıyan resmi atölyesinde öğretmenlik yaparak bir çok öğrenci yetiştirmiştir. Hikmet Onat naçımın ve portre türünde eserler vermiş olmasına birlikte daha çok bir peyzaj ressamı olarak tanınmıştır. Bir deniz subayı olarak bir zaman deniz sevdiğini belirtir sanatçı denizin firmalı ve dalgalı olmadığı dalgın ve sakin zamanlarına büyük bir kırılgan masrafatın ve yelkenliden ile resmenmiştir. İstanbul'un tabii güzelliklerini yansıtan bu resimler İstanbul'un değişimi-konu almış olduğu halde hiçbir zaman lartadının yekrarı olmamıştır. Eserleri İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde, Milli Kütüphane-Koleksiyonu'nda, İstanbul Deniz Müzesi'nde, özel müze ve kütüphane kütüphanelerde, yurt içi ve yurt dışı özel koleksiyonlar ile ilke koleksiyonlarında bulunmaktadır. (Engin Özdeniz, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizisi No:1, İstanbul 2000, s:210-211)

55. Ali Sami Boyar (15 Şubat 1880-25 Eylül 1967): 1892'de Bahriye Mektebi'ne giren sanatçının buradaki resim öğretmenini Kaymakam Şakir Bey olmuştur. 1901 yılında Bahriye Mektebi'nişaiye sınıfından mezun olmuştur (teğmen) rütbesiyle mezun olan sanatçı, Bahriye İnşaiye resimhanesinde görev yapmıştır. Derin Bahriye Nazım Hâsân Hüsnü Pîşavîni taklidi kazanarak özel em ile Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmiştir. Akademiyi biricilikle bitirmiş (1908) bu arada vizüel olarak tefli etmiştir (1907). Şehzade Abdülmecid tarafından resim öğrenimi için Avrupa'ya gönderilmek istendiği ve de subay olması dolayısıyla yerine başka bir öğrenci gönderilmiş ancak Osman Hamdi Beyin Bahriye Nezaret'i'ne aracı olmasıyla bu sefer izni olarak Paris'e gönderilmiştir. Burada "Académie de Beaux Arts'ta (Güzel Sanatlar Akademisi) devam ederek ressam Carmen'un öğrencisi olmuştur. Fransa'da tamir edilen gemilerinizin kütüphanesi de bu sefer daha burada kalması sağlanmış yurtdışında kendisi bir de yurtdışı rütbesiyle ödev emeli ile ayrılmıştır (1914). Aynı yıl Bahriye Müzesi'nde görev yaparak müzei yeniden tanzim etmiştir. Engin Özdeniz, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizisi No:1, İstanbul 2000,

Kıyafet-i Askeriyesi" dir. 13 ciltlik kitabın sadece ikinci cildi yayınlanmıştır. (İsmet Parmakazoglu: "Mahmut Şevket Paşa", **Türk Ansiklopedisi**, C. 22, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1976, s.185-186)

58- Ahmet Cevat Paşa (1850-1907), Osmanlı kömürhanesi ve devlet adamıdır. Samsun'da doğmuş, İstanbul'da ölmüştür. Şuîrî-yi Askerî üyesi Aliyîzâde Mustafa Asım Bey'in oğludur. Mekteb-i Harbiye eğitiminin sonu Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne devam etmiştir. Kolâgâh rütbesinde sona binbaşı olmuş, Kaymakamlık (cahayük)tan sonra mirlâyîliğe (albay) yükselterek Erkan-ı Harbiye başkanı olmuştur. 1894 tarihinde mirlâyîliğe (rümşeneral) terfî olmuş, II. Abdülhamit Cevat Paşanın önce müşir (marşal) sonra da sadrazam yapmıştır. (1897) Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca, İtalyanca bilen ve dürtüst bir devlet adamı olan Cevat Paşanın bir çok eseri vardır. 10 cilt halinde hıırlanmaya başladığı "Tarih-i Askerî" adlı eserinin yalnız yeniceklerle altı cilti basılmıştır. İmparatorluğun 1826 yılına kadarki bütün askerî oluşumlarını ve bu dönemdeki askerî işleyiş hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca kıyafetleri ve 19. devrin silah ve donatılarını gösterir. "Malûmat-ül-Kıyfe fi ahval-i Memalik-i Osmaniye" adlı bir Türkiye coğrafyası da yazmıştır. Sadrazamken Bahalı bahçesinde yaptırdığı kütüphane bugün de Cevat Paşa Kütüphanesi adı ile anılmakta olan başbakanlık arşivinin deposudur. (Anonim: "Ahmet Cevat Paşa", **Türk Ansiklopedisi**, C. 10, Ankara 1960, s.284-285)

59- Arif Mehmet Paşa (1808-1865), Türkiye'de Batı tarzı resim sanatının öncülerinden olan Arif Mehmet Paşa 7 Şubat 1808 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babası Köpi çarhadan İrtizade İsmail Rıfat Efendi'dir. On dört yaşında Maliye Kalem-i ne-on sâloz yardımcısı Asakir-i Mansure-i Muhammeriye'ye katılmıştır. Nefis ve başsavuş olarak dört sene hizmet ettikten sonra eski sadrazamlardan Mehmet Reşit Paşa maiyetinde yazbaşı rütbesiyle Üsküp ve Konya'ya, Misir Valisi Mehmet Ali Paşa ile de Humus'a girmiştir. Dönüşünde kolâgâh, 1845 yılında mirlâyî (rümşeneral) olmuş üç sene sonra da fenîliğe (kolâonda komutanı) yükselmiştir. 1853 yılında zaprıye müşirî kaymakamı ardından Arabistan müşiri olmuştur. 1856 yılında Harput, 1857 yılında Erzurum, 1861 yılında Siiestre, 1865 yılında Edirne valiliği yapmıştır. Askerî vizitesi sırasında resimle de uğraşmıştır. ordu'daki görevinin yanı sıra Türk kültürü ve Türk tarihine araştırmacı ressam olarak hizmet eden Arif Paşa 28 Aralık 1865 tarihinde vefat etmiştir. Türk tarihî kayıtlarına mercek kırk yıllık bir çalışması sonucunda Osmanlı devlet adamlarının ve resmî şahıslarının kıyafetlerini resimle tespit etmiştir. Resimlere ilave olarak 3 ciltlik de açıklamalı bir

- kadifler resim öğretmenliğinden başka, halkhal ve Osmanlı gazetelerinde yazırlık ve müteahhülük. Kız Sanayi Mektebi'nde ders göstermenliği, Orman ve Maden Mektebi'nde Fransızca öğretmenliği gibi çeşitli hizmetlerde bulunmuş ve pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Daha çok natüramorfizm ile ilanıan sarrafın portreler yaptığı da bilinmesine rağmen günümüze ulaşan eserleri daha çok meyve ve çiçek konulu resimlerdir. (Gülsen Benzer-Turan Erni, **Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi**, C.I, İstanbul 1980, s. 121; Nüzhet İsmiyek, **Asker Ressamlar ve Ekoller**, Doguş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1965, s. 40-42; Nuzulab Berk, **Türkiye'de Resim**, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1943, s. 23)
- 63 - Jean Boudesi; Abdülmecit devrimden daha sonra İstanbul'a gelen resimtar-
dan olan Jean Boudesi daha çok eski kuyatlarla ilgilenmiştir. Boudesi'nin resim-
leri Paris'te bulunan "Musée des Arts et des Métiers" Tures de Constantinople" adlı
albümde toplanmıştır. (Mustafa Cezir, "Sanatta Batıya Açılış ve Osman
Hamdi", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 109, İstanbul 1971, s. 67)
- 64 - Mühali ressam Amedeo Preziosi, 1842 yılında İstanbul'a gelmiş ve
1882 yılında yine bu kentte yaşamını yitirmiştir. Amedeo'nun Pera'da bulunduğu fili-
nen sanatının İstanbul'da yaptığı en erken tarihli resimleri 1842 sonbaharına ait-
tir. Kente gelen yabancılar arasında İstanbul yaşamını resimleyen bir sanatçı
olarak adını duyurmuştur. Amedeo gerginlerin, sarrafın ve yazarların ve
Osmanlıların da öğrendiği bir yer olmuştur. Sarrafın resimleri konu açısından
İstanbul tipleri ve görünümleri olarak ilginç ayrıntılara. Sanatçı İstanbul halkının
kültürel çeşitliğini yansıttığı resimlerinde, modelleri günlük yaşamı için de ver-
meye çalışmış, bunlar çok tutulunca Paris'e gitmiş ve bu İstanbullu tipleri tabloları
olarak yayımlanmıştır. (Semra Germaner-Zeynep İrankar, **Oryantalistlerle İstan-
bul'u Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**, İstanbul 2002, s. 68-94)
- 65 - Askeri Müze, Paris'te İstanbul'a fedinden sonra değerli harp silahı araç ve
gereçleri Sultanahmet'te bulunan Aya İsmi Kilisesi'ne konulmuş ve buraya
"Cebehanne" adı verilmiştir. Bu geterek Paris'ten sonra devam etmiş ve Osmanlı
hükumdarları devrin silahlarını ve müayyitlerinden sonra harp gemileri olarak adıkları
silahları buraya depo etmişlerdir. 1726 yılında bazı değişiklikler yapılarak
Cebehanne'deki silah ve gereçlere ilüzen verilerle "Dâr-ül Esliha" kurulmuştur.
Fakat Dâr-ül Esliha'nın önemi pek uzun olmamış III. Selim ve II. Mahmut dönem-
lerindeki Yenigeri ayaklanmaları sırasında kısmen yağma ve tahribata
uğratıldığından kaçanmıştır. I. Abdülmecid döneminde "Harbiye Ambarı" adı verilen

Aya İzzet Kütüphanesi'nde Topkapı Sarayı'na ait birinci Ahmet Paşa'nın geyreli ile Askeri Müze'ye yerleştirilmiştir. Aynı ile ikinci Müze-i Askeri'den daha sonra Asker-i Asker-i Milliye Müzesi'ne olarak değiştirilmiştir. Burada yeniden onarılarak aynı esnada müze ile ilgili birimlere taşınmıştır. "Mevzu-i Asker-i Asker" (devletin koruması ile yerleştirilmiştir) eserleri arasında II. Abdülhamid döneminde (1876-1909) birinci Hümayun'da (gösteren olarak bulunan Ahmet Muhar Paşa ile Topkapı Sarayı Zeki Paşa, güdükleri Askeri müze'ye taşınarak burada bir kopya vermesi ve bunun üzerine birleşen müze kurulumu ile ilgili vermiştir. II. Meşrutinin (1909-1918) sonuna kadar müze Ali Rıza Paşa bu işi gözetimindeydi. Bunun ardından Ahmet Muhar Paşa hükümetine bir komisyon kurularak bu işin idare etmesi için bir komisyon kurulmuş ve bu komisyonun görevi geri kalan ve silahlı silahlar Aya İzzet'e depolanması hususundadır. Aya İzzet Kütüphanesi Askeriye Müzesi olarak sonradan Müze-i Askeri-i Osmaniye olarak değiştirilen müzenin müdürlüğüne getirilen Ahmet Muhar Paşa 1909'dan 1925'e kadar bu görevi sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu dönemde Askeri Müze, savaşın Türkiye'ye sırtını dönmüş olduğu dönemde Türkiye'deki askerler ile Anadolu'nun çözümleri olarak merkezimize kurulumu almıştır. Savaşın sona ermesinin ardından eserler İstanbul'a geri getirilerek aynı Müze'ye taşınmış ve nakledilmiştir. 1955'te Mağla Kalesi'nden Harbiye Müzesi'ne taşınarak salıverme esnasında İstanbul'da 31 Ağustos 1959 tarihinde gerçekleştirilerek ziyarete açılmıştır. Daha sonra bulunan yerleşimlerden dolayı Harbiye Kalesi'nin bir kısmı müze bahçe genişletme çalışmaları ve büyük ölçekli bakım almaya başlamıştır. (Gençlik Üstü: "Askeri Müze". **İslam Ansiklopedisi**, (TDA), C.10, İstanbul 1989, s. 492-493).

66 Paolo Zorzi (1854-1929) İlk sanat öğrenimini kendisinin (Rovigo) da görmüş sonra sonra Roma, Napoli ve Venezia'de eğitimini sürdürmüştür. Venezia'de İtalyan sanatçı Elias adlı kalenin İstanbul'a gelmesi üzerine Edmond de Amiens ile "L'orientalisme" (İstanbul) adlı eserlerini burada bu işi görmek ve öğrendiği kalenin eserlerini de İstanbul'a getiriyor. İlk önce Takımı yanında bir ev edinen Zorzi (1854) emeltiler kendisinin önce gelen Sabatini ve Valeri, Leoni ve de Marzio, Pietro Bello, Giacomo d'Azeglio gibi sanatçıları ile birlikte çalışıyor. Bu yıllarda keskin merkezi semtlerinde seyahat ederek yapıtın resimleri sayesinde kendisi geliştirmişti. Onunla ilgiliyi sağlamak için keskin tebliğata ve ya sanatçı

erkek kolları, yastı kollar ve Halic gömmelemleri gibi İstanbul sanatçıları resimlemiş, bunları Pera'da bir ilüsküyon vürümde sergilenmiştir. Yabancı öğrenciler tarafından desteklenen ve korunan Zencari Rus Elçiliği'nde resim dersleri vermiştir. Bu dersleri alimler arasında Sultan II. Abdülhamid'in yaveri Polonyalı İsmet Paşa'nın kızı Celile Hanım ve Tıbbiye Mektebi Doktor Mehmed Rısm Paşa'nın kızı Mihir (Müşfik) Hanım gibi ilk Türk kadın ressamlarında bulunmaktadır. Zencari 1891'de Galata Kaptanı ikenlerdeki "İsmetrol Alayı" tablosu ile kısa zaman da tamamlamıştır. 1896'da sultanın özel ressamı ünvanını almış 1898'de Beşiktaş Akademi'de kendisine İsmet bağlanmıştır. II. Abdülhamid'in emriyle ressamın emri düşürülmesi ve ünlü bir sanatçı olarak gereksinim sağlanarak bir resim atölyesi oluşturulmuştur. Resamın şahısları atölyesinde çalıştığı diğerleri semedimce vakitini kendine ayırmaya çalışmışlardır. Kaptanı kızı Celile Hanım gibi yastı kolları çalışmış, bilindiği kadar, Enis üst katarı bu ünlüyle kaplayan aşırı hacetle canlı atölye II. Abdülhamid tarafından yapılmıştır. (Mahmut H. Şakirgü, "Fausto Zencari" **Türk Ansiklopedisi**, C.35, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1988, s.307; Semra Germenler-Zeynep İsaoglu, **Oryantalistlerin İstanbul'u**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s.72.)

67. Hüseyin Zekai Paşa (1850-1919), Eskişehir'de doğmuş Askeri Rüştiye ve İhtidat'tan sonra 1881'de Harbiye Mektebi'nden mezun olan (regmen) olarak memur olmuştur. Kuleli Askeri Üyesi iken askerî, Süleymân Şerif ve Osman Nuri Paşa gibi sanatçıların resim dersleri görmüştür. 1901-1904 yılları arasında Mahmut Şevket Paşa ile birlikte bu yirmi Askeri Müze'ni ilk kurulumunda görevlendirilmiştir. Resimlerden II. Abdülhamid tarafından görevlendirilmesi üzerine, sanatçı sanatçı alması ve Seker Ahmet Paşa'nın yanına görev yapmıştır. Seker Ahmet Paşa'nın ölümünden sonra mahbeyin ressamı ve yazarı meclisler teşkilatı olmuştur. 1908 yılında Tuğgeneral görevinde iken emekli olmuş ve Samiye-i Nefise Enstitüsü'nde üyelik yapmıştır. İlk Avrupa ya girmemesine karşın resim, arkeoloji, müslimî miras ve küçük sanatlara ilişkin sahip olduğu bilgiler çağdaş olan bu çok Osmanlı aydınına göre ünlü düzeyde olan Hüseyin Zekai Paşa sanat tarihi açısından çok önemli sayılan iki kitap yayımlamıştır bunlar "Bediyyi Adat Osmanlıyye" diğeri ise "Mühürat Hazine" adını taşımaktadır. (Serer Tansu, **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s.367; Ahmet Kamil Güler, **Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi ve Viyana Sergisi**, Şişli Belediyesi Resim ve Heykel Müzeleri Derneği, İstanbul 1997, s.29)

68 Yıldız Çini Fabrikası, Sultan II. Abdülhamid döneminde Fransa'ya, özellikle M. Paul Cambon'un aracılığıyla 1890 yılında kurulmuştur. O dönemde sadece Çini (Seramik) Hümayun, 19. yüzyıl Osmanlı saray dekorasyonunun önemli bir unsuru olarak ortaya çıkıyor. Herat çamdan yapılmış Yıldız Sarayı da İstanbul'daki bir dizi diğer kurtuluş ve restorasyon programları, Sévres ve Limoges fabrikalarının uzman personelinin yanı sıra başka çini yapan yerlere, örneğin Avrupa ülkelerine de ithal ediliyor. 1892 yılında devlete bahçıvanlar için fabrika, 1894 İstanbul depreminde büyük zarar görmüş ve 1904-05'te inşa edilen müze binasında altın sarı tonlarında yeniden yeniden kurulum yapılmıştır. Tıpkı aynı saray ve çinilerde dekoratif porcelenler üretmek için Çini Fabrikası (Hümayun) Türk seramik sanatının gelişmesiyle önemli bir yer almıştır. 1909 yılında Sultan II. Abdülhamid'in ölümünden sonra, İstanbul'da bulunan diğer çini fabrikalarının 1911 yılında devlet kontrolüne geçmesi sonucu saraydan alınan fabrika Milli Mücadele yıllarında işgale edilerek bir süre boyunca işgale edilmiştir. 1920 yılında yeniden kapatılmış ve 1945 yılında Milli Mücadele tarafından tekrar açılıp 1957 yılında yeniden çalıştırılmıştır. Çini yapma programları kapsamında sürdürülen bir devredir. 1985 yılından beri Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı olan ve müze fabrika olarak faaliyetlerini sürdüren Yıldız Çini Fabrikası bu gün Türk porcelen sanatını yaşatmak amacıyla geleneksel desenlerle dekorasyon programları yapıyor. Üstün bir devre sanatıdır. (Anıtlar, Milli Saraylar Yıldız Çini Ve Porcelen İşletmesi İstanbul 1998: 45)

69. Akıncı, *İstanbul Sütlüçaya karnavalıyla vaygılayıyor*. (Mimar Sinan) 1982 Tarihli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remus Kızılbay, İstanbul 1991 s.161.

⁷⁰ Udovaldey Sargy.

⁷¹ Hasan Tengiz tarafından hem korunulmuş.

72 H. Absolutov (1942, 1948).

73. Zulfikar Osmanović. 1867. sveskomuğe hızmeste gırmışla ve arifih bıkırmışın
upırdıdık. İngılızlre de supırdık gırmışın bıkır 71 an, crılı 5m. cırdıdık 7 an ve
6400 mındır. 1902 yımda hızmeste bıkırkım, 1926 yımda de sokulmek üzre
sındırır. İngılızlre de İyü crılıdık de Osmanlı arifih gırmışın bıkırık. Osman
Gırmış de Osmanlı gırmışın arifih bıkırık Osmanlı cırdık de gırmışın
(Bernard Lagercröten Ahmet Gırmış: 1828-1923 Osmanlı Donanması,
Denizler Kitabevi, İstanbul 2001 s.94)

74 Eslîha-ı Harbiye Ambarı'ndan Alman ve Yavuz Sultan Selim'in (1516'da Misr Seferi'nden, savaş-ganimeti) olarak getirdiği, Mevlûklerinden son-sultanı Çetkes aallı Kayıtbay'a (1408-1495) ait olan tombak bir zırh zedat ke-kalkan, Deniz Müzesi'nin enghy anlı olan 1897'den itibaren Deniz Müzesi envanterinde kayıtlı bulunmaktadır. (Ali Sami Boyar, **Bahriye Müzesi Koleksiyonu**, Bahriye Matbaası, İstanbul 1917, s.48)

75 Yıldız'da birorta hadîsest, (H. Tenziz on metinle verdiği tarih hamadır.) 21 Temmuz 1905'de II. Abdülhamid'in Yıldız Camii'nden çıkacağı sırada "Marlıne İnkıralı" denilen sarlı bomba patlatılans, kendisine saltaat olmuştur. Bu saltaat Anadolu'nun "Vilayât-ı Sine" denilen şark ülâyetinde bir Ermenistan hükümeti kurmak isteyen Ermeni komiteleri tarafından yurtdışında düzenlenmiştir. Saltaatın ardından gelen elebaşları "Droşak" isimindeki Ermeni İhtilal Cemiyeti haykârlarından Bakul'i Samoil Kayın diğer adıyla Hristofar Mırcıyan, kız olarak gösterilen Rolina Kayın ve Kuzumün Kalıyan diğer adıyla Saka isiminde üç Rus Ermenisidir. Bu kişiler olaydan önce Bevoğlu'nda Mervic Apartmanı'nda kalmışlar ve birkaç defa Selâmk seyrine gnlerek, Yıldız'daki Hamidiye Camii'nin binak taşından arabasını binen Abdülhamid'in dış kapı önüne tam bir duvara kırk iki saniyede gnlğini tespit etmişlerdir. Daha sonra Avrupa'ya dönerek iki ay sonra tekrar gelmişler ve olay günü dış kapı civarında durmuşlardır. Sultan hanımları sonra camiden çıkarken koridorunda Seyhül İslâm Cemaluddin Efendi ile o gün her zamankinden fazla konuşmuş bu sırada binorta saat, ayarına nispetle geçkine olduğundan hayatta kalmıştır. Olay sırasında 30 kişi yaralanmış 58 kişi de yaralanmıştır. (İsmail Hami Danişment, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C.IV., Türkiye-Yayınları, İstanbul 1972, s.348-349)

76 Selânikli Hacı Ramı Paşa (1842-1923) İlk ve orta öğrenimini Selâmk'te tamamladıktan sonra 1857'de Bahriye Mektehi'ne girmiş, 1863'te butayı birörlükten sonra İzmir Körfezi'yle tüm Akdeniz'i katederek G. Amerika'da Rio de Janeiro'ya kadar gelip orada gemisini havuzlatmışktan sonra Bombay'a kadar varmış ve İstanbul'dan ayrışından 14 ay kadar sonra İtalya'ya varmıştır. Sovercy Kanalı'ndan geçerek İstanbul'a döndükten sonra tahsilini tamamlayarak İön İngiltere'ye gönderilmiştir. İki yıl burada kalıktan sonra 1870'te binortası rütbesiyle Hıfz-ı Rahmet Körfezi sızanlığına tayin edilerek Girit'e gönderilmiştir. Selâmk Eriktayını sıvarlığı ile Selânik'e yollanmış oradan da İngiltere'de mğa olmuştur. Mesudiye Firkasını alı getirmek üzere ikinci defa İngiltere'ye gönderilmiştir. 1875'te varış

nın Hasan Rıza Paşa 1877-78 Tarihî-i İktisadî Harfî sarrafında illiyî rütbesiyle Osmanlı Zihniyatı'nı sıvayarak Karaman'da müfessir kadrların toprağına varmıştır. 1885'te mülkî görevleri komandoru, 1886'da ise Terakki-i İslamiye teşkilatında bulunduğundan sonra 1887'de rütba itibarınca yükseltilmiştir. 1894'te İsmik rütbesi alması 1897'de Abdurrahman Fikri Kurmanlılığına tayin edilmesiyle, 27 Aralık 1901'de Bulgaristan'a tayin edilmesi ancak 3 Ağustos 1906 tarihinde hükümeti çıkan rütbalardan Bulgar Bahriye Nezaret'i'nden istendiği için. Ayrıca bu yolda ısrarla olarak Mekteblihine-i Haraka'ya küçük bir kupa ile Hamidî'nin 1. rütbası çıkması Hasan Rıza Paşa 1923 yılında vefat etmiştir. (Mevlâ, "Hasan Rıza Paşa", **Türk Ansiklopedisi**, C. 19, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1971, s.24-25).

77. Kâim Karabekir (İstanbul 1892-Ankara 1948): Bulgaristan Harfî'ne girmiş olarak kahraman Mehmet Emin Paşa, sonra Haris Hattat'ın. Önce öğrenimini İstanbul'da Fâhî Askerî Rüşdîyesi ile Kuleli Askerî Mektebi'nde tamamlamıştır. 23 Kasım 1902'de Harp Okulu'na ve 23 Ocak 1909'te Harp Akademisi'ni başarıyla ve kumma yazdığı olarak bitirmiştir. Bu ilk kez mavi üniforma'da yaptığı sarımsaklı Marasım Bîliğ Kurmanlı Dağları'nda görev alarak Kum ve Bulgar komutanı ile başarılı çarpışmalar yapmış ve kışkırtıcı (provokasyon) darbeleri yükseltmiştir. 4 Kasım 1907'de İstanbul'da Harp Okulu mezunları muallim meclisi'ne tayin edilmiştir. İstanbul ve Manastır'da İktisadî ve Terakki Cemiyetleri ile övünmelerini kurullarında bulundurmıştır. Mektebi'ni kazandı sonra Edirne'deki 5. Piyade Tümeni Kurmanlı İhtisabına getirilmiştir. 31 Mart 1909'ta mavi üniforma İstanbul'da Beyoğlu kışlalarının ile geçirilmesi ve Yıldırım ağacı bahçeleri'ne katılmıştır. 14 Nisan 1912'de İstanbul'da 3. Tümen Sırtı'na İstanbul'da mavi üniforma yükseltilmiştir. Çarlık Karesi'ne'deki muayenelerden dolayı alması, Kuzey ve Güney kalesinin altınmadaki hizmetleri sonucu ile kışkırtıcı rütbesi almıştır. 12 Nisan 1919'da Ölkemizi vatanı ile İstanbul'dan ayrılarak Trakya'da görevi buradan Edirne'ye geçmesi ile mavi üniforma tam mavi ile bulmuş ve geleneği başlatmıştır. 15. Kolordu ve Doğu Cephesi Komutanı olarak Trakya ordusunu Sarıkamış Dağlarında, Kuzey kalesinde savunmasını sonra Trakya'da mavi üniforma başlatmış ve kışkırtıcı yükseltilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni 1. Devresinde Edirne, 11. Devresi İstanbul'da mavi üniforma olarak katılmıştır. 24 Kasım 1921 tarihinde askerî görevleri sona ermiştir. 25 Kasım'da Halk Fırkası'nda mavi üniforma. 27 Kasım 1924 tarihinde Cumhuriyet devri polisinin sarımsaklı mavi üniforma partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na mavi üniforma. Ancak bu parti 5 Haziran

1925'te Şeyh Said ayaklanması ile ilişkisi olduğu iddia edilerek kapatılmıştır. Kâzım Karabekir ve arkadaşları birer sübbesi davasına sokulmuşlarsa da Kâzım Karabekir beraat etmiş fideci 12 yıl bir köyeye çekilmeye mecbur kalmıştır. 5 Ocak 1939'da İstanbul müllavekâli olarak V. devrede yeniden parlamento'ya girer. 1946'da Büyük Millet Meclisi'ni başkanlığa seçilmiş ve vefat edinceye dek bu görevde kalmıştır. (Fethi Teveroğlu, "Kâzım Karabekir" **Türk Ansiklopedisi**, C. 21, Ankara 1974, s.252-253)

78 Ahmet Muhtar Paşa (İstanbul 1861- İstanbul 1925) İstanbul Davutpaşa'da doğmuştur. Baltası Kolâgısı Hasan Ağacıdır. Mühendishane-i Berri Hümayun'u müllâzım olarak bittikten sonra bir yıl Erkanı Harbiyye sınıfında okuyup müllâzım rütbesine yükselmiştir. (1881) 1885-1890 yılları arasında kolâgısı ve kaymakam rütbeleriyle Mektebi Fünunı Harbiyye'de, Mühendishane-i Berri Hümayun'da ve Mektebi Mülkiye-i Şahane'de topçulukta ilmi dersler vermiş, mülâzım rütbesine yükseldiği sırada hocalık görevine ek olarak umumî topçu ve mühimmat idaresine atanmış ve tayin edilmiştir (1895). 1902'de imtiha, 1906'da ferik rütbesine yükselmiştir. Sultan II Abdülhamit tarafından Osmanlı ordusunun yeniden düzenlenmesi sırasında top, tüfek gibi bazı silahların temini maksadıyla Almanya, Avusturya ve Fransa'ya gönderilmiş arslardan 1908'de Eslimi Askeriyye Müzesi'nin müdürlüğüne tayin edilmiştir. Eslimi Askeriyye Müzesi, Ahmet Muhtar Paşa'nın 1908-1925 yılları arasındaki müdürlüğü sırasında dönemin en iyi gelen kültür merkezlerinden biri olmuştur. 1926 yılında ölen Ahmet Muhtar Paşa müze müdürlüğünün yanında Dilhassa Askerî okullardaki hırsaklığı ve bu sahada yazdığı eser ve makalelerle tamamlanmıştır. (Tülin Gönöğlu, "Ahmet Muhtar Paşa" **İslam Ansiklopedisi** (TDA) C.II, İstanbul 1989, s. 106-108)

79 Sen Götür Muhaselesi, Avusturya İmparatorluğu'nun Erdel kalelerini işgal etmesi üzerine IV. Mehmet Sadırazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşayı sefer için görevlendirmiştir. İki ordu 1 Ağustos 1664 tarihinde Sen Götür mevkinde karşılaşmış ancak iki ordunun arasında yer alan Raab nehri'nin tıgması ve ordunun destek almaması nedeniyle 600 kayıp verilmiş ve bir sonuç elde edilememiştir. 6 Ağustos günü daha önce alst edilen harın, padişah tarafından onaylandığı haberi'nin gelmesi üzerine harın ilan edilmiş ve Avusturya İmparatorluğu ile anlaşma imzalanmıştır. (Münir Süreç, "Sen Götür Muhaselesi" **Resimli Tarih Mecmuası**, 8.66, İstanbul Haziran 1955, s.3865-3869)

80 İmtihat ve Terakkî Cemiyeti: İstanbul rejimi ile mücadele için gidi bir üslup

askeri hareketin yönetimini de ele almıştır. 4 Kasım 1914'te Rusların Koprulıya girmesi üzerine 18 Aralık'ta İleri Harakatı başlatmış ve Sarıcaşın Harekâtı olarak anılan bu harekâtta 50.000 kişilik ordu mevcudunun çok büyük bir bölümünün Albaniyekler Dağları'nda donarak ölmesi veya Ruslar tarafından öldürülmesi üzerine 10 Ocak 1915'te orduyu terk ederek İstanbul'a dönmüştür. 14 Ekim 1918'de tahliye nazırlığı sona ermiş ve 1-2 Kasım 1918'de İtalya ve Terekhistan diğer 7 ileri ile birlikte Odesa'ya kaçmıştır. 4 Ocak 1919 tarihli irade ile askerlikten tıd edilmiştir. 1922 sonunda Ruslara karşı sayılan Basmacılar'ı örgütlemek için Dıyârıbağlı Haratındaki kışaklara girmiş 24 Temmuz'da Rusların Dıyârıbağlı'yı alması üzerine Abiderra köyünde son karargâhını kurmuştur. 4 Ağustos 1922 tarihinde yapılan bir Rus birliklerinde vurulurken öldürülmüştür (M. Şukru Hanıoğlu, "Erver Paşa", **İslam Ansiklopedisi** (TDA) C.XI, İstanbul 1989, s.261-264).

82- Bozcaada'da Hasan Hüsnü Paşa (1832-1903): Kırım Savaşında şehit düşen Piyade Hüseyin Paşanın oğludur. 5 Mayıs 1849 tarihinde Mühendishane-i Bahri-i Hümayun'dan mezun olmuştur. 18 Şubat 1871 tarihinde bir (oğgeneral) 8 Haziran 1872 tarihinde ferik (koramiral) olmuştur. 10 Ocak 1881 tarihinde vezirlik, müşirlik nâibesi ve "yaveri ekremlik" tevcihi ile bahriye nazırı olmuştur. 30 Kasım 1882 tarihinde azletilmiş, 2 Aralık 1882 tarihinde tekrar bahriye nazırı olarak yirmi iki yıl aşkın bir süre bu görevde kalmış ve 27 Temmuz 1903 vefat etmiştir. Uzun nâzarlık döneminde Bahriye Sâkamesi, Ceride-i Bahriyye ve Mecma-i Fümûn-ı Bahriyye yayımlanmaya başlamış ve Tüccâr Kaptan Mekezi, Haddihane ve Bahriye Tenzihanesinin kurulması gibi bir takım hizmetlerde bulunmuştur. Ertuğrul Firkateyni'nin Japonya'ya seyahatı, Osmanlıye Firkateyni, Orhaniye Firkateyni, Mahmudiye Firkateyni ve Aziziye Firkateyni de Aynallah Korveti, Muavi-Zafer Korveti, Mukaddime-i Hüsn Korveti ve Ferid Bulant Korveti'nde yeni teknüklerin uygulanması, Meridiye ve Haoutiye kruvazierlerinin inşa ettirilmesi nazırlık döneminde gerçekleşmiş ayrıca Türk denizaltılığını başlangıcı olan Abdülhamid ve Abdülreşit denizaltıları onun döneminde yapılmıştır (Fahri Çoker, "Deniz Harp Okulumuz 1773", Dr. E. K. Karagözü Basınevi, Ankara 1994, s. III 26-27).

83- Mahmutpaşalı Bekir oğlu Hükrîet Paşa: 15 Mart 1861'de bahriye sınıfına girmiş, 29 Ağustos 1882'de mühendis olarak Hüdâvendigâr Rüşd-i Gımsı'nda görevlendirilmiştir (13 Eylül 1882). 18 Ekim 1882'de Asar-ı Teyfik Firkateyni büyük millîamirliğinde, 8 Nisan 1885'te Zihli Orhaniye perakenicî mahallinde görev

önceki 6 Temmuz 1864'te atadığına rütbesi ile ara görevini tamam buluşuna (2 Ağustos 1864), bundan 25 Eylül 1864'te Zübür Önemliye vezaretinde mütahhahla görevlendirilmiştir. 26 Nisan 1865'te ara görevini tamam buluşuna, 26 Temmuz 1864'da umura çekilmiştir. 6 Temmuz 1868'da Akıncı vezaretinde mütahhahla görev almıştır. 12 Eylül 1869'da sel kök ağası rütbesine yükseltilmiş antlaşma İstanbul'da Zübür Önemliye ile yapılmıştır. 11 Mart 1892'de İstanbul, 26 Aralık 1893'te Kaymaklım antlaşması 29 Nisan 1894'da altı rütbesini almıştır. 29 Aralık 1899'da mütahhah rütbesi ile İngiltere ve Amerika'da imza ederek kruvaziyer mütahhahlarına atama etmek üzere İngiltere'ye gönderilmiştir. 15 Eylül 1907'de görev süresi 2 sene olmak üzere pulkubı buyruğu ile Başra Bahriye Komutanlığında görevlendirilmiştir. 25 Ağustos 1909'da Başra Tercümesi'nde, 1 Ocak 1911'de İzmir Komutanlığında bulunmuş. 30 Ağustos 1913'te İstanbul'a, 24 Eylül 1913'te göçme olmak üzere Mersin'e gönderilmiştir. 1 Nisan Zübür Önemliye Defteri, kütüpe no 151 Mart 1869-Nisan 1900 emri ile Mart 1905-Şubat 1906 tarihleri arasında Bahriye Mares ve Kaptanlığı kütüpe mütahhahlığı yapmıştır. **(Bahriye Salmamesi 1321 (öl. 30-31), Bahriye Salmamesi 1317 (öl. 38))**

84 - Süleyman Nuhî (1852-1924): İstanbul'da doğmuş. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra 1866 yılında Gökbaşıy Rüştiyesi'ne tahsisle kütüpe atılmış. Orta burada bir yıl okuduktan sonra Haydarpaşa Bahriye Mektebi'ne tahsis olmuştur. 1871 yılında da Bahriye sınıfa geçmiştir. İlkahmetiye Eskiye Fikriyye ve Mühürü Sıma Fikriyye ile ilgili iki yıl süren seferler sonucunda atadığına rütbesi ile Deniz Harp Okulu'na tahsis olmuştur. 1876 yılında rütbesiyle ordu olmuş. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Akademi ile Bahriye ve Sofyan Kaleci seferlerine katılmıştır. 1882 yılında Akka Gümüşü ile Bahriye görevi almış ve bu işi başarıyla tamamladıktan sonra 26 Ağustos 1882'de Sel kök ağası rütbesine atılmıştır. Ordu'da Bahriye ve Mersin'de Bahriye'nin yerleştirilmesinde yazı kurulu üyesi olarak görev almıştır. 2 Temmuz 1893 tarihinde Sel kök ağası rütbesine, 27 Ağustos 1907 tarihinde ise varlığıyla ordu atılmıştır. 14 Eylül 1910 tarihinde yazı bütçesinden emekli edilerek İstanbul'da Osmanlı Kaptan ve Mükimlikleri Üstverdi'ni kurmuş. Deniz Gazetesi'ni ve 1911 yılında da Eskiye Gazetesi'ni çıkarmıştır. 1920 yılında kurucusu olduğu Seydi Sofyan Kütüpe ve Nuhî'nin idareci Mükimliği'ne atılarak bu görevden 18 Mayıs 1923 tarihinde emekli olarak emekli edilen Süleyman Nuhî Bey 15 Ekim 1924 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. **(Nuhî'nin Süleyman Nuhî Bey'in Hatıraları, Gökbaşı, 30 Ocak, K. Kütüpe)**

Yarımlan Tarih Dizesi No 57, İstanbul 2003, s. VII-X)

85 Tuhet-ul Kibar fi Esfurel-Bihar (Deniz Seferlerinde Bıyıldırım Armaganı), Kaptan Çelebi'nin denizcilğe dair eseri.

86 Kavuk 1828'de II. Mahmud tarafından İsmail genel-lir serpos (başlık) olarak kadınlara tek yüzyıllarca kullanılmıştır. Kavuğun başımlı, renkli ve adı kavama given simlana göre dektyrmıştır. Elli dirz anlamında oluydukları beldik; Mehmet Zeki Fakalın "elifi bce" Rektayların giyildiği başlığın yassısı olarak adlandırıyor. Resul Överi Koçu ise yassı değil, dört dilimli uzun bir bce (kavuk) olarak tanımlanmıştır. Bektarıs Hayrettin Paşanın türbesinde görülen kavuk ise Karun Sultan Süleyman zamanında hükümet erkân ve memurlar smah arsaında kullandılmaya başlayan, dilimli bir şekilde salıpa yusuftı ancak ise kavuğu anımsamaktadır. (Çetin'in notu.)

87 Kurekte seyya eden gemilere genel olarak çektin denilir. 25 çiften fazla kureti olan çekitlere de "kadırga" denilirdi. Türk donanmasında en çok kadırga kullanıldı. Bu gemiy de kadırgaların küçük parça bir bemei olduğu için kadırga denilirdi. (Hosna Tengiz'in notu.)

88 IV. Sultan Mehmet'in Saltanat Kavgı: Boyu 60m genişliği 5,5m olan kadırga 140 ton ağırlığındadır. Her bir kureti üç kurekçi (unmı 144 kurekçi tarafından çekilen 24 çifte kurekle donatılmıştır ve yelkenlidir. Sekiz sünnun yapıldığı yarımlık keçmeler üstünde yükselen köşkün içi ve dışı altın varaklı kapımbağı kabuklarıyla ince bir ısıtıkla halinde kaplıdır. Olarak parlık bir görünüm arz eder. Köşkü oluşturan sünnunlar arasında ve köş üstünde iç içe geçme ahşap çatma ve sedel kakmalarla süslenmiş daireler oluşturan korkuluk şebekeleri vardır. Köşkün tavara yakın yan bordürleri gene sedel kakma müritü süslemeler ve yıldı motifleriyle bezelidir. Köşkün içinde, sünnun başlıklarından mübarek Sultan Mehmet için sünnun hatı mezbeler yazılır. (Tulin Çoruhlu, "Saltanat Kavgıları", **Thema Larousse**, C.6, Mülhiet İstanbul 1993-1994 s.284-285)

89 IV. Mehmet (1646-1687)

90 II. Osman (Genç) (1604-1622)

91 Alamanı, Mamara ve Karadeniz ile 30 ile balık tutan balıkçıların kullandıkları sekiz çifte kurekli ve yelkenli, 30-40 fit boyunda 4-6.5 ton ağırlığındaki alay (çekicilerdir). (Mustafa Zahoğlu, **Gemici Dili**, Deniz Basımevi, İstanbul 1988, s.6)

92 Hamıacı, sandal ve kıyıkında kurek çekimler hakkında kullandırı bir terimdir. (Mehmet Zeki Fakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.1, Mülî Eğitici Basımevi, İstanbul 1993, S. 719)

93 Hilmi; Hazret-i Peygamberin yücelek sıfatlarına Allah'ın isimlerini veren yazılar için kullandıkları bir tabirde. Bunlar çoğunlukla kâğıt üzerine yazılarak ampireli bir nesnenin şeklinde kendileri tabaklara yapıştırılmış. (Mehmet Zeki Palalıoğlu, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.I, MSA Eğitim Enstitüsü, İstanbul 1993, s. 842)

94 Ferihte Muavveretü (28 Ocak 1558) Bahriye Hüseyin Paşa kaptanlığında Osmanlı donanması ile Andrea Doria komutasındaki münnefik diğirün donanması arasında geçen savaşın en önemli sonucu Akdeniz'in Türk hakimiyeti altına girme olmuştur ve Adalar Denizi tehlikelerini giderilmesini sağlamış olmuştur. (Hayat Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, s. 189)

95 Donanma Cemiyeti (9 Temmuz 1894 tarihinde kurulan cemiyetin kuruluş amma derleri en öncelikle donanmaya karşı bulundukları kırı donanmaları kurmak ve kuvvetlendirmek; (Selahattin Ögelik, **Donanma-ı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 15)

96 Lepanto (Jethüdü) (7 Ekim 1571) Osmanlı donanmasının Akdeniz'deki faaliyetleri karşısında Papalık, Kutsalık ve İngiltere'nin kurması istediği kutsal kırı Osmanlı donanması Pertes Paşa ve Mısır'da Ali Paşa tarafından komuta edilmiştir. Kurulan yegane bu Ali komutanı savaş marifetinde verdikleri batabı karışılman dolayı savaş kaybedilmiştir. Lepanto dan sonra, Akdeniz'in çok eskileri heri en muhtemel ve en güçlü savaş gemisi olan kadırganın modası geçmeye başlamış ve bu savaşın Türk donanmasına ağır bir darbe indirmiş olan uzun direkli, yelkenli, yücelek beynak. 56 sulu "gall" bu moda olmuştur. Bu yüzden Lepanto deniz savaşı büyük deniz savaş, yelken donanma savaşı kabul edilmiştir. (Hayat Tezel, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, s. 289-290; Ali İhsan Gencer, **Bahriyede Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s.22)

97 Navares (20 Ekim 1827) Osmanlı-Alman donanması ile İngiltere-Fransız ve Rus münnefik donanmaları arasında geçen savaşın sonucu, istik oluşturan bu devletlerin Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ne vergi veren bağımsız bir devlet olmasını ve Türklerin Mora'dan çıkarılması istemeleri olmuştur. Navares Fırtınası Osmanlı Devletini yalnız donanması bakılmakla kalmamış, aynı zamanda asker ve gemi üssüzünü aynı teknik personeli de alıp götürmüştür. (Ali İhsan Gencer, **Bahriyede Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-**

1867), TTK, Ankara 2001, s. 113).

98 Kılıç (Uluc) Ali Paşa (1508-1585), Lepanto muharebesinde Çetinkaya Beylerbeyi Uluc Ali Paşa merkez donanmanın mağlubiyetini görünce harp sahnesinden çekilmiş, müttefikler kendisini kuşatmışsa da ele geçirememişlerdir. Komanda ettiği gemilerini zarar görmeyen kurtarmayı başaran Uluc Ali Paşa kavgaya neticesi ni Edirne'deki padişaha bildirmiş ve gösterdiği yararına karşılık olarak kendisine kaptan paşalık verilmiştir. (Osmanlı Halkı Ümmetçisi, **Osmanlı Tarihi**, III. Cilt 1. Kısım, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s.15-21)

99 Çengellerioğlu Tahir Paşa, 19. yüzyıl Osmanlı devlet adamları arasında önemli bir yer tutan Tahir Paşa 1852 ve 1861 yıllarında olmak üzere iki defa kaptanı deryalıga getirilmiştir. Tahir Paşa'ın personel yetiştirmek ve donanımlı harp gemileri inşa etmek istemiş. Amerikalı gemi inşa müfettişi Roz'u İstanbul'a getirtmiştir. Kaptanpaşalık zamanında İstanbul Tersanesi'nde bahari gemi inşasına başlanmış, Türk donanmasını Avrupa detarcesine ulaştırmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Denizcilikğin dışında kabın senelerini Topkapı müslüğünde, çeşitli vilâyetlerle geçiren Tahir Paşa, son vaktesi olan Bolu vilâyetinde iken vefat etmiş ve İstanbul'a getirilerek Eyüp Sultan mezarlığına gömülmüştür (1867). (Haluk Y. Şehsuvarioğlu, **Deniz Tarihimize Ait Makaleler**, Deniz Basımevi, İstanbul 1965, s.46-49)

100 Osman Nuri Paşa (1839-1906): İstanbul Sultanahmet'te doğmuş, 1857 yılında Harbiye dördüncü sınıfında Abdülmecit ve Abdülaziz'e yaver ve ressam olarak saraya alınmıştır. Bu görevle müdriyliğe (altay) kadar yükseldikten sonra müdriye (müstemar) mübese ile Harbiye ve Kuleli askeri okullarında resmi öğretmenliğine verilmiştir. İşlerinde fotografik bir görünüş olmamakla birlikte, yağlıboya ruvaleri dışındaki diğer çalışmaları onun teluğini daha çok ortaya koymaktadır. Kabrının, iğdik gibi temaları işleyen ilk sanatçılarınardan olması sebebiyle önemlidir. (Nüzhet İshavelli, **Asker Ressamlar ve Ekoller**, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1965, s.36)

101 Barbaros Hızır Hayrettin Paşa (1467/78- 4 Temmuz 1546) Fatih Sultan Mehmet'in Midilli Adası'na isgali sırasında sipahiler arasında bulunarak daha sonra burada kalya evlenen Yakup Bey'in İshak, Ömür, Hızır ve İlyas adındaki dört oğlundan biridir. Ömür, Reis ve Hızır Reis Cerbe Adası'nı kendilerine üs yapmışlar. Gezayir kalesini İspanyollardan alarak burada hüküm sürmüşlerdir. Yavuz Sultan Selim'in Misir fetihinin ardından Gezayir'de Osmanlı hakimiyetinin kabulünü istemiş ve

kendisine Beşirîden payesi verilmiştir. 1545'te Kanuni Sultan Süleyman tarafından İstanbul'da çağrılan Barbaros'a padişah tarafından "Eliazetm" unvanı verilerek kaptan-ı deryalığı tayin edilmesi ve bu görevde (ömrüne dek toplam 15 yıl kalmıştır. Barbaros Yünger adlı kuzeninin ölümüne Kaptan-ı derya ve Meşin'in ve İtalya'nın bir çok kaptanını vortması, harp seferlerinde komutanı olmasını, Akdeniz'in (mülk) emirini Andrea Doria'nı Provence deniz savaşında yenmesini, Fransa kralı François'in Kanuni Sultan Süleyman'dan yarısını istemesi üzerine Nice'ye gitmesi ve bu şehri alması, Gazava ve Tunis tahtakusuru savaşını kazanması, Barbaros Hayrettin 4 Temmuz 1546 tarihinde İstanbul'da olması ve Beşiktaş'taki türbesine gömülmesidir. (Görsel, A. İbrahim, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, Yedigöller Neşriyat, 5: 61-62)

102. Kalyon: burhani gemilerin inahından önce kullanılan ve kalyon ve kürekli harp gemilerinden biridir. İki veya üç ambar taşıyan büyük harp gemileri bu isimle anılmışlardır. Daha sonradan üç ambarlı olan iki ambarlı olan "kalyon" birisi kalyon olmakta beraber birisi daha gemisi olup tekkenle kullanılan gemilere de genel olarak "kalyon" denilmektedir. bunların kalyon, kalyon, kalyon, kalyon gibi çeşitli isimleri de bulunmaktadır. (Nahmet Zeki Paşa'nın **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C-II, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1993), S. 153)

103. Sinop ve Karın Muharebeleri: Ortaklık ve Karadükler "makazatı" mübareke" mesela yalınlar meşinler gibi cümlede arada kalan birisi Ali, Kudüs'teki mübarek yerlerdeki hizmetlerin Müslümanlara yapılmasını açıklaması bunun üzerine Rusya ile savaşı başlatmıştı. 5 Temmuz 1853'te Rusya bir Türk eskeri olan Rumanya'yı işgal etmişti ve 4 Ekim 1853'te Rusya'ya savaş ilan edilmiştir. 30 Kasım 1853 tarihinde Karadükler denizinde başlanandan sonra Amiral Kalamov, Osman Piyadisi komutanı Sinop'ta bulunan 12 parçalık Türk filosuna itmiştir. Karşılıklı açılan ateş sonucu Osmanlı filosunun 400 kadar personeli ölmüş, yaralı getirilmiş, tüm Osmanlı filosu küle ve ateşe dönmüş, kalyon kurtulmuş ve gemi bir Tail vapuru olmuştur. Sinop başkına üzerine İngiliz ve Fransız hükümetleri Osmanlı devleti ile ittifakını birleştirmeye karar vermişler bu suretle de 1853 Osmanlı-Rus Savaşı Karın Savaşı haline gelmiştir. Bu savaş sonunda 30 Mart 1854 tarihinde Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır. (Yılmaz Özalp, **Büyük Türkiye Tarihi**, 7. Cilt, Örgün Yayınevi İstanbul 1978, S. 42-45, B. Tugaylı Çetinkaya Apantay, **Osmanlı Donanmasına Yapılan Baskınlar ve Tarihî Akışın Etkenleri**, I. **Deniz Harp Tarihi Semineri**, 18-20 Şubat 2003 s. 257-241)

104. Hırsız Tugay: İstanbul'dan bir baskındır. (Çevremiz Notu)

105 Julien-Vlad Pierre-Loti (1850-1923) Protestan bir ailenin çocuğu olarak 14 Ocak 1850'de Charente-Maritime Vilayeti'nin Rochefort belediyesinde doğmuştur. Çocukluğundan beri edebiyatla ilgilenmek isteyen Loti bu maksatla Deniz Harp Okulu'na devami öğrenci. Valfişliği ve sesizliği seven, ağız kapalı bir öğrenci olmasından dolayı arkadaşları tarafından kendisine, daha çok Hindistan'da yaşayan, sapraklarına hükümlerini bizzat okuyan bir çocuk olan "Loti" adı verilmiştir. Frenç vazar 1867 yılında deniz subayı olmuş ve Okyanusya seferlerine katılmıştır. Japonya, Senegal ve Tânkıt seferlerine de katılmış olan Loti 1895'de deniz teğmenliğinden emekli olmuş daha sonra dansçıya bürünerek şöhret rütbesi almıştır. Bir çok defa İstanbul'a gelmiş 26 yaşında öldüğü ikinci gelişinde Hasköy'de kiraladığı evde 1,5 sene kalmıştır. Daha sonra, kısa bir süre yaşadığı Divanyolu'ndaki evine ve bu evin bulunduğu sokaka adı verilmiştir. (Anonim, "Loti Julien-Vlad Pierre" *Meydan-Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*, Ç.Ş. Meydan Yayınevi, İstanbul 1972, s.82, Fikret N. Uçcan (Hazırlayan), *Pierre Loti Türkiye İçin Mektuplar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2355, Ankara 2000, s.25-26)

106 Sivas'ta 106 Bombardımanı (9 Eylül 1855). Dünyanın en muhtafakim kâkelerinden biri olan Sivas'ta 106'ya giren müzefikler (Osmanlı Devleti-İngiltere-Fransız Ruslar'a ağır bir zayıf vermiş ve Rusya için savaşı imkansız kılmıştır. (Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, 7. Cilt, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1978, S. 51).

107. Bursa ve İzmir Korvetleri: Sinop Korveti, İzmir korveti, Bursa Korveti, Edirne Korveti sınıfı askarlı korvetlerden olup İngiltere'de inşa edilerek 1859 yılında hizmete girmişlerdir. 53,2m boyunda, 93m enfide, 4,5m derinliğinde ve 780 (Güçlülük) bhp'li. İzmir korveti 1879 yılında Bursa korveti ile 1899 yılında hizmet dışı bırakılmışlardır. (Bernard Lagercrispin-Ahmet Güleriyur, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000, s.134)

108 Cezmi Derazmen (İs. Yzb.), 1607/1932-14.02.1934 yılları arasında Deniz Müzesi matürlogu yapmıştır.

109 Fevzi Kuroğlu (İstanbul 1890-İstanbul 1945): Türk denizciliği üzerine olan eserleri ile cumhuriyet ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul Makine-i Hümayun ve 1910'da buradan mezun olarak teğmen rütbesiyle donanmaya katılmıştır. Askeri Tıbbîk Zihhiye'deki çalışmaları sonras sava yıllarında Yüzbaşı ve mayın tarama gemisinde görevlendirilmiş ardından Heybeliada

Tanneur'dan ders alarak kendini yetiştirmiş, 1839 yılından 1844 yılına kadar İtalya, İspanya ve Fransa'ya, 1846'da doğuya geziler yapmıştır. 19. yüzyılın son 80'ye romantik ressamları arasında yer alan sanatçının eserleri Paris'te sergilenmiştir. Farklı derinlikli kontrastlı renklerle işlemeye başarı gösteren bir ressam olarak İsmail Abdülmecit, Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinin İstanbul'unu tanıma imarı bulmuş, defalarca İstanbul'u ziyaret ederek ölümüne kadar resimlerine konu almıştır. Kenti görünümlerinin yanı sıra Osmanlı günlük yaşamına da anlatan resimler de gerçekleştirmiştir. Abdülmecit'in saltanatı yıllarında 1857 ve 1858'de iki kez İstanbul'a gelmiş sulama armaganı ettiği resim nedeniyle döndüğü ülkeden bir nişan-ı Ah ile onurlandırılmıştır. 50 yıl içinde 4000'in üzerinde eser vermiştir. Moskova ve Peterburg Müzesi'nde bulunan Tufan, Doksuzuncu Dalga, Dönme Yarelişi adlı eserleri en önemileri arasında yer almaktadır. (Anonim, "İran Konstantinovic, Ayvazovski" **Türk Ansiklopedisi**, C.4, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1956), s.404; Semra Gersamer-Zeynep İnanır, **Oryantalistlerin İstanbul'u**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s.102).

117 Cezayirli Gazi Hasan Paşa (Ö: 1770) Tekirdağlıdır. 18-19 yaşlarında, çocuk lüğundan beri meraklı olduğu tüccar gemileri ile sefere çıkmaya başlamıştır. 25 yaşında vericiliğe dahil olarak Belgrat Seferine gitmiş Mora ve Hıran'ı'na götürdüğü cesaret ile dikkat çekmiştir. Cezayir'e gittiği niyetle bir ticaret gemisi Akdeniz'de bir korsan gemisine rampa olmuş fakat İsmail'e siddetinden iki gemi birbirinden ayrıldığı sırada Hasan Paşa korsan gemisine atlamıştır. Korsanları korumaları bir kısmı öldürüp bir kısmı da hapsedmiştir. Cezayirli bir gemiyi görünce Hasan Paşa'nın nacerasını öğrenince gemiyi kendisine fahiş miktarda cesaret Cezayir'de kolaltan kulağı yayılmış albar gemiyeye başlatmış kaskınları çoğalan Hasan Paşa İstanbul'a dönmüş ve tersane hizmetine girmiştir. Kalın kaptanı olarak görevi başlatmış Türk-Rus Harbindeki başarılarından sonra kendisine arasıyla beylerbeylik, kapudanlık, kaptanı deryalık, ser askerlik ve vezirlik görevleri verilmiştir. Çeşme Muharebesinde birliği gemi ateş alması, yanar gemisi Rus ataralı Orlof'un gemisine yaklaştırarak diğer gemileri de yakmasını termi etmiştir. Çeşme Muharebesinden sonra Rusların eline geçen Limas Adasını geri almayı başarmış ve bu başarılarından ötürü kendisine "Gazi" lakabı ve Kaptan Paşa rütbesi verilmiştir. 1770-1773 yılları arasındaki kaptan paşalığı sırasında birçok bir çok faaliyetleri yanında Kasımpaşa'daki Kalyoncu Kışlasını yaptırmak kalyoncuların bir disiplin altında olmalarını sağlamıştır. (Haluk Şensovaroglu, **Deniz Tarihimize**

Alt. Makaleler, Deniz Basımevi, İstanbul 1965, c. 2, s. 245; Ali İsmail Gencer, **Bahriyede Yapılan İstihaf Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu, 2001, s. 25.

118 Çeşme Fırtınası (6-7 Temmuz 1770/1780) ile Rusların Babuk Donanması İngiltere ye ulaşıyor, bazı amiral Vpshavore çıkarak öcere tutuş, İngiliz subay ve bir miktar asker ile Akdeniz e geçiyor ve Ege denizinde harikası görülmüş. Bu sırada Kaptan-ı derya Hüsamettin Paşa kontrol altında Osmanlı donanması Çeşme den Çanakkale ye dönmeye için Erenin aldanı oyarından geçerken, ayale kahramanın direğini rampası için Toprak adası önünde durmuştur. 5 Temmuz 1770 günü 18 parçadan oluşan Rus donanması Osmanlı donanmasını sağ tarafına hücum etmiş. Amiral Spiridov ile Çeşme nin bizzatları kahraman Çeşmeli Gazî Hüsam Paşa nın kanun arasında çikmesi bir makalede geçmiştir. Her iki geminin de alev alarak zarar görmesinden sonra Osmanlı Donanması Çeşme ye çekilmiştir. 6 Temmuz günü yavaş Rus donanması Çeşme limanını girişine gelerek, Osmanlı gemilerini tuza kurmuştur. Akşamdan Osmanlı gemilerindeki yangın büyüyecek hala yarılmış ve haksız sava içinde bulunan her iki donanma mahvolmuştur. Osmanlı donanmasının enkazları sınırlanmış Çeşme naki ise Osmanlı denizciliğinin içinde bulunduğu kötü durumu açık olarak göstermede birilere bu facia Osmanlı tahayyüsünü niceden bir şekilde yıkılı için kâtipüne geçirmesini sağlamıştır. (M. C. Şehabettin Tekinçel, "Çeşme", **İslam Ansiklopedisi** III. Cilt, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1945, s. 586-588; Ali İsmail Gencer, "Bahriye", **İslam Ansiklopedisi** (TDİA) 4.Cilt, İstanbul 2001, s. 506).

119 Leopold Lévi (1882-1966) Paris'te savmıserler bir aile ortamında yetişmiş Dekartian sanımlar okudunu ve Güzel Sanatlar Yüksek Okulu nu bitirmiştir. Henri Matisse, Albert Maryonet ve Andre Derain gibi sanımlarla dırmış kurmuş, grüçinin denemelerine, basımevlerle yapılmış kışlamıştır. Avrupa da Yahudi alerjiden tutkuları için gık, kuzumusu Yahudi kökenli Lévi yi de tedirgin etmiş ve 1957 de Türkiye ye gelmiştir. Güzel Sanatlar Akademisi Beşim beşimli hıskanlığına atarmıştır. 1949'a kadar hocalık yapmış Lévi akademistru resim için seçmiş ve gereksiz bulmuş ve Öğrencilerini de kişisel anlayışına getirmeye teşvik etmiştir. (Kayıser Güny, "Türk Resiminde Yemler", **Théina Larousse-Tematik Ansiklopedi**, C.6, Milliyet İstanbul 1993-1994, s. 250).

KAYNAKÇA

- BAL, Nurettin, Süleyman Naki Bey'in Hatıraları, Onkur, Bşk. Dz. Kavy. K. Kültür Yayınları Tarih Dizisi No:57, İstanbul 2003
- BAYRAK, Orhan M., Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979
- BERK, Nuriullah, Türkiye'de Resim, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1943
- BOYAR, Ferit S., Türk Ressamları, Janikama Basımevi, Ankara 1948
- ÇOKER, Fahri, Bahriyemizle Yakın Tarihinden Kesitler, Dz. Kuv. K. Karargâh Basımevi, Ankara 1994
- ÇOKER, Fahri, Deniz Harp Okulumuz,
- ÇOKUHLU, Tulin, "Ahmet Muhtar Paşa" İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, C.2., İstanbul 1989
- "Saltanat Kavakları, Théma Larousse Tematik Ansiklopedi, C.6, Milliyet İstanbul 1993-1994
- ÇURUK, Cevat, "Askeri Müze", İslam Ansiklopedisi, C.3, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1989
- DANIŞMEND, İsmail Hamit, İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi, C. IV, Türkiye Yayınevi İstanbul 1972
- DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügatı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993
- GENCER, Ali İhsan, Bahriye'de Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezaret'i nin Kuruluşu (1789/1867), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001
- GERMANER, Semra-İNANKUR, Zeynep, Oryantalizmin İstanbul'u Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002
- GRAY, Kıymet, "Türk Resiminde Yeniler", Théma Larousse Tematik Ansiklopedi,

- C.6, Milliyet İstanbul, 1983-1994.
- GÖREN, Ahmet Karol. Türk Resim Sanatında Şişli Akademi ve Viyana Sergisi, Şişli Belediyesi- Resim ve Heykeli Müzeleri Derneği, İstanbul 1997.
- GÜLER, Nezir. Dünden Bugüne Bahariye, Kızılay Yayınları, İstanbul 1988.
- İSLİMYELİ, Nuriye. Asker Ressamları ve Etkileri, Doğan Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1965.
- KAORI, Komatsu. 100. Yüldönümü Münasebetiyle Ertuğrul Firkatıymı Fikası, 1990.
- KURTOĞLU, Fevzi. Dönüş Medresepleri Tarihçesi, Bahriye Matbaası, İstanbul 1991.
- LANGENSIEPEN, Bernd-GÜLERKYLÜZ, Ahmet. 1828-1928 Osmanlı Dönemi, Demeler Kitabevi, İstanbul 2000.
- LAQUEUR, Hans Peter. Hüve-i Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 46, İstanbul 1999.
- ÖZCELIK, Selahattin. Dönemler ve Osmanlı Müaveneti Millîye Cemiyeti, TTK, Ankara 2000.
- ÖZDENİZ, Engin. Türk Dönüş Sırası Ressamları, Dönüş Kurucuları Komitesi, Kültür Yayınları Sıra Eserleri Dizisi No:1, İstanbul 2000.
- ÖZTUNA, Yılmaz. Büyük Türkiye Tarihi, Oniki Yırmı, İstanbul 1978.
- PAKALIN, Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih Devirleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I, C.II, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1993.
- PAMURCIYAN, Kevork. "Osmanlı Döneminde İstanbul Sergilerine Katılan Ermeni Ressamlar", Tarih ve Toplum, Cilt:24, Sayı:80, Ağustos 1990.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet. "Mahmut Şerh-i Pusa", Türk Ansiklopedisi, C.22, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1976.
- RENDİ, Günsel ERGİ, Tuncel. Bahariyeciler, Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi, C.I, İstanbul 1980.
- SAMİ, Şemseddin. Kütüb-i Türki, Endemik Kitabevi, İstanbul 1989.
- SERİN, Muhittin. "Arif Mehmet Bese", İslam Ansiklopedisi, C.3, İstanbul 1991.
- SİREK, Münir. "Seri Gözet Muhasebat" Resim Tarihi Mecmuası, S.66, İstanbul Haziran 1955.
- SOZEN, Mevrit-TANYELİ Uğur, Sinat Kartan ve Terimleri Sözlüğü, Rema Kitabevi İstanbul 1994.
- ŞAKIROĞLU, Mahmut H. "Fanusı Zamanı", Türk Ansiklopedisi, C.53, Milli

Eğitim Basımevi, Ankara 1984.

ŞEHİSUAROĞLU, Haluk, Deniz Tarihimize Ait Makaleler, Deniz Basımevi, İstanbul 1965.

TANSEĞ, Sezer, Çağdaş Türk Sanatı, Bentzi Karaberi, İstanbul 1996.

TENGÜZ, Hüsnü, (Hazırlayan: İskender Pala), Damanlı Bahçesinin Mazisi, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları Sanat Dizisi-3, İstanbul 1995.

TEVETOĞLU, Fethi, "Kâzım Karabekir", Türk Ansiklopedisi, C.21, Ankara 1974.

TURANİ, Adnan, Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları-183, Ankara 1977.

ÜÇCAN, N. Fikret, Pierre Loti Türkiye İçin Mektuplar, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2359, Ankara 2000.

ÜLKÜTAŞIR, Şakir, Sivastopol Muharebesi, Yürüğü Yaymevi, İstanbul 1947.

ZALOĞLU, Mustafa, Gemici Dili, Deniz Basımevi, İstanbul 1988.